

Klauzule abuzywne

– zastosowanie przepisów
Dyrektywy 93/13
w Polsce i wybranych
krajach Unii Europejskiej
(Niemcy, Anglia, Francja,
Czechy, Słowacja, Węgry)

Ekspertyza
wraz ze streszczeniem

URZĄD OCHRONY KONKURENCJI I KONSUMENTÓW

Klauzule abuzywne

– zastosowanie przepisów Dyrektywy 93/13
w Polsce i wybranych krajach Unii Europejskiej
(Niemcy, Anglia, Francja, Czechy, Słowacja, Węgry)

Dr Maciej Skory

Warszawa 2007 r.

Niniejsza publikacja została przygotowana na zlecenie Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów w ramach projektu Transition Facility 2004/016-829.02.04 „System Ochrony Konsumentów”.

ISBN 978-83-60632-10-9

Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów
Plac Powstańców Warszawy 1
00-950 Warszawa
tel. 22 55 60 800
www.uokik.gov.pl

Druk: „ARGI” Wrocław tel. 71 78 99 218

Warszawa 2007

SPIS TREŚCI

WSTĘP	5
-------------	---

ROZDZIAŁ I. CHARAKTERYSTYKA KLAUZUL ABUZYWNYCH W EUROPEJSKIM I POLSKIM PORZĄDKU PRAWNYM	9
--	----------

1. Rozwój prawa ochrony konsumentów przed nieuczciwymi postanowieniami umownymi	9
2. Definicja i miejsce klauzul abuzywnych w polskim porządku prawnym.....	10
2.1. Ogólna charakterystyka regulacji.....	10
2.2. Pojęcie niedozwolonego postanowienia umownego i metody ochrony przed negatywnymi następstwami stosowania klauzul abuzywnych...12	
3. Znaczenie orzecznictwa SOKiK w procesie eliminacji niedozwolonych postanowień umownych	16

ROZDZIAŁ II. REGULACJA NIEDOZWOLONYCH POSTANOWIEŃ UMOWNYCH W WYBRANYCH KRAJACH UE	19
--	-----------

1. Niemcy	19
1.1. Źródła prawa	19
1.2. Analiza implementacji Dyrektywy 93/13 do niemieckiego systemu prawnego	22
1.3. Orzecznictwo z zakresu ochrony konsumenta i uznania postanowień wzorca umowy za niedozwolone.....	28
1.4. Porównanie regulacji niemieckiej z regulacją polską	34
2. Anglia	36
2.1. Źródła prawa	36
2.2. Analiza implementacji Dyrektywy 93/13 do brytyjskiego systemu prawnego	37
2.3. Orzecznictwo z zakresu ochrony konsumenta i uznania postanowień wzorca umowy za niedozwolone	40
2.4. Porównanie implementacji brytyjskiej i polskiej.....	46
3. Francja	47
3.1. Źródła prawa	47
3.2. Analiza implementacji Dyrektywy 93/13 do francuskiego systemu prawnego	48
3.3. Orzecznictwo z zakresu ochrony konsumenta i uznania postanowień wzorca umowy za niedozwolony	53
3.4. Porównanie implementacji francuskiej i polskiej	61

---

4. Czechy	63
4.1. Źródła prawa	63
4.2. Analiza implementacji Dyrektywy 93/13 do czeskiego systemu prawnego	64
4.3. Orzecznictwo z zakresu ochrony konsumenta i uznania postanowień wzorca umowy za niedozwolone	69
4.4. Porównanie implementacji czeskiej i polskiej	70
5. Słowacja	70
5.1. Źródła prawa	70
5.2. Analiza implementacji Dyrektywy 93/13 do słowackiego systemu prawnego	72
5.3. Orzecznictwo z zakresu ochrony konsumenta i uznania postanowień wzorca umowy za niedozwolone	77
5.4. Porównanie implementacji słowackiej i polskiej	78
6. Węgry	80
6.1. Źródła prawa	80
6.2. Analiza implementacji Dyrektywy 93/13 do węgierskiego systemu prawnego	81
6.3. Orzecznictwo z zakresu ochrony konsumenta i uznania postanowień wzorca umowy za niedozwolone	90
6.4. Porównanie implementacji węgierskiej i polskiej	98

ROZDZIAŁ III. OCENA ROZWIĄZAŃ W ZAKRESIE KLAUZUL ABUZYWNYCH W POSZCZEGÓLNYCH KRAJACH 101

1. Konsument europejski wśród różnych reżimów prawnych klauzul abuzywnych	101
2. Podobieństwa i różnice w legislacji poszczególnych państw – próba wyodrębnienia podstawowych modeli implementacji Dyrektywy 93/13	103
3. Polski konsument w obliczu klauzul abuzywnych w krajach UE	104
4. Wnioski końcowe i podsumowanie głównych tez opracowania	106

Wstęp

Problematyka niedozwolonych postanowień umownych, zwanych także klauzulami abuzywnymi, od wielu już lat jest przedmiotem szczególnego zainteresowania prawa ochrony konsumenta. Ponieważ regulacja nieuczciwych klauzul dotyczy wszelkiego rodzaju umów zawieranych z konsumentami można nawet sformułować tezę, że – w odróżnieniu od unormowań odnoszących się wyłącznie do umów sprzedaży, umów o usługi turystyczne, umów zawieranych na odległość, poza lokalem przedsiębiorstwa itp. – jest to instytucja o charakterze najbardziej uniwersalnym w całym obszarze ochrony konsumenta. Uwzględniając tę okoliczność, wspomniane zainteresowanie zarówno legislatora, jak i doktryny, a zwłaszcza praktyki – jest jak najbardziej uzasadnione. Mimo to brakuje całościowych opracowań poświęconych temu zagadnieniu. Konkretnie postanowienie, które zostało (lub nie) uznane za abuzywne, zazwyczaj budzi duże zainteresowanie, ale i kontrowersje. Spory budzą także dalsze konsekwencje uznania danego postanowienia za niedozwolone, zwłaszcza w kontekście tzw. rozszerzonej skuteczności wyroków Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów zakazujących stosowania określonych wzorców umownych. Niestety wypowiedzi na wspomniane tematy opierają się zwykle na rodzimych regulacjach oraz stosunkach wewnętrznych i rzadko uwzględniają szerszy – europejski, kontekst sprawy. Dlatego też stworzenie opracowania ukazującego zagadnienie klauzul abuzywnych w perspektywie regulacji krajów unijnych wydaje się być wskazane, w tej bowiem kwestii istnieje poważna luka. Niniejsza praca ma ją wypełnić. Warto podkreślić, że jej celem nie jest przedstawienie regulacji poszczególnych krajów w ujęciu *stricte* normatywnym, gdyż tego rodzaju przedsięwzięcie mogłoby być wprawdzie interesujące, ale z praktycznego punktu widzenia byłoby zapewne mało wartościowe. Dlatego właśnie w założeniu autora opracowanie ma realizować kilka celów – a podstawowym jego zadaniem jest przybliżenie czytelnikom zarówno zagadnień normatywnych, jak i niektórych praktycznych aspektów obowiązywania regulacji klauzul abuzywnych, w tym wybranego orzecznictwa.

Aby opracowanie miało charakter przeglądowy, do analizy wybrano trzy kraje od lat funkcjonujące w ramach struktur europejskich – Anglię, Niemcy i Francję oraz trzy kraje, które, podobnie jak Polska, dopiero stosunkowo niedawno przystąpiły do UE – Węgry, Słowację i Czechy. Jeżeli chodzi o wybór państw Europy Zachodniej, to nie był on przypadkowy. Reprezentują one trzy zasadniczo odmienne, a jednocześnie wzorcowe systemy prawne. Celem opracowania jest bowiem przedstawienie możliwie najszerszego spektrum regulacji. Praca obejmuje także podjęcie próby określenia modeli ochrony konsumenta przed klauzulami abuzywnymi. Wprawdzie wszystkie badane

regulacje opierają się na Dyrektywie Rady nr 13/93 z 5 kwietnia 1993 r. o niedozwolonych postanowieniach umownych, niemniej sposób jej implementacji w każdym kraju jest bardzo indywidualny i dlatego istotne jest nie tylko wskazywanie różnic, ale też przedstawienie pewnych charakterystycznych tendencji.

Jak wyżej wspomniano, opracowanie ma za zadanie przybliżyć nie tylko problematykę jurystyczną, choć na ten aspekt zwracana jest szczególna uwaga, ale ma także ukazać pewne zagadnienia natury praktycznej. Dlatego analizę przepisów, obejmującą ich dosłowne przytoczenie, wzbogaca wybrane orzecznictwo, które pośrednio ukazuje tzw. „prawo w działaniu”. Praca badawcza posłużyła także do wyrobienia sobie poglądu na temat możliwości, jakimi dysponuje konsument podejmujący walkę z klauzulami abuzywnymi nie tylko na terenie swojego kraju, ale także w innych państwach unijnych. Jak wynika z powyższego, aspekt praktyczny realizowany był dwutorowo, z jednej strony poprzez wskazanie konkretnych orzeczeń będących egzemplifikacją danych rozwiązań prawnych, z drugiej zaś – poprzez zawarte w pracy informacje dotyczące możliwości oraz ograniczeń w dotarciu do niezbędnej wiedzy przy ocenie charakteru danej klauzuli w poszczególnych krajach, a także otrzymania niezbędnej pomocy w tym zakresie.

Jak już wspomniano, praca uwzględnia regulacje sześciu krajów, regulacje wspólnotową oraz rozwiązania polskie. Co jednak ważne, opracowanie adresowane jest do polskiego odbiorcy. Dlatego właśnie w pierwszej części zostało szczegółowo opisane rozwiązanie rodzime, które z uwagi na znajomość przez potencjalnego adresata krajowych realiów powinno być dla niego najłatwiejsze do zrozumienia. Dopiero na tej bazie opisywane są regulacje poszczególnych krajów oraz ich orzecznictwo. Punktem odniesienia jest zatem regulacja polska, choć przy omawianiu poszczególnych rozwiązań normatywnych odwoływano się zasadniczo do Dyrektywy nr 13/93, która stanowiła podstawę dla legislatorów w badanych krajach. Dzięki temu zabiegowi uniknięto nadmiernej teoretyzacji oraz porównywania „każdego z każdym”, co przyczyniło się z jednej strony do zwiększenia kondensacji treści merytorycznych, z drugiej zaś pozwoliło na bardziej „przyjazne” przedstawienie materii. Ułatwia to także generalny odbiór pracy i wyciąganie samodzielnych wniosków, nawet przez osoby, które na co dzień nie zajmują się analizą prawną.

Przedstawione uwagi pozwalają na stwierdzenie, że opracowanie adresowane jest do bardzo szerokiego kręgu odbiorców i „każdy może znaleźć w nim coś dla siebie”. Z jednej bowiem strony dokładnie przytoczone w oryginale regulacje poszczególnych krajów stanowią doskonały materiał badawczy dla dalszych prac i analiz. Z drugiej strony – stosunkowo lekki, choć precyzyjny język, w zamierzeniu autora miał pozwolić na zaznajomienie się z problematyką klauzul abuzywnych także przez te osoby, które nie mają na

co dzień doświadczenia w analizie zagadnieniach prawnych. Wzbogacenie pracy o wybrane orzecznictwo jest jej dodatkowym atutem, który powinien zadowolić nie tylko teoretyków, ale także praktyków oraz samych konsumentów. Orzeczenia bowiem nie tylko mogą podlegać szczegółowej analizie, ale przede wszystkim dają bardzo czytelny pogląd na temat faktycznych stosunków, a nadto dla osób słabo zaznajomionych z omawianą problematyką są doskonałym środkiem służącym szybkiemu jej poznaniu i zrozumieniu (nie bez powodu tak popularne stają się w ostatnich latach tzw. *case study*).

Reasumując, opracowanie ma charakter uniwersalny, stanowi zarówno ciekawy materiał badawczy, jak i przystępny przewodnik po różnorodnych regulacjach problematyki klauzul abuzywnych w najbardziej charakterystycznych systemach prawnych państw europejskich, a jego lektura powinna być satysfakcjonująca dla osób zainteresowanych.

ROZDZIAŁ I

Charakterystyka klauzul abuzywnych w europejskim i polskim porządku prawnym

1. Rozwój prawa ochrony konsumentów przed nieuczciwymi postanowieniami umownymi

Jeszcze w początkach XX wieku zbywanie dóbr i świadczenie usług na rzecz finalnych odbiorców podlegało powszechnie obowiązującej regulacji właściwej określonym stosunkom. Rozwój społeczno-gospodarczy w minionych stuleciach charakteryzował się tym, że każdy był jednocześnie konsumentem i w określonym zakresie przedsiębiorcą. Zmiany wywołane gwałtownym rozwojem cywilizacyjnym i powstała w związku z tym możliwością masowej produkcji doprowadziły do wyodrębnienia się określonej kategorii osób, których ekonomiczne znaczenie sprowadzało się zasadniczo do korzystania z wytworów innych uczestników obrotu. Dla tej właśnie kategorii podmiotów stworzone zostały normy prawne, które wspólnie określa się mianem prawa ochrony konsumenta. Przyjmuje się, iż prawo konsumenckie zostało stworzone dla ochrony mniej wykwalifikowanych uczestników obrotu, ale pozostaje swoistym „produktem ubocznym” prawa ochrony konkurencji.¹

Potrzeba ochrony konsumenta została dostrzeżona w Europie nieco później, niż miało to miejsce w Stanach Zjednoczonych, uznawanych za kolebkę prawa ochrony konsumenta. W podpisany w Rzymie 25 marca 1957 r. *Traktacie ustanawiającym Europejską Wspólnotę Gospodarczą*, zwanym też Traktatem rzymskim², zagadnienie ochrony konsumenta nie zostało w ogóle podjęte. Na gruncie europejskim kluczowym aktem był raport OECD w sprawie polityki konsumenckiej wydany dopiero w 1972 r. Istotne znaczenie miały również dokumenty programowe Rady Europy z 15 maja 1973 r.³ w sprawie potrzeby ochrony konsumenta, tj. Rezolucji 543/1973 – Karta Ochrony Konsumenta oraz rekomendacji 705/1973 o ochronie konsumenta⁴. Charakter przełomowy miał jednak Europejski Szczyt Paryski – spotkanie szefów państw i rządów w 1972 r. Efektem tego spotkania stało się między innymi utworzenie przez Komisję Europejską urzędu, którego celem było sprawowanie pieczy oraz

¹ E. Łętowska, Europejskie prawo umów konsumenckich, Warszawa 2004, s. 7.

² Teksty źródeł prawa europejskiego publikowane są w pracy: E. Wojtaszek-Mik, C. Mik, Traktaty Europejskie, Kraków 2000, a także: Prawo Wspólnot Europejskich. Dokumenty i orzecznictwo, (red.) W. Czapliński, R. Ostrihansky, A. Wyrozumska, Wyd. Scholar, Warszawa 1994.

³ Zob. E. von Hippel, Verbraucherschutz, Tübingen 1979.

⁴ Podaje za: E. Łętowska, Prawo umów konsumenckich, Warszawa 2002, s. 3.

wskazywanie niebezpieczeństw związanych z ochroną konsumenta oraz ochroną środowiska. W 1975 r. powstał „Pierwszy program wspólnej polityki i edukacji konsumenta” wprowadzony Rezolucją Rady z 14 maja 1975 r. i stanowiący pierwszą istotną regulację dotyczącą ochrony konsumentów.

Podstawowym narzędziem służącym urzeczywistnieniu idei oraz postulatów przyjętych w Unii są dyrektywy, których celem jest ujednoczenie regulacji. Ze względu na swój tzw. minimalny charakter pozwalają one poszczególnym państwom na wprowadzanie rozwiązań bardziej restrykcyjnych, niż to przewidują poszczególne unormowania (tzw. *opting out*). Rozwiązania te muszą jednak pozostawać w zgodzie z TUE (art. 30) oraz – zgodnie z art. 100a ust. 4 – muszą być zatwierdzone przez Komisję Europejską. Biorąc pod uwagę takie właśnie znaczenie dyrektyw nietrudnym do przewidzenia jest, że oparte na ich założeniach regulacje w poszczególnych państwach członkowskich w znacznym stopniu wzajemnie się różnią. Każde państwo, w jemu właściwy sposób, realizuje politykę i cele wskazane w dyrektywie. Z tego między innymi względu bardzo istotne jest wskazanie różnic w poszczególnych regulacjach, ich zbadanie oraz ustalenie, które są najbardziej efektywne oraz zgodne z tzw. duchem europejskim. Temu m.in. zadaniu służy niniejsze opracowanie.

2. Definicja i miejsce klauzul abuzywnych w polskim porządku prawnym

2.1. Ogólna charakterystyka regulacji

Zgodnie z treścią art. 76 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. „Władze publiczne chronią konsumentów, użytkowników i najemców przed działaniami zagrażającymi ich zdrowiu, prywatności i bezpieczeństwu oraz przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi. Zakres tej ochrony określa ustawa.” Przywołany przepis stanowi bezpośrednią podstawę do podejmowania działań legislacyjnych oraz wykonawczych w polskim porządku prawnym z zakresu ochrony konsumenta. Treść art. 8 ust. 2 Konstytucji stanowiącego, iż przepisy ustawy zasadniczej stosuje się bezpośrednio, chyba że Konstytucja stanowi inaczej, pozwala na postawienie tezy, iż art. 76 Konstytucji stanowi jedno ze źródeł prawa regulacji dotyczącej niedozwolonych postanowień umownych.

Zakres ochrony konsumenta przewidziany w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej został określony w ustawie z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. 64.16.93 wraz z późn. zm.). Podstawową regulację wzorców umownych zawarto w art. 384-385, natomiast implementacja Dyrektywy 93/13 została dokonana w szczególności w art. 385¹-385³. Obecna treść powyższych przepisów jest wynikiem nie tylko zmian legislacyjnych, lecz stanowi rów-

niez obraz zmian ustrojowych i kulturowych w państwie polskim. Wzrastająca świadomość potrzeby prawnej ochrony jednostki w postkomunistycznych tendencjach i potrzeba uporządkowania spraw zaniedbywanych dotąd przez państwo gospodarki ospołecznionej, doprowadziły do gruntownej zmiany ówczesnego art. 384 KC i art. 385 KC. Przepisy te były kilkakrotnie nowelizowane, jednak dla potrzeb niniejszej pracy za najbardziej doniosłą należy uznać nowelizację wprowadzoną ustawą z dnia 2 marca 2000 r. o ochronie niektórych praw konsumentów oraz o odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny (Dz.U.00.22.271), która weszła w życie 1 lipca 2000 r. Szczególne znaczenie dla omawianej instytucji mają art. 18, 19 i 20. Pierwszy z nich wprowadza zmiany do kodeksu cywilnego w postaci zdefiniowania pojęcia „konsumenta” w art. 384 § 3, dodania art. 384¹ dotyczącego regulacji związania wzorcem wydanym w czasie trwania stosunku umownego o charakterze ciągłym (nastąpiło przeniesienie materii z ówczesnego art. 385 § 3 k.c.), sprecyzowaniu w art. 385¹ przesłanek abuzywności, ustaleniu w art. 385² wskazówek, jakimi należy się kierować podczas dokonywania ocen tych przesłanek oraz ustanowieniu w art. 385³ tzw. ustawowej listy klauzul abuzywnych. Kolejny art. 19 ustawy wyodrębnił w kodeksie postępowania cywilnego oddzielny rodzaj postępowania w sprawach o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone. W rozdziale 3 działu IVa tytułu VII księgi pierwszej części pierwszej KPC dodaje 15 artykułów od 479³⁶ do 479⁴⁵, opisujących zasady postępowania w ramach tzw. abstrakcyjnej kontroli wzorca umowy. Wreszcie ostatni z omawianych przepisów ustawy dodaje w kodeksie wykroczeń art. 138b, który wprowadza sankcję karną w postaci grzywny na wypadek niedostosowania się do zakazu stosowania postanowień uznanych za niedozwolone. Nowelizacja ta dokonała w zakresie swojej regulacji wdrożenia m.in. dyrektywy 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz. Urz. WE L 95 z 21.04.1993). Pomiędzy Dyrektywą 93/13 a Kodeksem cywilnym występują jednak pewne różnice. Zgodnie z regulacjami zawartymi w prawie polskim, adresatami norm dotyczących problematyki ochrony konsumenta są wszyscy przedsiębiorcy zawierający umowy z konsumentami. W Kodeksie cywilnym nie wprowadzono zróżnicowania podmiotowego przedsiębiorców, np. w odniesieniu do przedsiębiorców świadczących usługi finansowe⁵. Dyrektywa odmiennie bowiem traktuje „dostawcę usług finansowych”, który pojawia się w Załączniku w pkt 2 Dyrektywy, od „dostawcy” lub „sprzedawcy” zdefiniowanego w art. 2 Dyrektywy. Ponadto regulacja krajowa nie przewiduje wyłączenia z zakresu regulacji wzorców umownych prawa pracy, prawa rodzinnego, spadkowego oraz prawa spółek. Spowodowane jest to zakresem

⁵ Dopiero później do ustawy z 2 marca dodano rozdział poświęcony zawieraniu umów finansowych na odległość

zastosowania polskiej ustawy do stosunków tylko między przedsiębiorcami a konsumentami. Dyrektywa, w przeciwieństwie do polskiej regulacji, zawiera również wyłączenie w odniesieniu do postanowień, które odzwierciedlają obowiązujące przepisy wewnętrzne (ustawowe lub wykonawcze) oraz umowy międzynarodowe (postanowienia lub zasady konwencji międzynarodowych), których stroną jest Polska lub Wspólnota. Postanowienie to potwierdza zatem prawidłowość stanowienia przepisów w każdym z państw członkowskich, tym samym wykluczając możliwość wszczęcia postępowania o uznanie postanowień wzorca umowy odzwierciedlającego przepisy krajowe lub międzynarodowe za niedozwolone. Polski ustawodawca nie wprowadził również do prawa krajowego zagadnień kolizyjnoprawnych, o których stanowi art. 6 ust. 2 Dyrektywy. Według brzmienia tego paragrafu, konsument nie traci ochrony przyznanej mu na mocy Dyrektywy poprzez wybór prawa państwa trzeciego jako prawa obowiązującego w stosunku do danej umowy, jeśli ta ostatnia pozostaje w ścisłym związku z terytorium Państw Członkowskich. Pomimo zawartych tutaj różnic pomiędzy Dyrektywą 93/13 a Kodeksem cywilnym, implementację należy ocenić pozytywnie. Duża część artykułów Dyrektywy została wdrożona z nieznacznymi tylko zmianami, co pozwala stwierdzić, że podstawowy akt regulacyjny klauzul abuzywnych w Polsce jest zgodny z wymogami unijnymi.

Na zakończenie charakterystyki uregulowania w polskim porządku prawnym omawianej instytucji należałoby powyższą grupę przepisów uzupełnić dodatkowo o te, które bądź są przepisami wykonawczymi w stosunku do regulacji głównych, bądź mają charakter akcesoryjny i regulują tylko niewielki obszar z zakresu niedozwolonych klauzul umownych. Chodzi tutaj przede wszystkim o rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 lipca 2000 r. w sprawie wzoru rejestru postanowień wzorców umowy uznanych za niedozwolone (Dz.U.00.62.723), prowadzonego przez Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów na podstawie wyroków stwierdzających abuzywność postanowienia wzorca.

2.2. Pojęcie niedozwolonego postanowienia umownego i metody ochrony przed negatywnymi następstwami stosowania klauzul abuzywnych

Pojęcie „niedozwolonych postanowień umownych” zostało zamieszczone w art. 385¹ § 1 KC. Przepis ten stanowi, iż „postanowienia umowy zawieranej z konsumentem nie uzgodnione indywidualnie nie wiążą go, jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (niedozwolone postanowienia umowne)”. Jednocześnie stwierdza się, że „nie dotyczy to postanowień określających główne świad-

czenia stron, w tym cenę lub wynagrodzenie, jeżeli zostały sformułowane w sposób jednoznaczny”. Co ciekawe, polska legislacja posługuje się określeniem „niedozwolony”, co w przeciwieństwie do obcych regulacji nie przystaje do funkcji i znaczenia instytucji klauzul abuzywnych. Słowo to pochodzi bowiem od *abuse* – (w wolnym tłumaczeniu *obrażać, naruszać, nadużywać*) i niewiele ma wspólnego z pojęciem „niedozwolony”. Trudno również dopatrzeć się większego związku pomiędzy „niedozwolonymi” a „nieuczciwymi” (*unfair*). Tego ostatniego zwykło się bowiem używać zamiennie w regulacjach europejskich z „abuzywnymi” (*unfair contract terms*).

Celem wyjaśnienia istoty pojęcia niedozwolonych postanowień umownych niezbędne jest zbadanie przesłanek koniecznych do uznania danego postanowienia za niedozwolone, a także określenie skutków tego rodzaju uznania. Wedle brzmienia treści art. 385¹ § 1 KC postanowienia umowy zawieranej z konsumentem mogą być uznane za klauzulę abuzywną, jeżeli zostały spełnione następujące warunki: kształtują one prawa i obowiązki konsumenta w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszają interesy konsumenta oraz nie zostały indywidualnie uzgodnione z konsumentem. Kształtowanie praw i obowiązków konsumenta w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, a także rażące naruszenie jego interesów są kwestiami ocennymi, co powoduje, iż nie jest łatwo stwierdzić, czy przy zawarciu danej umowy doszło do takiego nadużycia i czy w rezultacie daną klauzulę umowną można uznać za niedozwolone postanowienie umowne.

Odesłanie do dobrych obyczajów stanowi odwołanie do ocen uzasadniających reguły moralne znajdujące swoje źródło w wartościach powszechnie akceptowanych i obiektywnie pojmowanych⁶. Stwierdzenie, czy dane postanowienie umowy zawieranej z konsumentem wykazuje cechy klauzuli abuzywnej, z uwagi na zapis generalnej klauzuli „dobrych obyczajów”, nie jest łatwe. Należy posiłkować się wytycznymi zawartymi w art. 385² KC, który stanowi, iż oceny zgodności postanowienia umowy z dobrymi obyczajami dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy, biorąc pod uwagę jej treść, okoliczności zawarcia oraz uwzględniając umowy pozostające w związku z umową obejmującą postanowienie będące przedmiotem oceny.

Drugim czynnikiem, który przesądza o tym, że dane postanowienie umowne może być uznane za postanowienie abuzywne, jest klauzula „rażącego naruszenia interesów konsumenta”. Klauzulę tę trzeba rozumieć szeroko, obejmując oprócz interesu ekonomicznego także kwestie związane z niewygodą organizacyjną, mitręgą, stratą czasu, nierzetelnością traktowania, wprowadzenia w błąd, naruszenia prywatności konsumenta.

Sformułowanie „nie uzgodnione indywidualnie” oznacza, że konsument

⁶ W. Popiołek (w.): Kodeks cywilny. Komentarz, t. I (pod red. K. Pietrzykowskiego), Warszawa 2002, s. 804.

przy zawarciu umowy nie ma rzeczywistego wpływu na treść zawieranej umowy. Innymi słowy ma do wyboru bądź podpisanie umowy w kształcie narzuconym przez przedsiębiorcę, bądź niezawieranie jej wcale. Dotyczy to również niektórych tylko postanowień umowy, jeśli pozostałe dopuszczają możliwość negocjacji. Kwestia indywidualnego uzgodnienia jest więc oceniana z punktu widzenia rzeczywistego wpływu konsumenta na treść postanowień umowy. Ciężar wykazania indywidualnych uzgodnień spoczywa na tym, kto się na tę okoliczność powołuje (art. 385¹ § 4 KC). Z reguły będzie to przedsiębiorca, usiłujący wykazać, że doszło do związania konsumenta treścią postanowień zawartych w umowie lub wzorcu⁷. W tym miejscu należy zaznaczyć, że ustawodawca, wprowadzając wyjątek od uznania postanowień umowy za niedozwolone w art. 385¹ § 2 KC., nawet jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając interesy konsumenta, skłonił do przyjęcia domniemania, że istotne elementy umowy co do zasady zostają uzgodnione indywidualnie pomiędzy stronami umowy. Oznacza to, że nie można uznać za klauzulę abuzywną tych istotnych postanowień umowy, jeśli zostały one wyraźnie i w sposób nie budzący wątpliwości sformułowane, a co za tym idzie zostały indywidualnie uzgodnione.

Definicja „niedozwolonego postanowienia umownego” określona w art. 385¹ § 1 KC została uzupełniona w art. 385³ § 1 KC listą 23 szczegółowych klauzul, które w razie wątpliwości uznaje się za niedozwolone. Podstawę do stworzenia tej listy stanowiła lista klauzul niedozwolonych zamieszczona w Załączniku do Dyrektywy 93/13. Lista nie ma jednak charakteru kompletnego. Jest tylko wskazaniem, przykładowym wyliczeniem najczęściej występujących w praktyce niedozwolonych postanowień umownych⁸.

Przechodząc do omówienia metod ochrony przed negatywnymi następstwami stosowania klauzul abuzywnych na wstępie należy zaznaczyć, iż głównym motywem dla wprowadzenia środków ochrony konsumentów była konieczność realizacji art. 7 Dyrektywy. Zgodnie z ust. 1 tego przepisu: „Państwa Członkowskie troszczą się o to, aby w interesie konsumenta, a także prowadzącego działalność gospodarczą konkurenta, **istniały odpowiednie i skuteczne środki**, dzięki którym stosowanie przez osobę prowadzącą działalność gospodarczą niedozwolonych klauzul w umowach zawieranych z konsumentem zostanie wyeliminowane”⁹. I tak, w polskiej regulacji, spektrum środków eliminacji skutków niedozwolonych postanowień umownych obejmuje środki cywilnoprawne w tym ochronę (1) indywidualną i (2) abs-

⁷ K. Zagrobelny (w:) Kodeks cywilny. Komentarz, t. I (pod red. E. Gniewka), Warszawa 2004, s. 909.

⁸ K. Zagrobelny, op. cit., s. 914.

⁹ Jak wynika z powyższego, a będzie to przedmiotem dalszej analizy, legislator europejski owych środków nie sprecyzował. Wyprzedzając nieco dalsze rozważania stwierdzić trzeba, iż wbrew powszechnemu przekonaniu funkcjonowanie w Polsce rejestru klauzul abuzywnych oraz tzw. rozszerzona skuteczność wpisu do tego rejestru nie jest wymagana, ani nawet sugerowana przez Unię Europejską.

trakcyjną, (3) administracyjne oraz (4) karne. Podstawową jednak sankcją, zmierzającą do bezpośredniej ochrony interesu konsumenta przed skutkami nieuczciwych postanowień umowy, jest art. 385¹ § 1 KC stwierdzający brak związania konsumenta określonym postanowieniem umownym. Zgodnie z treścią powołanego przepisu niedozwolone postanowienia umowne w umowach zawartych z konsumentem „nie wiążą go”. Niezwiązanie konsumenta danym postanowieniem oznacza, że jest ono dotknięte jedną z cywilnych skutków wadliwości czynności prawnych – sankcją nieważności. Co ważne, konstrukcja ustawowa klauzul abuzywnych pozwala na utrzymanie stosunku prawnego i dotknięcie nieważnością jedynie szkodliwego postanowienia, co też przewiduje art. 385¹ § 2 KC. Oprócz wyżej wskazanych prawnie usankcjonowanych czterech grup środków ochrony przed klauzulami abuzywnymi warto dodatkowo wspomnieć o pozaprawnych sposobach przeciwdziałania klauzulom abuzywnym. Zaliczają się do nich przede wszystkim różnego rodzaju akcje edukacyjne uświadamiające konsumentom ich prawa, działania nagłaśniające problematykę klauzul abuzywnych, w tym wydawanie przez uprawnione do tego organy broszur informacyjnych, podejmowanie mediacji w sporach pomiędzy przedsiębiorcami oraz konsumentami i tym podobne działania mieszczące się w kategorii polityki konsumenckiej¹⁰.

Ochrona indywidualna dokonywana jest w oparciu o obowiązujące przepisy prawa cywilnego. Konsument może oprzeć się na materialnoprawnych skutkach przepisu 385¹ KC i wybrać wariant zachowania pasywnego lub aktywnego¹¹. Natomiast powództwo o uznanie postanowienia wzorca za niedozwolone jest objęte postępowaniem w ramach tzw. kontroli abstrakcyjnej wzorca, a więc w oderwaniu od konkretnej umowy. Jest to kontrola generalna, której przedmiotem jest wzorzec, oferowany konsumentowi przez przedsiębiorcę jako treść podpisywanej z nim w przyszłości umowy. Kompetencję do badania postanowień wzorca umowy i uznawania ich za niedozwolone zgodnie z art. 479³⁶ KPC przyznano Sądowi Okręgowemu w Warszawie – Sądowi Ochrony Konkurencji i Konsumentów. W razie uwzględnienia powództwa, zgodnie z art. 479⁴² § 1 KPC, sąd w sentencji wyroku przytacza treść postanowień wzorca umowy uznanych za niedozwolone i zakazuje ich wykorzystania. Ponadto w oparciu o art. 479⁴⁵ KPC odpis prawomocnego wyroku uwzględniającego powództwo sąd przesyła Prezesowi UOKiK, który prowadzi rejestr postanowień wzorców umowy uznanych za niedozwolone. Rejestr zbudowany w oparciu o rozporządzenie Rady Ministrów jest jawny. Od chwili wpisania uznanego za niedozwolone postanowienia wzorca umowy do rejestru, prawomocny wyrok odnosi również skutek wobec osób trzecich¹². Ponadto

¹⁰ Tego rodzaju działania jako najbardziej godne stosowania wskazuje także nowy Prezes UOKiK – Marek Niechciał w wypowiedzi dla Gazety Prawnej z 18.04.2007 r.

¹¹ Więcej na ten temat w M. Skory „Klauzule abuzywne w polskim prawie ochrony konsumenta” Zakamycze 2005.

wyrok ten jest publikowany w Monitorze Sądowym i Gospodarczym. Taka kontrola ma szczególne znaczenie dla eliminacji z obrotu gospodarczego postanowień niekorzystnych dla konsumentów, jak również odgrywa dużą rolę przy uświadamianiu przedsiębiorców o praktykach i konkretnych zapisach, które godzą w prawa konsumenta.

Wprowadzenie administracyjno-prawnych środków ochrony przed niekorzystnymi dla konsumenta postanowieniami umownymi nastąpiło poprzez uchwalenie ustawy z dnia 5 lipca 2002 r. o zmianie ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji¹³, przewidującej szereg dotkliwych sankcji, w tym o charakterze finansowym. Podobnie art. 138b ustawy z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń za naruszenie przepisów o klauzulach abuzywnych przewiduje określone sankcje.

Powyższe obrazuje, że polskie regulacje zawierają arsenał środków prawnych dotyczących ochrony konsumenta przed niekorzystnymi dla niego postanowieniami umownymi i to zarówno w sferze cywilnoprawnej, jak i administracyjnej oraz karnej. Problem jednak w tym, że samo istnienie tych środków nie przesądza jeszcze o ich skuteczności. Praktyka wykazuje, że najlepszym jednak mechanizmem obrony jest materialnoprawna i bezpośrednia sankcja wyrażona w art. 385¹ KC.

3. Znaczenie orzecznictwa SOKiK w procesie eliminacji niedozwolonych postanowień umownych

W wyniku pozytywnego rozpatrzenia sprawy prowadzonej przez Sądem Ochrony Konkurencji i Konsumentów oraz wydania orzeczenia uwzględniającego powództwo, powód może skutecznie żądać od pozwanego zaprzestania stosowania zakwestionowanego postanowienia. Zgodnie z art. 479⁴² § 1 KPC, sąd w sentencji przytacza treść postanowień wzorca umowy uznanych za niedozwolone i zakazuje ich wykorzystania.

Zgodnie z art. 479⁴³ KPC wyrok prawomocny ma skutek wobec osób trzecich od chwili wpisania uznanego za niedozwolone postanowienia wzorca umowy do rejestru. Wykładnia tego przepisu pozwala na wysunięcie wniosku, iż orzeczenie stwierdzające niedozwolony charakter postanowienia wzorca znajduje swe zastosowanie nie tylko w indywidualnej sprawie, ale we wszystkich sprawach podobnego rodzaju. Wątpliwości, pojawiające się zarówno w piśmien-

---

¹² Art. 479⁴³ KPC: *Wyrok prawomocny ma skutek wobec osób trzecich od chwili wpisania uznanego za niedozwolone postanowienia wzorca umowy do rejestru (...).*

¹³ Zastąpionej ustawą z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów z dniem 21 kwietnia 2007r. (Dz. U. 50, poz. 331).

nictwie, jak i orzecznictwie, dotyczą przede wszystkim tego, że normatywna skuteczność wyroku względem osób trzecich może być tłumaczona w różny sposób. Sąd Najwyższy, w uzasadnieniu podjętej przez siebie uchwały z dnia 13 lipca 2006 r.¹⁴, wyodrębnił trzy grupy poglądów dotyczących skuteczności wyroku, a następnie wskazał, jego zdaniem, prawidłowe. Sąd Najwyższy przyjął stanowisko, zgodnie z którym jeżeli SOKiK uzna określoną klauzulę za niedozwoloną w wyniku przeprowadzonej kontroli abstrakcyjnej i zostanie ona wpisana do rejestru, o którym mowa w art. 479⁴⁵ § 2 KPC, praktyki naruszającej zbiorowe interesy konsumentów dopuszcza się każdy z przedsiębiorców, który wprowadza do stosowanych klauzul zmiany o charakterze kosmetycznym, polegające np. na przestawieniu szyku wyrazów lub zmianie użytych wyrazów, jeżeli zmiany te nie prowadzą do zmiany istoty klauzuli¹⁵.

Mając powyższe na uwadze, w Polsce znaczenie orzecznictwa, promulgowanego następnie w rejestrze klauzul niedozwolonych dla eliminacji niedozwolonych postanowień umownych z obrotu konsumenckiego, jest ogromne¹⁶. Z treścią niedozwolonego postanowienia wzorca mogą się zapoznać wszyscy obecni i potencjalni kontrahenci proponenta danego wzorca. W ten sposób uzyskują wiedzę pozwalającą im zakwestionować postanowienia umowne, których odpowiedniki znajdują się w rejestrze. Funkcja informacyjna rejestru prowadzi zatem do niwelowania jednej z podstawowych słabości konsumentów, jaką pozostaje ich rozproszenie (wiadomość o wyroku ma szansę dotrzeć do rozsianych po całym kraju klientów danego podmiotu), a także brak wiedzy na temat przysługujących im uprawnień oraz nieprawidłowych działań przedsiębiorców¹⁷. Nie należy jednak zapominać, że rejestr ma przede wszystkim na celu uświadamianie przedsiębiorcom niedozwolonego charakteru wpisów stosowanych przez nich we wzorcach umownych, przez co stanowi ważny czynnik kształtujący przyszłe treści umów zawieranych z konsumentami.

¹⁴ Uchwała SN z dnia 13 lipca 2006 r. Sygn. akt III SZP 3/06 po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych zagadnienia prawnego przekazanego postanowieniem Sądu Apelacyjnego z dnia 15 lutego 2006 r.: *Czy stosowanie przez przedsiębiorcę wzorca umowy zawierającego postanowienie umowne o treści tożsamej z treścią postanowień uznanych za niedozwolone wyrokiem Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów wydanym w stosunku do innego przedsiębiorcy i wpisanych do rejestru, o którym mowa w art. 479⁴⁵ § 2 k.p.c. może być uznane za praktykę naruszającą zbiorowe interesy konsumentów określoną w art. 23 a ust. 2 ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (tekst jednolity: Dz. U. z 2003 r. Nr 86, poz. 804 ze zm.) o następującej treści: „Stosowanie postanowień wzorców umów o treści tożsamej z treścią postanowień uznanych za niedozwolone prawomocnym wyrokiem Sądu Okręgowego w Warszawie - Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów i wpisanych do rejestru, o którym mowa w art. 479⁴⁵ § 2 k.p.c. może być uznane w stosunku do innego przedsiębiorcy za praktykę naruszającą zbiorowe interesy konsumentów (art. 23a ust. 2 ustawy z dnia 15 grudnia 2000r. o ochronie konkurencji i konsumentów, jednolity tekst: Dz. U. z 2003 r. Nr 86, poz. 804 ze zm.)”*

¹⁵ Uchwała SN z dnia 13 lipca 2006 r. Sygn. akt III SZP 3/06 ... teza 17 uzasadnienia.

¹⁶ Inaczej kwestia ta przedstawia się w innych krajach, o czym będzie jeszcze dalej mowa.

¹⁷ M. Skory „Klauzule abuzywne w polskim prawie ochrony konsumenta”, Zakamycze 2005, str. 319.

ROZDZIAŁ II

Regulacja niedozwolonych postanowień umownych w wybranych krajach UE

1. Niemcy

1.1. Źródła prawa

Problematyka stosowania niedozwolonych klauzul umownych w państwie niemieckim została kompleksowo uregulowana w ustawie z dnia 9 grudnia 1976 r. zawierającej regulację dotyczącą ogólnych warunków umów (Gesetz zur Regelung des Rechts der Allgemeinen Geschäftsbedingungen – AGB-Gesetz [dalej: AGBG])¹⁸. Ochrona przed stosowaniem niedozwolonych postanowień obejmowała wówczas (i nadal obejmuje) nie tylko konsumentów, lecz także wszystkie osoby fizyczne lub prawne, które zawierają umowy w oparciu o wzorce umowne. A zatem ochrona znajduje także zastosowanie do umów, których stronami są wyłącznie konsumenci lub wyłącznie przedsiębiorcy. Przyjąć zatem można, że ochrona przed stosowaniem klauzul abuzywnych, przewidziana w niemieckim ustawodawstwie, jest dalej idąca, niż ta ustanowiona Dyrektywą. Warto podkreślić, że przed implementacją Dyrektywy możliwe było w prawie niemieckim dokonanie oceny klauzul umownych zastosowanych we wzorcu umownym sporządzonym samodzielnie przez jedną ze stron. Do klauzul, które zostały sformułowane dla celów wyłącznie jednej umowy (nie były wzorcem umownym), jak również do klauzul stosowanych przez osoby trzecie (m.in. notariuszy, agentów, etc.) nie znajdowały zastosowania przepisy o ogólnych warunkach umów (AGBG). Lista tzw. „klauzul podejrzanych”, tj. klauzul, których ważność zależy od sytuacji, znajdująca się w art. 10 AGBG¹⁹ (obecnie art. 308 Niemieckiego Kodeksu

¹⁸ Gesetz zur Regelung des Rechts der Allgemeinen Geschäftsbedingungen Gesetz vom 9.12.1976 (BGBl. I S. 3317) Aufgehoben durch Gesetz vom 26.11.2001 (BGBl. I S. 3138) m.W.v. 1.1.2002.

¹⁹ § 10 Klauselverbote mit Wertungsmöglichkeit In Allgemeinen Geschäftsbedingungen ist insbesondere unwirksam

1. (Annahme- und Leistungsfrist) eine Bestimmung, durch die sich der Verwender unangemessen lange oder nicht hinreichend bestimmte Fristen für die Annahme oder Ablehnung eines Angebots oder die Erbringung einer Leistung vorbehält; ausgenommen hiervon ist der Vorbehalt, erst nach Ablauf der Widerrufs- oder Rückgabefrist nach § 361a Abs. 1, § 361b Abs. 2 des Bürgerlichen Gesetzbuchs zu leisten;

2. (Nachfrist) eine Bestimmung, durch die sich der Verwender für die von ihm zu bewirkende Leistung entgegen § 326 Abs. 1 des Bürgerlichen Gesetzbuchs eine unangemessen lange oder nicht hinreichend bestimmte Nachfrist vorbehält;

3. (Rücktrittsvorbehalt) die Vereinbarung eines Rechts des Verwenders, sich ohne sachlich gerechtfertigten und im Vertrag angegebenen Grund von seiner Leistungspflicht zu lösen; dies gilt nicht für Dauerschuldverhältnisse;

4. (Änderungsvorbehalt) die Vereinbarung eines Rechts des Verwenders, die versprochene Leistung zu ändern oder von ihr abzuweichen, wenn nicht die Vereinbarung der Änderung oder Abweichung unter Berücksichtigung der Interessen des Verwenders für den anderen Vertragsteil zumutbar ist;

5. (Fingierte Erklärungen) eine Bestimmung, wonach eine Erklärung des Vertragspartners des Verwenders bei Vornahme oder Unterlassung einer bestimmten Handlung als von ihm abgegeben oder nicht abgegeben gilt, es sei

Cywilnego²⁰ (dalej: BGB), jak również tzw. „czarna lista” klauzul nieważnych zawarta w art. 11 AGB²¹ G (obecnie art. 309 BGB) służyły i nadal służą głównie jako kryterium pomocnicze w sądowym procesie kontroli treści poszczególnych umów. Klauzule nie ujęte w powyższych katalogach są oceniane przez sąd w oparciu o generalną regułę zawartą

denn, daß a) dem Vertragspartner eine angemessene Frist zur Abgabe einer ausdrücklichen Erklärung eingeräumt ist und b) der Verwender sich verpflichtet, den Vertragspartner bei Beginn der Frist auf die vorgesehene Bedeutung seines Verhaltens besonders hinzuweisen;

6. (Fiktion des Zugangs) eine Bestimmung, die vorsieht, daß eine Erklärung des Verwenders von besonderer Bedeutung dem anderen Vertragsteil als zugegangen gilt;

7. (Abwicklung von Verträgen) eine Bestimmung, nach der der Verwender für den Fall, daß eine Vertragspartei vom Verträge zurücktritt oder den Vertrag kündigt, a) eine unangemessen hohe Vergütung für die Nutzung oder den Gebrauch einer Sache oder eines Rechts oder für erbrachte Leistungen oder b) einen unangemessen hohen Ersatz von Aufwendungen verlangen kann;

8. (Nichtverfügbarkeit der Leistung) die nach Nummer 3 zulässige Vereinbarung eines Vorbehalts des Verwenders, sich von der Verpflichtung zur Erfüllung des Vertrags bei Nichtverfügbarkeit der Leistung zu lösen, wenn sich der Verwender nicht verpflichtet, a) den Vertragspartner unverzüglich über die Nichtverfügbarkeit zu informieren und b) Gegenleistungen des Vertragspartners unverzüglich zu erstatten.

²⁰ Bürgerliches Gesetzbuch vom 18. August 1896 in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002 (BGBl. I S. 42, ber. S. 2909, 2003 S. 738). Zuletzt geändert durch Gesetz vom 22. Dezember 2006 (BGBl. I S. 3416) m. W. v. 31 December 2006.

²¹ § 11 Klauselverbote ohne Wertungsmöglichkeit

In Allgemeinen Geschäftsbedingungen ist unwirksam

1. (Kurzfristige Preiserhöhungen) eine Bestimmung, welche die Erhöhung des Entgelts für Waren oder Leistungen vorsieht, die innerhalb von vier Monaten nach Vertragsabschluß geliefert oder erbracht werden sollen; dies gilt nicht bei Waren oder Leistungen, die im Rahmen von Dauerschuldverhältnissen geliefert oder erbracht werden;

2. (Leistungsverweigerungsrechte) eine Bestimmung, durch die a) das Leistungsverweigerungsrecht, das dem Vertragspartner des Verwenders nach § 320 des Bürgerlichen Gesetzbuchs zusteht, ausgeschlossen oder eingeschränkt wird, oder b) ein dem Vertragspartner des Verwenders zustehendes Zurückbehaltungsrecht, soweit es auf demselben Vertragsverhältnis beruht, ausgeschlossen oder eingeschränkt, insbesondere von der Anerkennung von Mängeln durch den Verwender abhängig gemacht wird;

3. (Aufrechnungsverbot) eine Bestimmung, durch die dem Vertragspartner des Verwenders die Befugnis genommen wird, mit einer unbestrittenen oder rechtskräftig festgestellten Forderung aufzurechnen;

4. (Mahnung, Fristsetzung) eine Bestimmung, durch die der Verwender von der gesetzlichen Obliegenheit freigestellt wird, den anderen Vertragsteil zu mahnen oder ihm eine Nachfrist zu setzen;

5. (Pauschalierung von Schadensersatzansprüchen) die Vereinbarung eines pauschalierten Anspruchs des Verwenders auf Schadensersatz oder Ersatz einer Wertminderung, wenn a) die Pauschale den in den geregelten Fällen nach dem gewöhnlichen Lauf der Dinge zu erwartenden Schaden oder die gewöhnlich eintretende Wertminderung übersteigt, oder b) dem anderen Vertragsteil der Nachweis abgeschnitten wird, ein Schaden oder eine Wertminderung sei überhaupt nicht entstanden oder wesentlich niedriger als die Pauschale;

6. (Vertragsstrafe) eine Bestimmung, durch die dem Verwender für den Fall der Nichtabnahme oder verspäteten Abnahme der Leistung, des Zahlungsverzugs oder für den Fall, daß der andere Vertragsteil sich vom Vertrag löst, Zahlung einer Vertragsstrafe versprochen wird;

7. (Haftung bei grobem Verschulden) ein Ausschluß oder eine Begrenzung der Haftung für einen Schaden, der auf einer grob fahrlässigen Vertragsverletzung des Verwenders oder auf einer vorsätzlichen oder grob fahrlässigen Vertragsverletzung eines gesetzlichen Vertreters oder Erfüllungsgehilfen des Verwenders beruht; dies gilt auch für Schäden aus der Verletzung von Pflichten bei den Vertragsverhandlungen;

8. (Verzug, Unmöglichkeit) eine Bestimmung, durch die für den Fall des Leistungsverzugs des Verwenders oder der von ihm zu vertretenden Unmöglichkeit der Leistung a) das Recht des anderen Vertragsteils, sich vom Vertrag zu lösen, ausgeschlossen oder eingeschränkt oder b) das Recht des anderen Vertragsteils, Schadensersatz zu verlangen, ausgeschlossen oder entgegen Nummer 7 eingeschränkt wird;

9. (Teilverzug, Teilunmöglichkeit) eine Bestimmung, die für den Fall des teilweisen Leistungsverzugs des Verwenders oder der von ihm zu vertretenden teilweiser Unmöglichkeit der Leistung das Recht der anderen Vertragspartei ausschließt, Schadensersatz wegen Nichterfüllung der ganzen Verbindlichkeit zu verlangen oder von dem ganzen Vertrag zurückzutreten, wenn die teilweise Erfüllung des Vertrages für ihn kein Interesse hat;

10. (Gewährleistung) eine Bestimmung, durch die bei Verträgen über Lieferungen neu hergestellter Sachen und Leistungen a) (Ausschluß und Verweisung auf Dritte) die Gewährleistungsansprüche gegen den Verwender einschließlich etwaiger Nachbesserungs- und Ersatzlieferungsansprüche insgesamt oder bezüglich einzelner Teile ausgeschlossen, auf die Einräumung von Ansprüchen gegen Dritte beschränkt oder von der vorherigen gerichtlichen Inanspruchnahme Dritter abhängig gemacht werden; b) (Beschränkung auf Nachbesserung) die Gewährleistungsansprüche gegen den Verwender insgesamt oder bezüglich einzelner Teile auf ein Recht auf Nachbesserung oder Ersatzlieferung beschränkt

w art. 9 AGBG²² (obecnie art. 307 BGB), który stanowi, że postanowienie umowne jest nieważne, jeżeli w przeciwieństwie do wymogu stosowania dobrej wiary, bez uzasadnienia wzmacnia pozycję jednego z partnerów stosunku prawnego.

W trakcie procesu implementacji Dyrektywy 93/13 w 1996 r. niemiecki ustawodawca zdecydował się na najprostsze rozwiązanie. Mianowicie zmodyfikowany został jedynie art. 12 AGBG oraz wprowadzone nowe postanowienie art. 24 AGBG (obecnie art. 310 § 3 BGB), które rozszerza zakres umów konsumenckich oraz umożliwia ocenę abuzywności klauzul sformułowanych wyłącznie na potrzeby jednej umowy lub postanowień wprowadzonych do umowy przez niezależną, trzecią stronę. W granicach reformy prawa zobowiązań, od 1 stycznia 2002 r. niemiecki ustawodawca uchylił Ustawę o ogólnych warunkach umów (AGBG) a wszelkie postanowienia zostały włączone do Niemieckiego Kodeksu Cywilnego z niewielkimi zmianami (art. 305-310 kodeksu cywilnego).

werden, sofern dem anderen Vertragsteil nicht ausdrücklich das Recht vorbehalten wird, bei Fehlschlagen der Nachbesserung oder Ersatzlieferung Herabsetzung der Vergütung oder, wenn nicht eine Bauleistung Gegenstand der Gewährleistung ist, nach seiner Wahl Rückgängigmachung des Vertrags zu verlangen; c) (Aufwendungen bei Nachbesserung) die Verpflichtung des gewährleistungspflichtigen Verwenders ausgeschlossen oder beschränkt wird, die Aufwendungen zu tragen, die zum Zweck der Nachbesserung erforderlich werden, insbesondere Transport-, Wege-, Arbeits- und Materialkosten; d) (Vorenthalten der Mängelbeseitigung) der Verwender die Beseitigung eines Mangels oder die Ersatzlieferung einer mangelfreien Sache von der vorherigen Zahlung des vollständigen Entgelts oder eines unter Berücksichtigung des Mangels unverhältnismäßig hohen Teils des Entgelts abhängig macht; e) (Ausschlußfrist für Mängelanzeige) der Verwender dem anderen Vertragsteil für die Anzeige nicht offensichtlicher Mängel eine Ausschlußfrist setzt, die kürzer ist als die Verjährungsfrist für den gesetzlichen Gewährleistungsanspruch; f) (Verkürzung von Gewährleistungsfristen) die gesetzlichen Gewährleistungsfristen verkürzt werden;

11. (Haftung für zugesicherte Eigenschaften) eine Bestimmung, durch die bei einem Kauf-, Werk- oder Werklieferungsvertrag Schadensersatzansprüche gegen den Verwender nach den §§ 463, 480 Abs. 2, § 635 des Bürgerlichen Gesetzbuchs wegen Fehlens zugesicherter Eigenschaften ausgeschlossen oder eingeschränkt werden;

12. (Laufzeit bei Dauerschuldverhältnissen) bei einem Vertragsverhältnis, das die regelmäßige Lieferung von Waren oder die regelmäßige Erbringung von Dienst- oder Werkleistungen durch den Verwender zum Gegenstand hat, a) eine den anderen Vertragsteil länger als zwei Jahre bindende Laufzeit des Vertrags, b) eine den anderen Vertragsteil bindende stillschweigende Verlängerung des Vertragsverhältnisses um jeweils mehr als ein Jahr oder c) zu Lasten des anderen Vertragsteils eine längere Kündigungsfrist als drei Monate vor Ablauf der zunächst vorgesehenen oder stillschweigend verlängerten Vertragsdauer;

13. (Wechsel des Vertragspartners) eine Bestimmung, wonach bei Kauf-, Dienst- oder Werkverträgen ein Dritter an Stelle des Verwenders in die sich aus dem Vertrag ergebenden Rechte und Pflichten eintritt oder eintreten kann, es sei denn, in der Bestimmung wird a) der Dritte namentlich bezeichnet, oder b) dem anderen Vertragsteil das Recht eingeräumt, sich vom Vertrag zu lösen;

14. (Haftung des Abschlußvertreters) eine Bestimmung, durch die der Verwender einem Vertreter, der den Vertrag für den anderen Vertragsteil abschließt, a) ohne hierauf gerichtete ausdrückliche und gesonderte Erklärung eine eigene Haftung oder Einstandspflicht oder b) im Falle vollmachtloser Vertretung eine über § 179 des Bürgerlichen Gesetzbuchs hinausgehende Haftung auferlegt;

15. (Beweislast) eine Bestimmung, durch die der Verwender die Beweislast zum Nachteil des anderen Vertragsteils ändert, insbesondere indem er a) diesem die Beweislast für Umstände auferlegt, die im Verantwortungsbereich des Verwenders liegen; b) den anderen Vertragsteil bestimmte Tatsachen bestätigen läßt.

Buchstabe b gilt nicht für gesondert unterschriebene oder gesondert qualifiziert elektronisch signierte Empfangsbekanntnisse;

16. (Form von Anzeigen und Erklärungen) eine Bestimmung, durch die Anzeigen oder Erklärungen, die dem Verwender oder einem Dritten gegenüber abzugeben sind, an eine strengere Form als die Schriftform oder an besondere Zugangserfordernisse gebunden werden.

²² § 9 Generalklausel

(1) Bestimmungen in Allgemeinen Geschäftsbedingungen sind unwirksam, wenn sie den Vertragspartner des Verwenders entgegen den Geboten von Treu und Glauben unangemessen benachteiligen.

(2) Eine unangemessene Benachteiligung ist im Zweifel anzunehmen, wenn eine Bestimmung

1.2. Analiza implementacji Dyrektywy 93/13 do niemieckiego systemu prawnego

Podstawowe pojęcia

Analizując treść Dyrektywy Rady nr 93/13 oraz jej implementacji dokonanej przez ustawodawcę do niemieckiego kodeksu cywilnego (BGB) w 2002 r. należy zwrócić uwagę na transpozycję podstawowych pojęć, tj. konsumenta oraz sprzedawcy lub dostawcy.

Jak stanowi § 13 Niemieckiego Kodeksu Cywilnego²³ *konsumentem jest każda osoba fizyczna, która dokonuje czynności prawnej w celu, który nie może być zaliczony ani do jej działalności gospodarczej, ani do jej samodzielnej działalności zawodowej*. Mamy tu zatem do czynienia z literalną oraz harmonijną implementacją. W tym też zakresie definicja zawarta w BGB czerpie wzorce z wyrażeń zawartych wprost w Dyrektywie i nie rozszerza jej zakresu.

Warto również zwrócić uwagę na definicję *sprzedawcy lub dostawcy*, która w BGB została zawarta w § 14²⁴. Niemiecki ustawodawca posłużył się tu odmiennie niż w Dyrektywie pojęciem przedsiębiorcy, jednak ogólny cel i zamierzenia treściowe zostały przez niego zachowane. W odróżnieniu od regulacji zawartej w Dyrektywie, niemiecki BGB do grona podmiotów będących przedsiębiorcami zalicza oprócz osób fizycznych oraz osób prawnych również niektóre spółki osobowe. Kolejną różnicą jest brak odniesienia do sektora publicznego i prywatnego gospodarki, jednakże należy zwrócić uwagę, iż nie wpływa to w sposób istotny na zakres stosowania przedmiotowego pojęcia. Jak zostało już bowiem wcześniej stwierdzone, sama Dyrektywa nie przedstawia różnic w tym zakresie i tak dokładne precyzowanie rodzaju przedsiębiorstwa nie ma znaczenia. Głównym celem jest zapewnienie ochrony jak najszerszemu gronu podmiotów w ramach definicji przedsiębiorcy, co niemieckiemu ustawodawcy w pełni się udało.

Wzorce umowne i nieuczciwe klauzule umowne

Odmiennie niż w Dyrektywie prawodawca niemiecki uregulował problematykę stosowania wzorców umownych. Nie wprowadził on do kodeksu

---

1. mit wesentlichen Grundgedanken der gesetzlichen Regelung, von der abgewichen wird, nicht zu vereinbaren ist, oder

2. wesentliche Rechte oder Pflichten, die sich aus der Natur des Vertrages ergeben, so einschränkt, daß die Erreichung des Vertragszwecks gefährdet ist.

²³ § 13 Verbraucher

Verbraucher ist jede natürliche Person, die ein Rechtsgeschäft zu einem Zwecke abschließt, der weder ihrer gewerblichen noch ihrer selbständigen beruflichen Tätigkeit zugerechnet werden kann.

²⁴ z tłum. „§ 14 Przedsiębiorca

Ust.1 Przedsiębiorcą jest osoba fizyczna, osoba prawna lub spółka osobowa posiadająca zdolność prawną, która podejmując czynność prawną działa w ramach swojej działalności gospodarczej lub samodzielnej działalności zawodowej. Ust. 2 Spółką osobową posiadającą zdolność prawną jest spółka osobowa, która wyposażona jest w zdolność nabywania praw i podejmowania zobowiązań”.

niemieckiego wprost pojęcia „warunki umowy negocjowane indywidualnie”, jednakże zawarł w § 307 BGB²⁵ sformułowanie „Postanowienia Ogólnych Warunków Handlowych”. Należy stwierdzić, że cel implementacji art. 3 ust. 1 Dyrektywy²⁶ został zachowany, a prawodawca niemiecki zawarł w § 307 kodeksu niemieckiego bardziej rygorystyczne konsekwencje w przypadku, gdy postanowienia ogólnych warunków umowy są dla partnera strony stosującej nadmiernie krzywdzące i skutkuje ich bezskutecznością. Dyrektywa zawiera w swej treści natomiast mniej kategorię sformułowanie dotyczące indywidualnych postanowień, które mogą być uznane za nieuczciwe oraz nie zawiera sformułowania nadmiernej krzywdy. Ponadto Niemiecki Kodeks Cywilny oprócz wymogu dobrej wiary zawiera również tzw. nakaz zaufania oraz stwierdza, że postanowienia ogólnych warunków umów muszą być jasno sformułowane oraz zrozumiałe dla strony stosującej. W § 307 ustęp 2 Niemieckiego Kodeksu Cywilnego wyjaśnia pojęcie nadmiernej krzywdy stwierdzając, że zachodzi ona, gdy postanowienia nie można pogodzić z istotnym przeznaczeniem regulacji ustawowej, od której się odstępuje lub istotne prawa i obowiązki wynikające z natury umowy są tak ograniczone, że osiągnięcie celu umowy staje się zagrożone. Należy zwrócić uwagę na fakt, iż niemiecki kodeks cywilny nie implementował literalnie treści art. 3 ust. 1 Dyrektywy. Nie stwierdza kategorię, że warunki muszą być negocjowane indywidualnie ze stroną stosującą, jednakże przestrzega zarazem, że ogólne warunki handlowe będą bezskuteczne, jeżeli ich treść będzie nadmiernie krzywdząca dla strony stosującej. Co więcej, strona nie będzie miała obowiązku wykazywać tego w postępowaniu sądowym, ponieważ staną się one bezskuteczne z mocy samego prawa (*ex lege*). Reasumując, dokonując implementacji art. 3 ust. 1 Dyrektywy, ustawodawca niemiecki przyznał zatem ochronę konsumentowi w każdym przypadku, gdy postanowienia umowne są niezgodne z wymogami dobrej wiary (*bonae fidei*), nakazem zaufania, ponadto są niejasne i niezrozumiałe oraz nadmiernie krzywdzą jedną ze stron.

Artykuł 4 ust. 2 Dyrektywy stwierdza, że *ocena nieuczciwego charakteru*

²⁵ z „ § 307 Kontrola treści

Ust. 1 Postanowienia Ogólnych Warunków Handlowych są bezskuteczne, jeśli wbrew nakazowi zaufania i dobrej wiary dla partnera strony stosującej są nadmiernie krzywdzące. Nadmierna krzywda może wynikać także z tego, że postanowienie jest niejasne i niezrozumiałe.

Ust. 2 W razie wątpliwości należy przyjąć, że krzywda jest nadmierna, gdy postanowienia:

1. nie można pogodzić z istotnym przeznaczeniem regulacji ustawowej, od której się odstępuje, lub
2. istotne prawa i obowiązki wynikające z natury umowy są tak ograniczone, że osiągnięcie celu umowy staje się zagrożone.

Ust. 3 Ustępy 1 i 2 oraz § 308 i 309 obowiązują tylko w odniesieniu do postanowień Ogólnych Warunków Handlowych, przez zastosowanie których uzgodnione zostają przez strony uregulowania odbiegające od przepisów prawnych lub uregulowania zmieniające. Inne postanowienia, zgodnie z ust. 1 zdanie drugie w związku z ust. 1 zdanie 1, mogą być bezskuteczne”.

²⁶ „ Art. 3 ust. 1 Warunki umowy, które nie były indywidualnie negocjowane, mogą być uznane za nieuczciwe, jeśli stoją w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, powodują znaczącą nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta”.

warunków nie dotyczy ani określenia głównego przedmiotu umowy, ani relacji ceny i wynagrodzenia do dostarczonych w zamian towarów lub usług, o ile warunki te zostały wyrażone prostym i zrozumiałym językiem. Niemiecki ustawodawca dokonał nieco odmiennie od europejskiego pierwowzoru implementacji treści tego przepisu. Przepis § 307 ust. 3 stanowi, że mogą być uznane za bezskuteczne postanowienia umowne dotyczące głównego przedmiotu umowy oraz relacji ceny, które odbiegają od przepisów prawnych. Analizując postanowienia niemieckiego kodeksu cywilnego można stwierdzić, że ustawodawca uwzględnił postulat dyrektywy, aby warunki dotyczące przedmiotu i ceny umowy były sporządzone prostym i zrozumiałym językiem, co biorąc pod uwagę wykładnię celowościową Dyrektywy należy oceniać pozytywnie, ponieważ przedsiębiorcy nie będą mogli wprowadzać nieuczciwych klauzul umownych, gdyż może to oznaczać ich bezskuteczność.

Należy również zwrócić uwagę na implementację art. 3 ust. 2 Dyrektywy²⁷ do niemieckiego kodeksu cywilnego. Niemiecki legislator postanowił w § 305 ust. 1, że *Ogólnymi Warunkami Handlowymi są wcześniej określone warunki, przeznaczone dla wielu umów, które jedna ze stron (strona przedstawiająca) przedstawia drugiej stronie przy zawarciu umowy. Nie ma tu znaczenia, czy postanowienia te stanowią szczególną, odrębną część umowy, czy ustanawiane są w dokumencie umowy, jaki jest ich zakres, w jakiej formie pisemnej są sporządzone i jaką formę ma umowa. Jeśli postanowienia umowy uzgodnione są przez strony w sposób szczegółowy, Ogólne Warunki Umowy nie mają zastosowania.* Mamy tu więc do czynienia niemal z literalną implementacją przepisu Dyrektywy do prawa niemieckiego, jednakże ustawodawca niemiecki nie stwierdza jasno w treści przepisu, że Ogólne Warunki Handlowe to takie, na które konsument nie miał wpływu, gdyż samo sporządzenie i określenie wcześniej przez jedną ze stron warunków wskazuje na ich charakter. Uzgadnianie przez strony postanowień umowy w sposób szczególny przesądza, że były one negocjowane indywidualnie, w związku z czym niemiecki kodeks cywilny zakłada, że nie będą miały tu zastosowania Ogólne Warunki Handlowe.

W § 305 ust. 2 BGB²⁸ niemiecki legislator postanowił, że Ogólne Warunki Handlowe przedstawione przez jedną ze stron jako wzorzec umowy będą stanowiły część umowy tylko w przypadku, gdy warunki zawarte we wzorcu

---

²⁷ „Art. 3 ust. 2 Warunki umowy zawsze zostaną uznane za niewynegocjowane indywidualnie, jeśli zostały sporządzone wcześniej i konsument nie miał w związku z tym wpływu na ich treść, zwłaszcza jeśli zostały przedstawione konsumentowi w formie uprzednio sformułowanej umowy standardowej”.

²⁸ „ § 305 ust. 2 Ogólne Warunki Handlowe stanowią część umowy jedynie w przypadku, gdy przy zawarciu umowy strona przedstawiająca warunki

1. wskaże je wyraźnie drugiej stronie, albo – jeśli ze względu na sposób zawarcia umowy, wyraźne wskazanie ich jest możliwe jedynie z zachowaniem nieproporcjonalnie uciążliwych warunków – powoła się na ogłoszenie umieszczone w miejscu widocznym, w siedzibie zawarcia umowy, i
2. gdy drugiej stronie zapewni możliwość przyjęcia ich do wiadomości w odpowiedni sposób, uwzględniając również stosownie, znane jej przeszkody fizyczne występujące po stronie drugiej”.

zostały drugiej stronie wyraźnie wskazane, a gdy takie wskazanie nie było możliwe lub było możliwe, ale z zachowaniem niewspółmiernie uciążliwych warunków dla strony, na której ciążył obowiązek ich przedstawienia, powoła się ona na ich ogłoszenie i umieszczenie w miejscu zawarcia umowy tak, by druga strona miała możliwość się z nimi zapoznać. Niemiecki ustawodawca zastrzegł również, że przy ocenie, czy postanowienia wzorca stanowią umowę łączącą strony uwzględnić należy *możliwości przyjęcia ich do wiadomości w odpowiedni sposób, uwzględniając również stosownie, znane jej przeszkody fizyczne występujące po stronie drugiej*.

W przypadku umów zawieranych między przedsiębiorcą i konsumentem, niemiecki kodeks cywilny w § 310 ust. 3 pkt. 1 przewiduje, że *Ogólne Warunki Handlowe obowiązują jako warunki stawiane przez przedsiębiorcę, chyba, że zostały wprowadzone do umowy przez konsumenta*. Widać wyraźnie, że prawodawca niemiecki dokonał implementacji przepisu art. 3 ust. 2 Dyrektywy²⁹ w sposób harmonijny, zapewniając pełną ochronę prawną konsumentowi, jako słabszej stronie przy zawieraniu umów handlowych. Przepis ten ma zastosowanie również w przypadku wstępnie sformułowanych warunków umowy oraz do warunków przeznaczonych do jednorazowego zastosowania, jednakże tylko w przypadku, gdy konsument nie miał wpływu na ustalanie ich treści (§ 310 ust. 3 pkt 2)³⁰. Dokonanie transpozycji Dyrektywy w tym zakresie należy więc ocenić pozytywnie.

Pozytywnie trzeba także ocenić transponowanie art. 5 Dyrektywy³¹ stanowiącego, aby sporządzanie wszystkich lub tylko niektórych warunków umowy na piśmie było sformułowane językiem prostym i zrozumiałym, a wszelkie wątpliwości co do treści warunku należałoby interpretować na korzyść konsumenta. Mianowicie niemiecki legislator postanowił w § 305 c BGB³², że takie zaskakujące i wieloznaczne klauzule umowne, przy których pojawiają się wątpliwości natury interpretacyjnej, nie będą interpretowane na korzyść strony przedstawiającej warunki, lecz na korzyść konsumenta, a ponadto za-

²⁹ „ Art. 3 ust. 2 Warunki umowy zawsze zostaną uznane za niewynegocjowane indywidualnie, jeśli zostały sporządzone wcześniej i konsument nie miał w związku z tym wpływu na ich treść, zwłaszcza jeśli zostały przedstawione konsumentowi w formie uprzednio sformułowanej umowy standardowej”.

³⁰ „§ 310 ust. 3 pkt 2: § 305 c ust. 2 i § 306 i 307 do 309 tej ustawy oraz artykuł 29 a ustawy wprowadzającej Kodeks cywilny, mają zastosowanie do wstępnie sformułowanych warunków umowy także wtedy, gdy warunki te są przeznaczone tylko do jednorazowego zastosowania i o ile konsument z powodu ich wcześniejszego ustanowienia nie mógł mieć wpływu na ich treść”.

³¹ „ Art. 5 W przypadku umów, w których wszystkie lub niektóre z przedstawionych konsumentowi warunków wyrażone są na piśmie, warunki te muszą być zawsze sporządzone prostym i zrozumiałym językiem. Wszelkie wątpliwości co do treści warunku należy interpretować na korzyść konsumenta. Powyższa zasada interpretacji nie ma zastosowania w kontekście procedury ustanowionej w art. 7 ust. 2”.

³² „§ 305 c Klauzule zaskakujące i wieloznaczne

Ust. 1 Nie stają się częścią składową umowy postanowienia zawarte w Ogólnych Warunkach Handlowych, które w danych okolicznościach, w szczególności biorąc pod uwagę, w jaki sposób umowa jest odbierana na zewnątrz, są tak niezwykle, że partner strony przedstawiającej warunki nie musi się z nimi liczyć,

Ust. 2 Wątpliwości co do interpretacji Ogólnych Warunków Handlowych interpretowane są na niekorzyść strony przedstawiającej warunki”.

strzegł, że postanowienia niezrozumiałe i niezwykłe nie będą stanowiły części składowej umowy. Widać wyraźnie, że przepis ten został implementowany z zachowaniem celu i ducha Dyrektywy, a nadto, że niemiecki ustawodawca postanowił zapewnić szerszą ochronę prawną konsumentowi w przypadku umownych postanowień niezrozumiałych stwierdzając, że automatycznie *ex lege* nie stanowią one części składowej umowy. Przytoczona regulacja prawna zawarta w niemieckim kodeksie cywilnym jest zatem bardziej rygorystyczna od przyjętej w Dyrektywie unijnej, co jednoznacznie wskazuje, że niemiecki prawodawca doprecyzował normę prawną wynikającą z art. 5 Dyrektywy.

Analizując postanowienia art. 6 ust. 1 Dyrektywy³³ dotyczące wyłączenia z umowy konsumenckiej pojedynczych postanowień uznanych za niedozwolone bez „położenia” całej umowy (jej unieważnienia) oraz ich implementowanie do niemieckiego kodeksu cywilnego (§ 306-§ 309) należy stwierdzić, że niemiecki legislator dokonał transpozycji przepisu Dyrektywy unijnej w sposób harmonijny, z zachowaniem jej głównego celu. Niemiecki prawodawca postanowił, że pozostałe postanowienia umowy zachowują swoją skuteczność, a treść umowy należy odnosić do przepisów ustawowych, chyba, że przy uwzględnieniu niezbędnych zmian stanowiłoby to nieuzasadnioną uciążliwość dla strony umowy, prowadziłoby do ukształtowania innego stosunku prawnego lub istotne prawa i obowiązki wynikające z natury umowy byłyby tak ograniczone, że osiągnięcie celu umowy stałoby się niemożliwe lub zagrożone. W takim przypadku cała umowa może być uznana za nieważną, a nieważność ta wynikałaby z przepisów prawa (*ex lege*). Tu również można więc stwierdzić, że postępując zgodnie z wolą prawodawcy europejskiego, niemiecki ustawodawca zachował główny cel i wytyczne Dyrektywy.

Analiza implementacji poszczególnych klauzul uznanych za niedozwolone

Poszczególne niedozwolone klauzule umowne (abuzywne) opisane w załączniku nr 1 do Dyrektywy zostały implementowane do niemieckiego kodeksu cywilnego w poszczególnych przepisach prawnych. Nie mamy tu do czynienia z implementacją polegającą na literalnym przełożeniu wszystkich klauzul abuzywnych w jednym przepisie kodeksu cywilnego, jak ma to miejsce w innych krajach europejskich, np. w Czechach. Już *prima facie* można stwierdzić, że niemiecki prawodawca nie uwzględnił w procesie transpozycji tylko dwóch z siedemnastu klauzul abuzywnych, które przez prawodawcę

---

³³ „ Art. 6 ust. 1 Państwa Członkowskie stanowią, że na mocy prawa krajowego nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeśli jest to możliwe po wyłączeniu z nich nieuczciwych warunków”.

Europejskiego zostały zaproponowane jako niedozwolone przy zawieraniu umów przedsiębiorców z konsumentami. Klauzule opisane w Dyrektywie literami g³⁴ oraz m³⁵ nie zostały w ogóle implementowane do niemieckiego kodeksu cywilnego. Niektóre z nieuczciwych warunków umowy wymienione w Dyrektywie zostały implementowane do jednego przepisu niemieckiego kodeksu cywilnego (są to klauzule określone w Dyrektywie literami c, e, g, h, i, j, k), treść innych zaś została zawarta w kilku naraz (do grupy tej należy zaliczyć klauzule określone w Dyrektywie literami a, b, d, f, l, m, n, o, p, q). Wśród klauzul, które zostały implementowane w sposób w miarę literalny lub nieco tylko odmienny niż w Dyrektywie należy wymienić klauzule opatrzone literami: a³⁶, która nie uwzględnia jedynie śmierci konsumenta, lecz zagrożenie życia w przypadku wyłączenia lub ograniczenia odpowiedzialności przedsiębiorcy; klauzula oznaczona literą b³⁷, która nie przewiduje możliwości umorzenia długu należnego sprzedawcy lub dostawcy, w zamian za odstąpienie od roszczeń, jakie konsument może mieć wobec niego; klauzula c³⁸, która nie dotyczy trwałych stosunków zobowiązaniowych; klauzula d³⁹ oraz klauzula e⁴⁰, w której mowa jest o odszkodowaniu, ale także o karze umownej; klauzula f⁴¹, która również nie ma zastosowania przy trwałych stosunkach zobowiązaniowych. Paragraf 305 ust. 2⁴² niemieckiego kodeksu cywilnego literalnie odzwierciedla treść klauzuli abuzywnej wymienionej w literze i⁴³ Dyrektywy unijnej. Podobnie klauzula oznaczona literą

³⁴ „g – umożliwienie sprzedawcy lub dostawcy wypowiedzenia umowy zawartej na czas nieokreślony bez właściwego powiadomienia, chyba, że istnieją ku temu poważne podstawy”.

³⁵ „m – przyznanie sprzedawcy lub dostawcy prawa ustalenia, czy dostarczone towary i usługi są zgodne z tymi, które były zamawiane na podstawie umowy, lub danie mu wyłącznego prawa do interpretowania warunków umowy”.

³⁶ „a – wyłączenie lub ograniczenie odpowiedzialności prawnej sprzedawcy lub dostawcy w przypadku śmierci konsumenta lub doznania przez niego obrażeń ciała spowodowanych działaniem lub zaniechaniem ze strony sprzedawcy lub dostawcy”.

³⁷ „b – niewłaściwe wyłączenie lub ograniczenie praw konsumenta wobec sprzedawcy lub dostawcy albo innej ze stron w przypadku całkowitego lub częściowego niewywiązania się albo też niewłaściwego wywiązania się sprzedawcy lub dostawcy z któregokolwiek ze zobowiązań umownych, włącznie z możliwością umorzenia długu należnego sprzedawcy lub dostawcy w zamian za odstąpienie od roszczeń, jakie konsument może mieć wobec niego”.

³⁸ „c – sporządzenie umowy wiążącej dla konsumenta, podczas gdy świadczenie usług przez sprzedawcę lub dostawcę zależne jest od warunku, którego spełnienie zależy tylko od dobrej woli sprzedawcy lub dostawcy”.

³⁹ „d – zezwolenie sprzedawcy lub dostawcy na zatrzymanie sum wpłaconych przez konsumenta, gdy ten decyduje się nie zawierać ani nie wykonywać umowy, bez zapewnienia konsumentowi prawa do odszkodowania w wysokości równoważnej kwoty ze strony sprzedawcy lub dostawcy, jeśli któryś z nich jest stroną unieważniającą umowę”.

⁴⁰ „e – nałożenie na konsumenta obowiązku wniesienia rażąco wysokiego odszkodowania w razie niewykonania przez niego zobowiązań”.

⁴¹ „f – upoważnienie sprzedawcy lub dostawcy do rozwiązania umowy według jego własnego uznania, podczas gdy konsument takiego prawa nie ma, lub pozwolenie sprzedawcy lub dostawcy na utrzymanie sum wpłaconych za niewykonane jeszcze usługi, w przypadku, gdy stroną rozwiązującą umowę jest sprzedawca lub dostawca”.

⁴² „§ 305 ust. 2 Ogólne Warunki Handlowe stanowią część umowy jedynie w przypadku, gdy przy zawarciu umowy stroną przedstawiająca warunki

3. wskaże je wyraźnie drugiej stronie, albo – jeśli ze względu na sposób zawarcia umowy, wyraźne wskazanie ich jest możliwe jedynie z zachowaniem nieproporcjonalnie uciążliwych warunków – powoła się na ogłoszenie umieszczone w miejscu widocznym, w siedzibie zawarcia umowy, i

4. gdy drugiej stronie zapewni możliwość przyjęcia ich do wiadomości w odpowiedni sposób, uwzględniając również stosownie, znane jej przeszkody fizyczne występujące po stronie drugiej”.

⁴³ „i – nieodwołalne związanie konsumenta warunkami, z którymi nie miał realnej możliwości zapoznania się wcześniej przed zawarciem umowy”.

*k*⁴⁴ została transponowana w sposób harmonijny do prawa niemieckiego. Nieco odmiennie zostały implementowane klauzule opatrzone literami *l*⁴⁵, gdzie mowa jest jedynie o krótkotrwałych stosunkach zobowiązaniowych nie mających charakteru trwałego (długoterminowego); podobna sytuacja ma miejsce w klauzulach *n*⁴⁶ oraz *o*⁴⁷. Natomiast klauzule liter *p*⁴⁸ oraz *q*⁴⁹ zostały w sposób harmonijny oraz uwzględniający cel Dyrektywy transponowane do niemieckiego kodeksu cywilnego.

Reasumując poczynione rozważania należy stwierdzić, że implementacja dokonana przez niemieckiego ustawodawcę nie odbiega w sposób znaczący od wytycznych sformułowanych w Dyrektywie. Na uwagę zasługuje fakt, iż tylko dwie klauzule abuzywne zostały pominięte w procesie implementacji przez niemieckiego legislatora. W przeważającym zakresie transpozycja niedozwolonych klauzul umownych została przeprowadzona pomyślnie, a w niektórych przypadkach została zapewniona konsumentowi szersza ochrona prawna.

1.3. Orzecznictwo z zakresu ochrony konsumenta i uznania postanowień wzorca umowy za niedozwolone

Orzecznictwo z zakresu ochrony konsumenta, w szczególności zaś dotyczące usług użyteczności publicznej odnoszące się do zakresu ochrony przyznanej konsumentowi wraz z uznaniem postanowień wzorca umowy za niedozwolone w Niemczech jest dość bogate. Przepisy niemieckiego kodeksu cywilnego z 2002 r. nie pozostały tylko i wyłącznie martwą literą prawa, co widać wyraźnie w licznych wyrokach sądów niemieckich stwierdzających abuzywność poszczególnych klauzul umownych oraz uznających postanowienia wzorca umowy za niezgodne z prawem.

W obszarze usług telekomunikacyjnych przytoczyć należy interesujące orzeczenie niemieckiego Sądu I Instancji z 13 marca 1993 r. (26 O 218/94). Organizacja konsumentencka uznała 2 klauzule potentata usług telekomunikacyjnych - firmy Telecom umieszczone we wzorcu umowy za niedozwolone i wystąpiła

⁴⁴ „k – umożliwienie sprzedawcy lub dostawcy dokonywania jednostronnych zmian w cechach dostarczonego produktu lub usług bez uzasadnionego powodu”.

⁴⁵ „l – możliwość ustalania ceny towaru w momencie dostawy lub umożliwienie sprzedawcy towarów lub dostawcy usług podwyższenia cen bez zapewnienia konsumentowi prawa do unieważnienia umowy, jeśli w obu przypadkach cena jest zbyt wysoka w stosunku do cen obowiązujących w chwili składania zamówienia”.

⁴⁶ „n – ograniczenie zobowiązań sprzedawcy lub dostawcy w zakresie respektowania zobowiązań zaciągniętych przez jego przedstawicieli lub uzależnienie zgodności zobowiązań od spełnienia szczególnych formalności”.

⁴⁷ „o – zobowiązanie konsumenta do wypełnienia wszystkich jego zobowiązań wynikających z umowy, podczas gdy sprzedawca lub dostawca nie wypełnia swoich”.

⁴⁸ „p – umożliwienie sprzedawcy lub dostawcy przeniesienia jego spraw i obowiązków wynikających z umowy, bez uprzedniej zgody konsumenta, co może przyczynić się do zmniejszenia gwarancji praw konsumenta”.

⁴⁹ „q – wyłączenie lub ograniczenie prawa konsumenta do wystąpienia z powództwem lub skorzystania z innego środka zabezpieczającego, zwłaszcza zaś żądanie od konsumenta poddania sporów wyłącznie pod arbitraż nieobjęty przepisami prawa, bezprawne ograniczenia dostępności dowodów lub przerzucenie na konsumenta ciężaru dowodu, który w związku ze stosowanym prawem powinna dostarczyć druga strona umowy”.

ze stosownym powództwem do sądu. Treść pierwszej klauzuli brzmiała: „Jeśli klient zrezygnuje z usługi nie z winy firmy Telecom, Telecom może wyrazić, w ciągu trzech miesięcy od otrzymania oświadczenia klienta, zgodę na rozwiązanie umowy pod warunkiem, że: a) jeśli nie zainstalowano jeszcze urządzeń telekomunikacyjnych, klient powinien zapłacić odszkodowanie w wysokości 3 miesięcznych opłat za usługę plus wartość już poczynionych przez firmę wydatków związanych z wykonaniem umowy; b) w innych przypadkach wartość odszkodowania wynosi połowę opłaty należnej firmie za prawidłowe wykonanie umowy. Wysokość tej sumy nie może jednak przekroczyć wartości opłat za 3 lata świadczeń. Jeśli wypowiedzenie dotyczy tylko części postanowień umowy, powyższe przepisy stosuje się zgodnie z zasadą *mutatis mutandis*”. Treść drugiej klauzuli brzmiała: „Oprócz praw zagwarantowanych przez przepisy ustawy dostawca usług ma prawo zawiesić wykonywanie usług telekomunikacyjnych do chwili, kiedy zaległe opłaty zostaną przez klienta uiszczone. Dostawca może odciąć linię telefoniczną w przypadku nieuiszczenia opłat w ciągu 5 dni roboczych od otrzymania rachunku lub jeśli klient odmówi przyjęcia zawiadomienia o zaległościach w opłatach”. Sąd I Instancji stwierdził, że suma odszkodowania wyrażona w pierwszej z przytoczonych klauzul umownych jest zbyt wysoka, co jest sprzeczne z § 9 oraz § 11 pkt 5a AGBG⁵⁰. W przedmiotowej sprawie orzeczono, że co prawda postanowienie umowne kwestionowane przez organizację konsumencką pozwala żądać odszkodowania za wypowiedzenie z nieuzasadnionych przyczyn, za które odpowiedzialność ponosi klient, jednakże dla przeciętnego klienta będącego konsumentem takie sformułowanie przedmiotowej klauzuli nie jest jednoznaczne i może powodować domaganie się odszkodowania za uzasadnione, ale niezawinione przez klienta wypowiedzenie z ważnych przyczyn. W komentowanym orzeczeniu sąd orzekł ponadto, że nie jest do przyjęcia sytuacja, w której kwoty odszkodowania zostały ustalone bez odniesienia do realiów konkretnego i każdorazowego przypadku. W odniesieniu do drugiej kwestionowanej klauzuli, sąd stwierdził jej niezgodność z zasadą dobrej wiary zawartą w § 9 (1) i (2) pkt 1 AGBG, ponieważ nie była zgodna z głównymi założeniami przepisu, z którego się wywodziła. Zdaniem sądu przedmiotowa klauzula umowna pozornie wyklucza zastosowanie § 320 ust. 1 oraz § 320 ust. 2 AGBG, powodując wprowadzenie konsumenta w błąd. Sytuacja taka może zaistnieć, gdy konsument będzie uważał, że przedsiębiorcy będzie przysługiwało prawo odcięcia linii telefonicznej w każdym przypadku, bez względu na wysokość zaległości w opłatach oraz zakres odpowiedzialności klienta. Przeciętnemu konsumentowi trudno będzie zorientować się, że

⁵⁰ Gesetz zur Regelung des Rechts der Allgemeinen Geschäftsbedingungen Gesetz vom 9.12.1976 (BGBl. I S. 3317) Aufgehoben durch Gesetz vom 26.11.2001 (BGBl. I S. 3138) m.W.v. 1.1.2002.

§ 320 ust. 2 ma w odniesieniu do kwestionowanej klauzuli jednak zastosowanie. W komentowanym orzeczeniu sąd zajął stanowisko, iż tak sformułowane postanowienie w umowie standardowej jest dla konsumenta bardzo krzywdzące oraz szczególnie uciążliwe w przypadku świadczeń o charakterze ciągłym. Odcięcie linii telefonicznej przez przedsiębiorcę w przypadku najmniejszej nawet zaległości, lub też zaległości powstałej nie z winy klienta, jest rażąco niesprawiedliwe oraz dotkliwie, a ponadto może to powodować poważne straty po stronie konsumenta, który używa go do celów związanych z prowadzoną przez niego działalnością gospodarczą. Również termin 5 dni na zapłatę rachunku liczony od dnia otrzymania w przedmiotowej umowie jest zbyt krótki, co powoduje jego niezgodność z prawem. Ponadto sąd wyraził stanowisko, iż zasadą jest, że treść klauzuli umownej oraz jej interpretacje nie mogą prowadzić do rażącego naruszenia interesów konsumenta.

Podobne stanowisko wyraził sąd I instancji w wyroku z dnia 18 lutego 1998 r. (2 O 491/97), w którym uznał niezgodność z prawem klauzuli: „Opłata za deaktywację wynosi: 65 marek – bez VAT-u, 74,75 marek – z VAT-em”. Sąd uznał, iż treść przedmiotowego postanowienia umownego skonstruowana jest wbrew regulacjom § 10 pkt 7b i § 9 AGBG, ponieważ tak wysoka opłata za deaktywację jest niczym nieuzasadniona oraz nie różnicuje odpowiedzialności za różne stopnie winy przy wypowiedzeniu umowy. Ponadto, zdaniem sądu, uczestniczenie w procesie deaktywacji aż 45 pracowników ze strony pozwanego niczym nie usprawiedliwia nieadekwatnej kwoty ustanowionej przez niego stawki oraz nie daje możliwości klientowi udowodnienia rzeczywistych kosztów deaktywacji, co stwarza wrażenie ostateczności składek ustanowionych w umowie i tym samym jest sprzeczne z zapisem § 11 pkt 5b AGBG.

Na uwagę zasługuje również orzeczenie Sądu Okręgowego w Kilonii z dnia 15 maja 1997 r. (6 U 72/97) stwierdzające niezgodność z prawem klauzuli: „DeTeMobil uprawniony jest do zmiany numerów telefonicznych w wypadku trudności technicznych lub operacyjnych”, której stosowaniu we wzorcu umowy z konsumentami sprzeciwiła się organizacja konsumentencka. W przedmiotowej sprawie sąd orzekł, że klauzula ta jest niezgodna z § 10 pkt 4 AGBG, który reguluje kwestie wprowadzania zmian w umowach. Sąd stwierdził, iż tak sformułowany zapis w umowie narusza postać świadczenia głównego i związanych z nim świadczeń podporządkowanych, do których zaliczyć należy, zdaniem sądu, nadanie numeru telefonu oraz jego zmiana, co możliwe jest tylko po zaakceptowaniu przez klienta, a trudności techniczne lub operacyjne są niewystarczającym powodem uzasadniającym zmianę numeru telefonu bez zgody klienta-konsumenta. Ponadto taka zmiana musiałaby być konieczna z przyczyn natury prawnej lub ekonomicznej. Nie można również zakwalifikować zmiany numeru telefonu jako czynność natury technicznej,

jak to uczynił orzeczeniem Sąd Okręgowy we Flensburgu (2 O 264/95), ponieważ stanowi ona część świadczenia. W związku z powyższym Sąd Okręgowy w Kilonii podważył orzeczenie Sądu Okręgowego we Flensburgu.

W odniesieniu do sektora użyteczności publicznej związanego z dostarczaniem przez przedsiębiorców wody konsumentom, ciekawe jest orzeczenie sądu I instancji z dnia 25 lutego 1999 r. (2/2 0 75/98), w którym sąd orzekł o abuzywności klauzuli wyłączającej odpowiedzialność gwarancyjną sprzedawcy, której treść stanowi: „Gwarancja wygasa, jeśli rury lub dreny zablokują się ponownie z powodu innego niż ten, który spowodował poprzednią awarię”. Zdaniem sądu komentowane postanowienie umowne jest sprzeczne z § 11 pkt 10a AGBG, które to nie przewiduje możliwości powiązania przyczynowo-skutkowego między dwoma kolejnymi awariami rur lub drenów. W orzeczeniu tym sąd uznał również, iż warunek umowny, który stanowi: „Zamawiający lub osoba odbierająca rachunek nie może powoływać się na *ius retentionis* w przypadku niewłaściwego wykonania świadczenia przez usługodawcę” jest niedopuszczalny, ponieważ narusza § 11 pkt 2 AGBG i ponadto pozbawia stronę umowy prawa zagwarantowanego jej przepisem § 320 BGB.

W obszarze należącym do sektora paliwowego na uwagę zasługuje orzeczenie Sądu Apelacyjnego z dnia 13 lutego 1997 r. (6 U 49/96), w którym zakwestionowana została treść klauzuli: „W przypadku wzrostu kosztów produkcji, transportu oraz płac lub obciążeń podatkowych Primagas może podnieść ceny paliwa proporcjonalnie do wzrostu wymienionych kosztów”. W I instancji Sąd Okręgowy orzekł jej sprzeczność z prawem, co też podtrzymał później sąd apelacyjny ze względu na naruszenie zasady dobrej wiary oraz nierównomierne rozłożenie praw i obowiązków stron stosunku prawnego, co jest sprzeczne z § 9 AGBG. W przytoczonym orzeczeniu sąd apelacyjny zajął stanowisko, że przedmiotowa klauzula rażąco narusza interesy konsumenta, ponieważ nie może on znać właściwej ceny usługi ze względu na nieprzewidywalne oraz nieweryfikowalne okoliczności zmiany cen.

W tej samej sprawie sąd orzekł o niezgodności z prawem klauzuli o treści: „Jeżeli klient popadł w zwłokę z jedną ratą, pozostałe należności, w tym także te rozłożone na raty, stają się wymagalne”. Stwierdzając abuzywność przedmiotowego postanowienia umownego, sąd apelacyjny oparł się na linii orzeczniczej Federalnego Sądu Najwyższego dotyczącego sprzedaży na raty, zgodnie z którą tylko ciężkie naruszenie umowy przez konsumenta daje możliwość żądania zapłaty, o którym mowa w komentowanej klauzuli, a zaleganie z zapłatą z jedną z wielu rat nie może być za takie uznane. Pozostałe przypadki naruszają interesy konsumenta i są nieważne zgodnie z treścią § 9 AGBG.

W sektorze elektryczności Sąd Apelacyjny w wyroku z dnia 18 maja 2000 r. (2/2 0 128/99) uznał za sprzeczną z prawem klauzulę o treści: „Umowa

zawarta została na 36 miesięcy i ulega automatycznemu przedłużeniu o kolejne 36 miesięcy po upływie czasu, na który została zawarta, jeśli na 3 miesiące przed upływem tego terminu nie zostanie wypowiedziana”. Klauzula ta została uznana za abuzywną, ponieważ pozostawała w sprzeczności z § 9 (1) AGBG zakazującego stosowania klauzul rażąco naruszających interesy konsumentów. Ponadto, zdaniem Sądu, pozostawała także w sprzeczności z przepisem art. 32 ust. 1 zawartego w rozporządzeniu ustalającym zasady naliczania taryf za dostarczanie energii elektrycznej z 21 czerwca 1979 r. (AV-BEItV), który stanowi, iż wypowiedzenie umowy o dostarczanie energii elektrycznej powinno być możliwe po upływie roku od zawarcia umowy (później termin ten skrócono do 1 miesiąca). Sąd apelacyjny zauważył, że w komentowanej klauzuli konsument pozbawiony został tego uprawnienia, co powoduje rażące naruszenie jego praw wynikających z ustawy AGBG.

Przytaczając orzeczenia sądów niemieckich nie sposób ominąć bardzo interesującego wyroku sądu I instancji z dnia 27 stycznia 2000 r. (2/2 0 45/99), w którym uznano niezgodność z § 11 pkt 15b AGBG klauzuli o treści: „Potwierdzam, że prace są prowadzone w sposób właściwy”, która była częścią wzorca umów z konsumentami firmy zajmującej się czyszczeniem rur kanalizacyjnych. Przedmiotowa klauzula abuzywna niezasadnie przerzucała ciężar dowodu związany z oceną prawidłowości wykonania świadczenia na konsumenta. W komentowanej sprawie Sąd uznał także oczywistą sprzeczność z prawem klauzuli, której treść stanowi: „Ogólne warunki umów, które klient akceptuje, stanowią integralną część niniejszej umowy”. W przedmiotowym postanowieniu umownym sąd dopatrył się złamania zasady z § 2 i 9 (1) oraz (2) AGBG. Ogólne warunki umów wiążą konsumenta jedynie wówczas, gdy ten wyraźnie się na to zgodzi oraz po uprzednim zapoznaniu się z nimi, przez co należy rozumieć stworzenie konsumentowi warunków do rzeczywistego zaznajomienia się z ich treścią, czego nie można zastąpić poprzez stwierdzenie w umowie, że konsument zapoznał się z treścią umowy. Nie oznacza to, iż postanowienie takie nie może się znajdować w umowie, jednak będzie ono miało znaczenie, gdy z okoliczności będzie wynikać, że konsument miał obiektywną możliwość zapoznania się z ogólnymi warunkami umów. Kwestionowana klauzula abuzywna nie zawiera odniesienia do tego problemu i dlatego została uznana za nieważną. Ponadto sąd zauważył, iż sprzeczne jest z § 11 pkt 15b AGBG także przerzucenie na konsumenta ciężaru dowodu, że nie miał on realnej możliwości zapoznania się z ogólnymi warunkami umowy.

Na uwagę zasługuje również orzeczenie sądu I instancji z dnia 25 lutego 1999 r. (2/2 0 75/98), w którym uznano za sprzeczną z prawem klauzulę ograniczającą lub wyłączającą odpowiedzialność za szkodę. Sąd stwierdził, iż klauzula o treści: „Zamawiający obowiązany jest ocenić stan budynku, zanim opu-

czą go pracownicy usługodawcy. Wszelkie szkody powinny być zgłaszane na piśmie. Późniejsze roszczenia są wyłączone” jest niezgodna z § 11 pkt 7 AGBG, ponieważ wyznaczając dodatkowe przesłanki odpowiedzialności powoduje jej ograniczenie lub wyłączenie, co rażąco narusza interesy konsumenta.

Przytaczając orzecznictwo sądów niemieckich chroniące konsumenta, nie sposób pominąć wyroku sądu I instancji z dnia 6 lutego 1996 r. (4 O 1570/95), w której została stwierdzona nieprawidłowość w treści klauzuli stanowiącej: „W przypadku rozwiązania umowy przez klienta, zobowiązany jest on bezzwłocznie uiścić wszelkie opłaty związane z kosztami korzystania przez firmę KBS z usług pocztowych”, która to znajdowała się we wzorcu umów z konsumentami telewizji kablowej. W przedmiotowej sprawie sąd stwierdził, że tak sformułowana klauzula nie spełnia przesłanek kary umownej z § 336 BGB, a co więcej konsument nie jest zobowiązany do zapłaty kary umownej z tego tytułu, a jedynie kosztów przesyłki pocztowej poniesionych przez firmę KBS, które zgodnie z umową rozłożone były na raty, co wskazuje, że kwestionowana klauzula nie rozróżnia rozwiązania umowy z winy konsumenta i z winy firmy KBS. Sąd zajął stanowisko, iż tak sformułowane postanowienie może spowodować żądanie od konsumenta zapłaty w sytuacji, gdy rozwiązanie umowy nastąpiło z przyczyn zawinionych przez firmę KBS, co stanowi rażąco naruszenie pozycji konsumenta w przedmiotowym stosunku prawnym i jest naruszeniem § 9 (1) AGBG.

W sektorze usług związanych ze sprzedażą przez internet na uwagę zasługuje orzeczenie Trybunału Federalnego (Bundesgerichtshof) z 2004 r. o sygnaturze VIII ZR 284/04 (kwalifikator niemieckiego systemu informacji prawniczej Abs. 1, 308 Nr. 4), w którym klauzula o treści *„Jeśli nie będzie możliwe wysłanie danego produktu, wyślemy Państwu w jednostkowym przypadku artykuł zastępczy o takiej samej jakości i cenie. Również ten produkt będą państwo mogli zwrócić w ciągu 14 dni. Jeśli dostarczenie artykułu ani artykułu zastępczego nie będzie możliwe, jesteśmy uprawnieni zwolnić się z obowiązku dostawy”*, została uznana za bezskuteczną. W komentowanej sprawie Trybunał stwierdził, że stosowanie przez przedsiębiorcę prowadzącego sprzedaż wysyłkową przez internet w Ogólnych Warunkach Umowy tak sformułowanego postanowienia jest nieuczciwe oraz niezgodne z treścią § 307 ust. 1 BGB i jako takie nieważne. Ponadto Trybunał uznał, iż w przytoczonej sprawie bezskuteczność ta zachodzi od samego początku (*ex tunc*).

Interesujące jest także orzeczenie niemieckiego sądu I instancji w AG München z 2006 r. o sygnaturze AZ161 C 23695/06, w którym w odniesieniu do świadczeń dokonanych w internecie, sąd stwierdził, że jeśli obowiązek zapłaty ukryty jest w Ogólnych Warunkach Umów, klauzula taka może zostać uznana za niespodziewaną i nietypową, a w związku z tym bezskuteczną, je-

śli na podstawie obrazu strony internetowej nie trzeba się liczyć ze świadczeniem odpłatnym. Stwierdzenie abuzywności klauzuli może wynikać z wprowadzenia konsumenta w błąd co do przysługujących mu praw i obowiązków, a ponadto z braku możliwości zapoznania się z treścią oraz wpływu na ustalenie Ogólnych Warunków, co może oznaczać wyrządzenie krzywdy konsumentowi, a tym samym może zostać przez niego zakwestionowane.

Przytaczając orzeczenia z zakresu ochrony konsumenta oraz uznania postanowień wzorca umowy za niedozwolone warto przytoczyć również orzeczenie, które nie doprowadziło do uznania danej klauzuli za abuzywną. W orzeczeniu Trybunału Federalnego (Bundesgerichtshof) z dnia 24 października 2002 r. o sygnaturze I ZR 3/00 stwierdzono bowiem zgodność z prawem niemieckim klauzuli zawartej w umowie licencyjnej oprogramowania komputerowego. W przedmiotowej sprawie Trybunał uznał, iż nie prowadzi do nadmiernego naruszenia interesów drugiej strony umowy zawarcie w umowie licencyjnej postanowienia dotyczącego upoważnienia do używania oprogramowania na czas określony, która uzależnia możliwość przeinstalowania oprogramowania na komputer o lepszych parametrach lub na dalsze komputery od zapłaty dodatkowego wynagrodzenia. Ponadto przy wartościowych oprogramowaniach (w tym przypadku wartego 50 000 €) możliwe jest jego ograniczenie tylko do używania bez możliwości sprzedaży. W omawianej sytuacji była to roczna opłata, która uprawniała na określony czas używania oprogramowania komputerowego, co przy zakupie nowego komputera nie było możliwe. W związku z powyższym niemiecki Trybunał uznał, że klauzula ta nie krzywdzi konsumenta, a więc nie można jej zakwalifikować jako abuzywnej.

1.4. Porównanie regulacji niemieckiej z regulacją polską

Reasumując poczynione rozważania już *prima facie* należy stwierdzić, że konsument w bieżących sprawach jest w Niemczech dobrze chroniony. Zakres ochrony prawnej konsumentów podlega pod działalność Ministerstwa Żywności, Rolnictwa i Ochrony Konsumentów (Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Verbraucherschutz). Funkcję zbliżoną do polskiego Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (UOKiK) pełni w Niemczech Federalny Urząd Antykartelowy, ale także Centralne Stowarzyszenie Stowarzyszeń w Berlinie (Verbraucherzentrale Bundesverband e.v.). To ostatnie zrzesza wszystkie stowarzyszenia z poszczególnych landów niemieckich. Jednakże należy zauważyć, iż ochroną konsumentów w bieżących, poszczególnych oraz indywidualnych sprawach zajmują się stowarzyszenia

na poziomie landów, które to są subwencionowane przez państwo. Zaznaczyć także trzeba, że pomimo braku ogólnego rejestru klauzul abuzywnych w państwie niemieckim funkcjonuje bardzo mocna centrala ochrony najemców lokali mieszkalnych, która prowadzi listę klauzul niedozwolonych na własne potrzeby, jednakże tylko w dziedzinie ochrony lokali mieszkalnych.

Podmiotowy zakres ochrony jest jednak znacznie szerszy niż w Polsce. Wynika to przede wszystkim z zaliczenia do grupy konsumentów wszystkich podmiotów zawierających umowy w celu nie związanym bezpośrednio z prowadzoną działalnością. Konsumentem jest zatem w prawie niemieckim także przedsiębiorca występujący w umowie z innym przedsiębiorcą jako profan. Takie rozwiązanie jest jak najbardziej zgodne z regulacją europejską i zasługuje na całkowitą aprobatę.

Regulacja niemiecka implementowana, w jednym akcie prawnym miesza niestety aspekty prawa procesowego, materialnego oraz instytucjonalnego. Podobnie jak ma to miejsce w polskiej implementacji, ustawodawca niemiecki ustanowił specjalny tryb uznawania poszczególnych klauzul za abuzywne. Sądowy proces kontroli nieuczciwych klauzul umownych, w istocie zbliżony do rodzimej regulacji, wydaje się być mocno sformalizowany, raczej mało czytelny i trudno dostępny dla przeciętnego konsumenta nie posiadającego ani ogólnej, ani szczególnej wiedzy prawniczej. Oceniając aspekty procesowe regulacji niemieckiej warto także zwrócić uwagę, iż czarna lista klauzul niedozwolonych umieszczona w art. 309 BGB, jak również lista klauzul potencjalnie nieuczciwych umieszczona w art. 308 BGB, służą jedynie jako kryterium pomocnicze w sądowym procesie stosowania prawa. W głównej mierze zaś sądy opierają swoje rozstrzygnięcia na zasadach słuszności i badania dobrej wiary stron stosunku prawnego.

Istotnym elementem odróżniającym regulację niemiecką od polskiej jest możliwość uznania abuzywności klauzuli zawartej w pojedynczej umowie. Jest to swego rodzaju novum, zważywszy, iż zarówno Dyrektywa, jak i większość regulacji europejskich dotyczy głównie wzorca umownego. Innymi słowy, za nieuczciwe mogą zostać uznane warunki zarówno pojedynczej umowy, jak również powszechnie stosowanego wzorca. Ma to znaczenie w szczególności w połączeniu z podmiotowym zakresem ochrony, a także w związku z postanowieniem statuującym jako nieuczciwe te warunki, które powodują przewagę jednej strony stosunku prawnego.

2. Anglia

2.1. Źródła prawa

Już przed wejściem w życie regulacji dotyczącej ochrony konsumentów angielski system prawny, opierający się o precedensy sądowe (common law), wypracował skuteczne narzędzia umożliwiające ochronę tej grupy. Zgodnie z angielskim prawem wzorce umowne mogą być stosowane tylko w przypadku, gdy druga strona mogła się swobodnie z nimi zapoznać. Należy także podkreślić znaczenie reguły wykładni kontraktów, zgodnie z którą interpretacji wzorca umownego nie można dokonywać na korzyść proponenta. Pierwszym aktem, który regulował problematykę konsumencką, była ustawa z 1977 r. o niedozwolonych klauzulach umownych⁵¹. Ustawa ta nie ograniczała swojego zastosowania jedynie do umów zawieranych przy udziale konsumentów, lecz także obejmowała umowy pomiędzy przedsiębiorcami, jak również w niektórych przypadkach pomiędzy osobami fizycznymi. Jednakże regulacja ta znajdowała zastosowanie do bardzo ograniczonej grupy postanowień umownych, głównie dotyczących problematyki ograniczenia odpowiedzialności jednej ze stron umowy.

Dyrektywa 93/13 została początkowo implementowana jako rozporządzenie z 1994 r. o niedozwolonych klauzulach umownych w stosunkach konsumenckich⁵². Rozporządzenie to niemalże literalnie transponowało Dyrektywę do brytyjskiego porządku prawnego. Rozporządzenie ustanowiło także Office of Fair Trading⁵³ jako podstawowego regulatora w sprawach ochrony konsumentów. Należy jednak podkreślić, że inaczej, niż przewidywała Dyrektywa, Rozporządzenie nie ustanowiło prawa organizacji konsumenckich do występowania w imieniu konsumentów. Dopiero nowe Rozporządzenie z 1999 r. o niedozwolonych klauzulach umownych w stosunkach konsumenckich⁵⁴ w połączeniu z ustawą z 1977 r. przyznało konsumentom kompleksową ochronę prawną. Oba akty posługują się jednak różnym językiem i zawierają nieprecyzyjne i sprzeczne ze sobą postanowienia. W 2005 r. opublikowany został projekt ustawy o niedozwolonych klauzulach umownych zawierający propozycje zmian i unifikacji postanowień ustawy z 1977 r. oraz rozporządzenia z 1999r.⁵⁵ Projekt zawiera także propozycje usprawnienia ochrony mikro-przedsiębiorców zatrudniających poniżej dziesięciu pracowników w taki sposób, aby mogli sprostać wzorcom umownym dla umów, które nie są

---

⁵¹ The Unfair Contract Terms Act 1977, Chapter 50.

⁵² Unfair Terms in Consumer Contracts Regulations, UTCCR; S.I. 1994/3159.

⁵³ Urząd ds. Uczciwego Handlu.

⁵⁴ The Unfair Terms in Consumer Contracts Regulations 1999 S.I. 1999/2083. The Unfair Terms in Consumer Contracts Regulations 1999 S.I. 1999/2083.

⁵⁵ Zobacz projekt ustawy wraz z końcowym raportem the Law Commission and the Scottish Law Commission on unfair terms in contracts, LAW COM No. 292/SCOT LAW COM No. 199.

zawierane w drodze negocjacji, lub których negocjacje nie dotyczą wyłącznie ceny lub przedmiotu umowy.

2.2. Analiza implementacji Dyrektywy 93/13 do brytyjskiego systemu prawnego

Podstawowe pojęcia

Wszelkie definicje i pojęcia podstawowe zostały uregulowane w tzw. słowniczku ustawowym zawartym w art. 3 ust. 1 UTCCR⁵⁶, przy czym należy podkreślić, że definicje w nim zawarte niczym nie różnią się od tych zawartych w art. 2 Dyrektywy. Przez konsumenta zgodnie z UTCCR należy rozumieć każdą osobę fizyczną, która w umowach objętych niniejszym rozporządzeniem występuje w charakterze nie związanym ze swoją pracą, działalnością gospodarczą bądź zawodem⁵⁷. Jest to zatem literalna transpozycja przepisu art. 2 lit. b Dyrektywy. Podobnie w sposób ściśle harmonijny implementowana do brytyjskiego porządku prawnego została definicja sprzedawcy i dostawcy. Art. 3 ust. 1 UTCCR stanowi bowiem, że „sprzedawca lub dostawca” oznaczają każdą osobę fizyczną bądź prawną, która w umowach objętych niniejszym Rozporządzeniem występuje w charakterze związanym ze swoją pracą, działalnością gospodarczą bądź zawodem, bez względu na to, czy należy do sektora publicznego czy też prywatnego⁵⁸. Brytyjski prawodawca w prosty sposób przekopiował zatem treść przepisu art. 2 lit. c Dyrektywy, nie dokonując żadnych, nawet kosmetycznych zmian.

Analiza implementacji

Tak samo jak w Dyrektywie unijnej, angielski legislator uregulował problem stosowania tzw. wzorców umownych. Art. 5 ust. 1 UTCCR jest literalnym odzwierciedleniem art. 3 ust. 1 Dyrektywy Rady 93/13. W obu regulacjach zostało stwierdzone, że warunki umowy, które nie były indywidualnie negocjowane powinny być uznane za nieuczciwe, jeżeli stojąc w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, powodują znaczącą nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta. Implementowanie do prawa angielskiego stwierdzenia „warunki umowy negocjowane

⁵⁶ Rozporządzenie Unfair Terms in Consumer Contracts Regulations; S.I. 1994/3159 (dalej UTCCR).

⁵⁷ Art. 3 ust. 1 rozporządzenia stanowi: *In these Regulations “consumer” means any natural person who, in contracts covered by these Regulations, is acting for purposes which are outside his trade, business or profession.*

⁵⁸ Art. 3 ust. 1 rozporządzenia stanowi: *In these Regulations „seller or supplier” means any natural or legal person who, in contracts covered by these Regulations, is acting for purposes relating to his trade, business or profession, whether publicly owned or privately owned.*

indywidualnie” w sposób harmonijny (ma to kluczowe znaczenie w regulacji Dyrektywy unijnej), pozwala na uregulowanie niedozwolonych klauzul umownych włączonych do wzorców umownych.

Pojęcie „nieuczciwych warunków umowy” zostało również zdefiniowane w angielskim rozporządzeniu identycznie, gdyż swoim zakresem przedmiotowym obejmują sprzeczność z wymogami dobrej wiary, powodują nierównowagę praw i obowiązków stron umowy w stopniu znacznym oraz krzywdzą konsumenta. Widać zatem wyraźnie, że ustawodawca angielski zdecydował się, zgodnie z wytycznymi zawartymi w Dyrektywie, przyznać ochronę prawną konsumentowi w każdym przypadku, gdy zawarty kontrakt mógł powodować jego krzywdę, wynikającą z dysproporcji uprawnień stron danej umowy, powodującej zmniejszenie uprawnień konsumenta, bądź zmniejszenie zakresu obowiązków przedsiębiorcy.

Legislator angielski implementował również w sposób literalny treść pozostałej części przepisu art. 3 Dyrektywy unijnej, dotyczący przedstawionych konsumentowi Ogólnych Warunków Handlowych. Konsumentowi została zapewniona identyczna ochrona prawna jak w Dyrektywie, w przypadku przedstawienia mu przez przedsiębiorcę warunków umowy, które zostały sformułowane wcześniej w formie umowy standardowej, oraz na których ustalenie konsument nie miał wpływu. W takim wypadku warunki umowy *ex lege* będą uznawane jako Ogólne Warunki Handlowe, a nie jako warunki negocjowane indywidualnie. Również wynegocjowanie przez strony umowy jednego lub kilku aspektów kontraktu, a w pozostałej części zastosowanie umowy standardowej, nie wyłącza stosowania do całości umowy przepisów dotyczących Ogólnych Warunków Handlowych, jeżeli ogólna ocena umowy wskazuje na ten fakt. W rozporządzeniu angielskim, tak samo jak w regulacji unijnej, ciężar dowodu w przedmiocie wykazania, iż cały kontrakt był negocjowany indywidualnie, a nie tylko poszczególne jego części, spoczywa na przedsiębiorcy i to on będzie musiał wykazać prawdziwość swoich twierdzeń w ewentualnym postępowaniu sądowym.

Analizując przepisy angielskiego rozporządzenia UTCCR należy stwierdzić, że w sposób identyczny został implementowany również art. 4 Dyrektywy Rady 93/13. Angielski legislator postanowił w art. 6 ust. 2 przedmiotowego rozporządzenia, że nieuczciwy charakter warunków umowy nie może dotyczyć przedmiotu umowy oraz klauzuli wyznaczającej jej cenę i wynagrodzenia za dostarczone towary lub usługi pod warunkiem, że *essentia negotii* będą wyrażone prostym i zrozumiałym językiem⁵⁹. Tak literalna transpozycja przepisu oraz jednoznaczne dookreślenie wszystkich elementów istotnych

⁵⁹ Art. 5 ust. 2 rozporządzenia UTCCR stanowi: *In so far as it is plain intelligible language, the assessment of fairness of a term shall not relate-*

(a) *to the definition of the main subject matter of the contract, or*

(b) *to the adequacy of the price or remuneration, as against the goods or services supplied in exchange.*

umowy nie da możliwości przedsiębiorcom na jego obchodzenie i wprowadzanie do umowy klauzul abuzywnych, a nadto powoduje, że omawiana regulacja nie jest tylko „martwym prawem”.

Podobnie należy ocenić transponowanie art. 5 Dyrektywy unijnej 93/13. Tutaj również wprowadzenie do angielskiej regulacji przepisu unijnego nastąpiło w sposób pełny i harmonijny. Angielski ustawodawca postanowił przyznać pełną ochronę prawną konsumentowi w przypadku użycia w tekście umowy języka niejasnego lub niezrozumiałego, nakazując interpretować wszelkie wątpliwości na jego korzyść.

Pozytywnie trzeba również ocenić implementowanie art. 6 ust. 1 regulacji unijnej dotyczącego wyłączenia z umowy konsumenckiej jedynie pojedynczych postanowień uznanych za niedozwolone bez podważenia całej umowy. Mianowicie angielski prawodawca postanowił w art. 8 UTCCR, że nieuczciwe postanowienia umowne nie będą obowiązywać konsumenta i nie spowoduje to unieważnienia umowy, jeżeli będzie możliwe kontynuowanie kontraktu po wyeliminowaniu z jego treści klauzuli abuzywnej⁶⁰. Także art. 6 ust. 2 Dyrektywy został transponowany do prawa angielskiego z zachowaniem jej celu i ducha. Postępując zgodnie z wolą prawodawcy unijnego, angielski ustawodawca postanowił, że konsument nie utraci przyznanej mu mocą Dyrektywy ochrony prawnej.

Część procesowa Dyrektywy Rady 93/13, jak również część odnosząca się do prawa prywatnego międzynarodowego zawarta w angielskiej regulacji UTCCR została implementowana w sposób literalny, niczym nie różniąc się od wytycznych, które sformułował ustawodawca europejski.

Analiza implementacji poszczególnych klauzul umownych uznanych za niedozwolone

Poszczególne klauzule abuzywne opisane w załączniku nr 1 do Dyrektywy zostały implementowane do prawa angielskiego w sposób w pełni literalny, z zachowaniem celu oraz ducha regulacji unijnej. W części drugiej liście pierwszej przedmiotowej regulacji ustawodawca angielski wymienił wszystkie warunki, których zawarcie w umowie jednoznacznie determinuje ich nieuczciwość. Ich analiza pozwala na konstatację, że angielski prawodawca nie pominął w procesie implementacji żadnej z siedemnastu wymienionych w Dyrektywie klauzul uznanych za abuzywne i nie znajdujących zastosowania w umowach przedsiębiorców z konsumentami.

---

⁶⁰ Art. 8 rozporządzenia UTCCR stanowi:

(1) *An unfair term in a contract concluded with a consumer by a seller or supplier shall not be binding on the consumer.*
(2) *The contract shall continue to bind the parties if it is capable of continuing in existence without the unfair term.*

2.3. Orzecznictwo z zakresu ochrony konsumenta i uznania postanowień wzorca umowy za niedozwolone

Analizą klauzul pod kątem abuzywności zajmuje się w Wielkiej Brytanii kilka urzędów. Podstawowym regulatorem rynku konsumenckiego jest Office of Fair Trading⁶¹ (Urząd ds. Uczciwego Handlu). W sprawach dotyczących telekomunikacji decyzje wydaje Office of Communication⁶² (Urząd Komunikacji), natomiast regulacją rynku energii i paliw zajmuje się Office of Gas and Electricity Markets⁶³ (Urząd Rynków Paliw i Energii). Urzędy te prowadzą w ramach swojej właściwości postępowania w sprawach uznania klauzul, stosowanych przez podmioty działające na danym rynku, za niezgodne z Rozporządzeniem z 1999 r. o nieuczciwych klauzulach w umowach konsumenckich. Z uwagi na ograniczone ramy niniejszego opracowania, poniżej zostaną przedstawione jedynie wybrane orzeczenia dotyczące nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, zawieranych w dziedzinie telekomunikacji, dostarczania internetu, etc. Istotnym źródłem informacji o niedozwolonych klauzulach umownych w Wielkiej Brytanii są publikowane przez poszczególne urzędy biuletyny informacyjne, przygotowywane w oparciu o wyniki przeprowadzonych postępowań. Informacje zawarte w tych biuletynach nie są jednak tak szczegółowe jak te, opublikowane na stronie internetowej polskiego Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów w zestawieniu klauzul niedozwolonych.

Analiza zebranego orzecznictwa pozwala na sformułowanie wniosku, iż przedsiębiorcy najczęściej naruszają postanowienia art. 7 ust. 1 UTCCR (art. 5 Dyrektywy) zobowiązującego profesjonalistę do posługiwania się jasnym i powszechnie zrozumiałym językiem. Wybrane orzeczenia wskazują, że dostawcy usług w umowach zawieranych z konsumentami bardzo często odwołują się do innych regulaminów, bądź innych aktów prawnych, co znacznie utrudnia konsumentowi podjęcie racjonalnej decyzji. Przykładowo można wskazać decyzję wydaną przeciwko UK Online Ltd., która w swojej umowie w jednym z postanowień odnosiła się do „praw ustawowych”⁶⁴ nie objaśniając tego pojęcia. Podobnie w sprawie przeciwko Hutchison 3G Ltd. – za niedozwolone zostało uznane postanowienie odwołujące się do rozporządzenia w zakresie praw i obowiązków konsumenta. Klauzula ta stanowiła, że *konsument nie może rozwiązać umowy korzystając ze środków takich, jak przewidzianych np. w rozporządzeniu o ochronie konsumentów w transakcjach*

⁶¹ <http://www.ofc.gov.uk/>.

⁶² <http://www.ofcom.org.uk/>.

⁶³ <http://www.ofgem.gov.uk/>.

⁶⁴ Complainant: A member of the public; Complaint against: UK Online Limited (“UK Online”); Case opened: 9 January 2006; Case Reference: CW/00887/01/06; Treść klauzuli: “These terms and conditions do not affect your statutory rights”.

dokonywanych na odległość⁶⁵. W tej samej sprawie za nieuczciwe uznano również postanowienie, które „autorytatywnie” stwierdzało, że żaden przepis ustawy dotyczący ochrony konsumenta nie został naruszony. Innymi słowy przedsiębiorca w umowie zapewnił konsumenta, że wszystkie jego prawa są należycie respektowane. Klauzula ta w wolnym tłumaczeniu stanowiła, że *żaden zapis umowny nie ogranicza lub nie zwalnia firmy Hutchison z odpowiedzialności za śmierć lub uszkodzenie ciała spowodowane przez jej niedbałość lub z jakiegokolwiek innej odpowiedzialności, która nie może zostać ograniczona lub wyłączona przez właściwe prawo, a tym samym ustawowe prawa konsumenta w żaden sposób nie zostały ograniczone*⁶⁶. W szczególności OfCom zwrócił uwagę na ostatnią frazę dotyczącą gwarancji nienaruszenia ustawowych praw konsumenta z uwagi na nieprecyzyjność tego terminu.

Za abuzywną uznano także klauzulę zobowiązującą konsumenta do *„stosowania się do wszelkich postanowień końcowej umowy licencyjnej oraz innych umów racjonalnie wynikających z praw właścicieli praw autorskich w jakimkolwiek dostarczonym oprogramowaniu. Klient powinien także zwolnić UK Online z wszelkiej odpowiedzialności, w tym za szkodę, odpowiedzialności cywilnej, kosztów i wydatków, w tym także opłat sądowych poniesionych przez UK Online, wynikłych z jakiegokolwiek niestosowania się do postanowień zawartych w końcowej umowie licencyjnej lub innych podobnych umowach*⁶⁷. Podobnie decyzję kwestionującą żargon prawniczy wydano w sprawie przeciwko spółce Namesco Limited, która w jednym ze swoich wzorców umownych zawarła klauzulę obejmującą stwierdzenie, że żadna ze stron nie będzie odpowiedzialna za naruszenie warunków umowy (innych niż zobowiązanie do zapłacenia ceny) w przypadku siły wyższej, jeżeli strona ta zachowała się w sposób racjonalny i rozważny minimalizując szkody wynikłe z tej siły⁶⁸.

Warto również zauważyć, iż stosunkowo często Office of Communication (tzw. OfCom) w swoich decyzjach uchyla także nazbyt skomplikowane składowo klauzule umowne oraz takie postanowienia, które są sformułowane

⁶⁵ Complainant: A member of the public; Complaint against: Hutchison 3G (UK) Ltd (“3”); Case opened: 9 January 2006; Case Reference: CW/00888/01/06; Treść klauzuli: *consumers could not end the agreement using means such as the Consumer Protection (Distance Selling) Regulations 2000.*

⁶⁶ Complainant: A member of the public; Complaint against: Hutchison 3G (UK) Ltd (“3”); Case opened: 9 January 2006; Case Reference: CW/00888/01/06; Treść klauzuli: *nothing in the agreement limited or removed 3’s liability for fraud, death or personal injury caused by their negligence or for any liability which cannot be limited or excluded by applicable law, and that the consumer’s statutory rights were not affected*

⁶⁷ Complainant: A member of the public; Complaint against: UK Online Limited (“UK Online”); Case opened: 9 January 2006; Case Reference: CW/00887/01/06; Treść klauzuli: *“agree to comply with the terms of any end user license agreement and any other agreements reasonably required by the owners of any intellectual property rights in any software provided to you by us. You shall indemnify us against all claims, liability, damages, costs and expenses, including legal fees, incurred or suffered by us arising out of any non-compliance with the terms of such end user license or other similar agreements”.*

⁶⁸ Complainant: A member of the public; Complaint against: Namesco Ltd; Case opened: 14 March 2005; Case Reference: CW/00822/03/05; Klauzula 11.1 stanowiła: *neither party would be liable for a breach of its obligations (other than any obligation to pay money) in the event of force majeure and the party had acted reasonably and prudently to prevent and minimise the effect of such causes.*

w sposób uniemożliwiający ich zrozumienie bez konieczności zaznajomienia się z całością kontraktu. Przykładowo można przytoczyć decyzję wydaną przeciwko sieci O2, używającej klauzuli, która w wolnym tłumaczeniu na język polski stanowiła: *Nie wolno korzystać albo pozwalać innym osobom na korzystanie z usług w sposób sprzeczny z dopuszczalną polityką korzystania z jakichkolwiek podłączonych sieci i (jeżeli znajdują zastosowanie) jakichkolwiek istotnych standardów internetu*⁶⁹. Zrozumienie tej klauzuli bez zaznajomienia się z częścią umowy, która dotyczyła „polityki korzystania z sieci” jak również „standardów internetu” wydaje się niemożliwe, na co zwrócił także uwagę brytyjski regulator.

Inną, często kwestionowaną przez Office of Communication, grupą naruszeń, są klauzule zawierające ograniczenia bądź wyłączenia praw konsumenta, sprzeczne z postanowieniem art.1 lit. b aneksu do Dyrektywy. Przykładowo wskazać należy klauzule ograniczające uprawnienia konsumentów z tytułu rękojmi za wady fizyczne towarów, bądź usług. W sprawie przeciwko Namesco Ltd. Office of Communication uznał, że nieuczciwa jest klauzula, która stanowiła, że *nie uznaje się gwarancji ani skarg zarówno wyrażonych wprost, jak i w sposób dorozumiany w odniesieniu do całości lub części usługi, gwarancje takie zostają wprost wyłączone*⁷⁰. W tym samym wzorcu umownym zakwestionowano także klauzulę zwalniającą Namesco Ltd. z odpowiedzialności wobec konsumenta za wszelkie utracone korzyści, dochody bądź wartości wynikające z umowy⁷¹. Podobne klauzule zostały także zakwestionowane w umowach spółki Tesco.net zajmującej się dostawą usług internetowych. Jedno z postanowień zawartych w proponowanych przez tę spółkę wzorcach zawierało wyłączenie wszelkiej odpowiedzialności spółki⁷² w przypadku problemów technicznych providera (w tym błędów i innych przerw w dostawie usług), a także w sytuacji niedostosowania lub nieadekwatności usługi do potrzeb klienta, jak również wyłączało wszelką inną odpowiedzialność spółki. Również inny znany potentat telekomunikacyjny Vodafone Ltd. posiadał w swoich umowach klauzule zawierające ograniczenie wszelkiej odpowiedzialności

⁶⁹ Complainant: A member of the public; Complaint against: O2 (UK) Ltd; Case opened: 8 March 2005; Case reference: CW/00820/03/05; Treść klauzuli: *You must not use or permit any other person to use the service other than in accordance with the acceptable use policies of any connected networks and (if appropriate) any relevant internet standards*

⁷⁰ Complainant: A member of the public; Complaint against: Namesco Ltd; Case opened: 14 March 2005; Case Reference: CW/00822/03/05 Tekst klauzuli: *It would make no warranties or representations either express or implied in relation to whole or part of the service and that such warranties were expressly excluded.*

⁷¹ Complainant: A member of the public; Complaint against: Namesco Ltd; Case opened: 14 March 2005; Case Reference: CW/00822/03/05 Tekst klauzuli: *Namesco would not be liable to the customer for any loss of profits, revenue or goodwill under the agreement.*

⁷² Complainant: A member of the public; Complaint against: Tesco.net; Case opened: 18 December 2003; Case Reference: CW/00716/11/03; Tekst klauzuli: *“Tesco.net disclaims all liabilities in connection with the following: technical problems including errors or interruptions of the Service; unsuitability, unreliability or inaccuracy of the Service; inadequacy of the Service to meet your requirements” i dalej: To the full extent allowed by applicable law, you agree that we will not be liable to you or any third party for any consequential or incidental damages (including but not limited to loss of revenue, loss of profits, loss of anticipated savings, wasted expenditure, loss of privacy and loss of data) or any other direct, indirect, special or punitive damages whatsoever that arise out of or are related to the Tesco.net websit.”.*

spółki za wyjątkiem śmierci i obrażeń osobistych klientów. Klauzule te miały po części wypełniać wymogi Dyrektywy, anulując przy tym odpowiedzialność za niewykonanie bądź nienależyte wykonanie zobowiązania, jak również odpowiedzialność Vodafone z innych tytułów⁷³. Warto podkreślić, że Vodafone stosowała takie same niedozwolone klauzule w większości swoich umów⁷⁴, co znacznie zwiększało liczbę potencjalnie poszkodowanych konsumentów. Także w umowie UK Online Ltd. zawarta była klauzula zezwalająca spółce na czasowe ograniczenie świadczonych usług z uwagi na konieczność napraw lub problemy techniczne, bez obowiązku wcześniejszego poinformowania klientów, oraz z wyłączeniem wszelkiej odpowiedzialności wobec konsumentów w tym bez konieczności płacenia rekompensat za niewywiązanie się z zobowiązania⁷⁵.

Warto także zwrócić uwagę na decyzję Office of Communication w sprawie spółki Wanadoo UK plc.⁷⁶, której wzorce umowne zawierały cały szereg klauzul ograniczających bądź wyłączających odpowiedzialność spółki. Przykładowo – spółka ograniczyła swoją odpowiedzialność w przypadku nieścisłości, błędów lub pomyłek zawartych na jej stronach internetowych⁷⁷, szkód powstałych w przypadku skorzystania z linków zawartych na jej stronach internetowych⁷⁸, a także wirusów lub innych szkód powstałych w związku z korzystaniem z usług serwisu internetowego⁷⁹. Wanadoo ograniczyła także odpowiedzialność za szkody poniesione przez konsumenta w związku z korzystaniem z usług tej firmy do kwoty 500 funtów w okresie 12 miesięcy od powstania szkody⁸⁰. Warto wreszcie przytoczyć nieco ukrytą klauzulę abuzywną zawartą we wzorcu umownym stosowanym przez sieć telefonii komórkowej O2. Klauzula ta stanowiła, że *O2 dołoży wszelkich starań do tego, aby zapewnić najwyższą jakość świadczonych przez siebie usług, jak również innych*

⁷³ Complainant: Leicestershire County Council; Complaint against: Vodafone Ltd; Case opened: 16 November 2004; Case Reference: CW/00801/11/04; Tekst klauzuli: *Limitation of liability excluded all liability other than death or personal injury from Vodafone's negligence.*

⁷⁴ contract; Pay-monthly contract; Vodafone Live! Postcard.

⁷⁵ Complainant: A member of the public; Complaint against: UK Online Limited ("UK Online"); Case opened: 9 January 2006; Case Reference: CW/00887/01/06 Tekst klauzuli: *UK Online can apply a temporary suspension of the service for maintenance or technical repair purposes, without giving notice, and is not liable to pay compensation to the consumer for this loss of service.*

⁷⁶ Complainant: A member of the public; Complaint against: Wanadoo UK Plc; Case opened: 2 August 2004; Case Reference: CW/00779/08/04.

⁷⁷ *excludes all liability for errors, inaccuracies or omissions in relation to all information provided by it in connection with the Member Services. Further, it excludes liability (by making no representations or warranties) about the information included on its web pages (including links to third parties' web pages).*

⁷⁸ *As part of the Service, we provide you with links to websites over which we have no operational control. If you access such websites you do so at your own risk. You shall be solely responsible for any decisions and actions taken based on the information contained on such websites.*

⁷⁹ *Those agreement excludes Wanadoo's liability in contract, tort (including negligence) or otherwise for any damage or loss arising from the consequence of viruses received by the consumer via the services or of Wanadoo's failure to provide the services in accordance with the terms of use.*

⁸⁰ *Wanadoo's liability in contract, tort (including negligence) or otherwise for any loss or damage suffered by the consumer in relation to the provision of the services is limited to £500 in any 12-month period.*

usług (takich jak roaming międzynarodowy), jednakże nasze [O2] możliwości mogą być uzależnione od okoliczności, na które nie mamy wpływu i w takich przypadkach nie ponosimy odpowiedzialności⁸¹. Klauzula ta stanowi najlepszy przykład „obchodzenia” przez przedsiębiorców przepisów o zakazie stosowania nieuczciwych postanowień umownych, bowiem operator komórkowy, zapewniając o najwyższej staranności w świadczonych przez siebie usługach, sprawia, że konsument nie zwraca uwagi na drugą część klauzuli, która tak naprawdę jest najistotniejsza, i która w rzeczywistości ogranicza jego prawa.

Równie liczną grupę spraw stanowią decyzje dotyczące uznania za abuzywną klauzulę z art. 1 lit i Dyrektywy (zakaz stosowania postanowień i warunków umownych, z którymi konsument nie miał wcześniej możliwości zaznajomienia się). Przykładowo można wskazać postanowienia zawarte we wzorcu stosowanym przez operatora komórkowego O2, który pośrednio zobowiązywał konsumenta do respektowania nieznanego mu taryfy, stanowiąc że konsument ponosi odpowiedzialność za wykonane połączenia, także w przypadku, gdy w trakcie okresu rozliczeniowego dojdzie do zmiany taryfy⁸². Równie częstym naruszeniem praw konsumentów jest umieszczenie we wzorcach umownych oświadczenia konsumenta, że zna wszelkie warunki umowy, zapoznał się z nimi i je zrozumiał. Takie klauzule znajdowały się między innymi w umowach zawieranych z konsumentami przez UK Online Ltd.⁸³ oraz Hutchison 3G Ltd.⁸⁴

Jak już wspomniano, stosunkowo często w umowach konsumenckich pojawiają się także klauzule odwołujące się do regulaminów wewnętrznych, polityk, czy nawet do ogólnie przyjętych zasad korzystania na przykład z internetu (zasady korzystania z forum internetowego lub polityki prywatności). Brytyjski Office of Communication uznaje również tego rodzaju klauzule za sprzeczne z przepisami Dyrektywy Unijnej i prawem angielskim. Przykładowo można przytoczyć decyzję OfComu w sprawie spółki Hutchison 3G Ltd, która w swoich wzorcach wielokrotnie stosowała postanowienia odwołujące się do regulaminów, innych dołączonych dokumentów, jak również zasad ko-

⁸¹ Complainant: A member of the public; Complaint against: O2 (UK) Ltd; Case opened: 8 March 2005; Case reference: CW/00820/03/05 Tekst klauzuli: *We will do our best to provide service to you and any additional service requested by you (such as roaming) or if you instruct us to change your service (i.e. to bar calls) by any date we have agreed with you but our ability to do so may be affected by circumstances beyond our control and we will not be liable to you if this is the case.*

⁸² Complainant: A member of the public; Complaint against: O2 (UK) Ltd; Case opened: 8 March 2005; Case reference: CW/00820/03/05 Tekst klauzuli: *We may at our discretion apply a usage limit to your account (which we may alter by advising you) and may suspend your service if this limit is exceeded. As our billing system is not instantly updated each time you use the service it is possible, especially when making international calls or roaming, to exceed your usage limit. You will be liable for all charges incurred including any charges exceeding your usage limit. You may be asked to pay any charges incurred in excess of your usage limit before service is reinstated.*

⁸³ Complainant: A member of the public; Complaint against: UK Online Limited (“UK Online”); Case opened: 9 January 2006; Case Reference: CW/00887/01/06 Treść klauzuli: *subscribing to the service, consumers were deemed to have both understood and accepted the following terms and conditions, and agreed to follow them.*

⁸⁴ Complainant: A member of the public; Complaint against: Hutchison 3G (UK) Ltd (“3”); Case opened: 9 January 2006; Case Reference: CW/00888/01/06; Treść klauzuli: *Client agrees to terms in all documents produced by 3G, including those 3G might publish in future.*

rzystania z usług, mimo, że w trakcie zawierania umowy takie zasady jeszcze nie istniały, lecz jedynie mogły zostać wprowadzone w przyszłości⁸⁵.

Sporą grupę orzeczeń stanowią decyzje zakazujące stosowania klauzul nakładających na konsumentów wygórowane odszkodowania lub kary za niewywiązanie się z zaciągniętych zobowiązań. W odniesieniu do umów o świadczenie usług telekomunikacyjnych niemalże regułą jest stosowanie przez operatorów klauzul zezwalających im na zablokowanie możliwości wykonywania połączeń w przypadku niepłacenia przez konsumenta rachunków telefonicznych. Przypomnieć wypada, że takie właśnie postanowienie zostało zakwestionowane w Niemczech. Niestety często się zdarza, iż podobne klauzule stosują dostawcy internetu, zapewniając sobie możliwość odciążenia konsumenta od internetu w przypadku, gdy ten na bieżąco nie reguluje swoich należności względem operatora. Z oczywistych względów za nieuczciwą klauzulę zostało także uznane postanowienie obligujące konsumenta do zapłacenia odsetek w wysokości 4 procent (w stosunku dziennym) ustalonego w umowie wskaźnika, w przypadku nieuregulowania w terminie należności wynikającej z wystawionej przez spółkę faktury⁸⁶.

Wśród powszechnie stosowanych klauzul abuzywnych należy także wyróżnić klauzule dotyczące zmiany obowiązków przedsiębiorcy, jak również powodujących znaczną dysproporcję świadczeń. Znakomitym przykładem może być tutaj klauzula zawarta we wzorcu stosowanym przez operatora komórkowego O2, która stanowiła, że *operator jest uprawniony do zmiany numeru telefonu komórkowego abonenta, lub kodów dostępu albo numerów dostępu do określonych usług z powodów nie leżących po stronie operatora, jak również w przypadku, gdy operator ma podstawy aby przypuszczać, że zmiana może usprawnić korzystanie przez konsumenta z usług operatora*⁸⁷. Innym przykładem, odnoszącym się do zmiany warunków umowy, jest postanowienie zawarte w umowie UK Online, upoważniające spółkę do zmiany umowy w jakimkolwiek momencie, za powiadomieniem przesłanym pocztą elektroniczną⁸⁸.

⁸⁵ Complainant: A member of the public; Complaint against: Hutchison 3G (UK) Ltd (“3”); Case opened: 9 January 2006; Case Reference: CW/00888/01/06; Treść klauzuli: Complainant: A member of the public; Complaint against: Hutchison 3G (UK) Ltd (“3”); Case opened: 9 January 2006; Case Reference: CW/00888/01/06; Treść klauzuli: *Complainant: A member of the public; Complaint against: Hutchison 3G (UK) Ltd (“3”); Case opened: 9 January 2006; Case Reference: CW/00888/01/06; Treść klauzuli: 3G may publish an acceptable use policy providing more detail about the rules for use of certain 3G Services. If 3G publish such a policy, it may amend it from time to time, and that consumers can view it on 3’s website or request a copy from 3G Customer Services.*

⁸⁶ Complainant: A member of the public; Complaint against: Namesco Ltd; Case opened: 14 March 2005; Case Reference: CW/00822/03/05 Treść klauzuli: *Namesco is allowed to charge interest on unpaid charges at the rate of 4% above the NatWest base rate from day to day.*

⁸⁷ Complainant: A member of the public; Complaint against: O2 (UK) Ltd; Case opened: 8 March 2005; Case reference: CW/00820/03/05; Treść klauzuli: *Occasionally we may have to alter the number of your Mobile Phone, or any other name code or number associated with the service for reasons beyond our control or where we reasonably believe that the alteration will enhance your use of the service.*

⁸⁸ Complainant: A member of the public; Complaint against: UK Online Limited (“UK Online”); Case opened: 9 January 2006; Case Reference: CW/00887/01/06 Treść klauzuli: *UK Online may modify the Contract at any time, by e-mailing any changes to consumers*

Z przytoczonego orzecznictwa wynika, że skala naruszeń Dyrektywy 93/13 i wydanego na jej podstawie rozporządzenia UTCCR jest w Wielkiej Brytanii dużo większa niż w Polsce. Warto także zauważyć, że w wielu przypadkach abuzywność klauzuli jest na pierwszy rzut oka niedostrzegalna i dopiero dogłębna analiza pod kątem konkretnego przypadku może uzasadniać uznanie danego postanowienia umownego za nieuczciwe.

2.4. Porównanie implementacji brytyjskiej i polskiej

Rozbudowany system ochrony prawnej konsumentów w Wielkiej Brytanii oraz wieloletnie doświadczenie związane ze stosowaniem prawa konsumenckiego, jak również ogromna liczba organizacji pozarządowych wspomagających i broniących interesów zarówno ogółu, jak i poszczególnych konsumentów sprawiają, że Wielka Brytania, będąc niejako pionierem w tej materii prawnej, została automatycznie krajem najlepiej i najpełniej broniącym interesów konsumenckich. Prężnie działający Office of Fair Trading wraz ze sporą liczbą biur terenowych, w szybki i prosty sposób udzielają pomocy konsumentom pochodzącym zarówno z Wysp, jak i z innych krajów. Warto także podkreślić, iż zwykły konsument może z łatwością znaleźć sporą liczbę przydatnych informacji w internecie, jak i uzyskać pomoc telefonicznie.

Porównując poszczególne elementy implementacji brytyjskiej, warto zwrócić uwagę na szerszą niż w Polsce definicję konsumenta. Jak powyżej wskazywano, konsumentem jest nie tylko osoba fizyczna (jak ma to miejsce w Polsce), lecz także inne podmioty, które w danym stosunku prawnym uczestniczą jako nieprofesjonaliści. Takie sformułowanie definicji konsumenta znacznie rozszerza krąg podmiotów podlegających ochronie prawnej. Warto zauważyć, że pomimo zwiększenia liczby konsumentów nie uległa pogorszeniu ich ochrona. Wręcz przeciwnie – łatwość, z jaką pojedynczy konsument może uzyskać pomoc prawną, jest wręcz zadziwiająca i godna transponowania na grunt polski.

Mniejsza liczba klauzul i fakt, iż nie wymagały one tłumaczenia na język rodzimy powoduje, iż stosowanie wewnętrznych regulacji brytyjskich jest niemal instynktowne i nie powoduje problemów interpretacyjnych. Regulacja polska w tym zakresie jest mniej doskonała z uwagi na fakt, iż przepisy Dyrektywy musiały zostać przetłumaczone najpierw na język polski, a dopiero później mogą być interpretowane. Warto w tym miejscu zaznaczyć, iż polska implementacja Dyrektywy z uwagi na występujące miejscami błędy przejawiające się m.in. stosowaniem języka potocznego, a nie prawnego czy choćby prawniczego⁸⁹ może być miejscami trudno zrozumiała, co powoduje

---

⁸⁹ Jednym z kilku przykładów jest posłużenie się przez ustawodawcę w art. 3853 słowem „rezygnacja” z umowy, zamiast odstąpienie czy wypowiedzenie, albo np. rozwiązanie.

wątpliwości interpretacyjne, co za tym idzie – większą liczbę naruszeń związanych z niewłaściwym stosowaniem prawa przez przedsiębiorców.

3. Francja

3.1. Źródła prawa

Ochrona konsumentów oraz zagadnienia związane z kontrolą niedozwolonych postanowień umownych we Francji początkowo znajdowały swoje unormowanie tylko we fragmentarycznych przepisach francuskiego kodeksu cywilnego. Kontrola klauzul abuzywnych we Francji była głównie rozwijana poprzez praktykę i wykształcane na tym tle orzecznictwo. Pierwszą obszerną regulacją była ustawa 78-23 z 10 stycznia 1978 r. o informacji i ochronie konsumentów, tzw. *loi scrivenner*⁹⁰. Ustawa 78-23 miała przede wszystkim na celu ustanowienie zasad postępowania w ramach administracyjnej kontroli niedozwolonych postanowień umownych przed Komisją ds. Klauzul Abuzywnych. Organ ten został wyposażony w uprawnienia do wydawania rekomendacji, na bazie których władza wykonawcza mogła zakazać stosowania niektórych postanowień umownych w drodze dekretu. Należy jednakże zauważyć, że pomimo nadal funkcjonującej w ten sposób procedury, w praktyce nie wykazuje ona dużej skuteczności z uwagi na fakt, iż do tej pory wydane zostały jedynie dwa dekrety zakazujące stosowania niektórych klauzul. Niemniej jednak działalność Komisji ds. Klauzul Abuzywnych odgrywa bardzo znaczącą rolę w kreowaniu polityki konsumenckiej poprzez wywieranie wpływu na orzecznictwo i pełnienie funkcji eksperckich z zakresu kwalifikacji klauzul abuzywnych, o czym będzie mowa w dalszym podrozdziale niniejszego opracowania. W 1991 r. francuski Sąd Najwyższy ustanowił zasady stwierdzenia niezgodności z prawem niektórych klauzul umownych w celu zwiększenia i rozpowszechnienia ich kontroli, a dwa lata później postanowienia ustawy zostały włączone do art. L-132-1 i następnych, nowego Kodeksu Konsumenckiego – *Code de la consommation*⁹¹. Poza kontrolą administracyjną (dokonywaną przez uprawnione organy państwa) oraz kontrolą sądową w indywidualnych sprawach, od 1998 r. możliwe było także wnoszenie pozwów przez instytucje zajmujące się ochroną konsumentów, co obecnie regulowane jest przez art. L-421-1 Kodeksu Konsumenckiego.

Dyrektywa 93/13 została implementowana do francuskiego porządku prawnego dopiero ustawą 95-96 z 1 lutego 1995 r. o postanowieniach abu-

⁹⁰ *Loi n° 78-23 du 10 janvier 1978 sur la protection et l'information des consommateurs de produits et de services. (dite „loi Scrivenner“).*

⁹¹ *L LOI n° 93-949 du 26 juillet 1993 relative au code de la consommation (partie Législative) (1).*

zywnych i prezentacji umów oraz regulacji różnych rodzajów działalności o charakterze ekonomicznym i handlowym⁹², która nieco zmodyfikowała dotychczasowe zapisy Kodeksu Konsumenckiego. Warto zauważyć, iż przed implementacją Dyrektywy 93/13 francuski Kodeks Konsumencki zapewniał już na tyle dostateczny poziom ochrony konsumentów przed szkodliwymi postanowieniami umownymi, że jego zmiana dokonana powyższą ustawą, była na tle całokształtu regulacji zaledwie niewielką poprawką.

3.2. Analiza implementacji Dyrektywy 93/13 do francuskiego systemu prawnego

Kluczowe postanowienie art. L-132-1⁹³ Kodeksu Konsumenckiego wprowadza wzorzec uznawania (oceny) abuzywności, który jest odpowiednikiem art. 3 (1) Dyrektywy. Zgodnie z tym postanowieniem w umowach zawartych pomiędzy profesjonalistami (przedsiębiorcami) a nieprofesjonalistami lub konsumentami, za niedozwolone (abuzywne) uznaje się te klauzule, których celem jest stworzenie, na niekorzyść nieprofesjonalisty lub konsumenta, istotnej nierównowagi (znaczącej niewspółmierności) pomiędzy prawami i obowiązkami przypisanymi poszczególnym stronom umowy. Bliższa analiza tej definicji pozwala na wyodrębnienie jej dwóch aspektów: zakresu podmiotowego oraz zakresu przedmiotowego, czyli określenia kryteriów abuzywności danego postanowienia. Nawiązując do zagadnień podmiotowych wypada zauważyć, że prawo francuskie rozróżnia dwa rodzaje stosunków o charakterze konsumenckim. Są to relacje konsumenckie sensu stricto, tj. występujące pomiędzy profesjonalistą a „osobą fizyczną działającą dla celów osobistych, nabywcą kończącym łańcuch produkcji i dystrybucji towaru lub usługi”. Nadto charakter konsumencki mają stosunki występujące pomiędzy profesjonalistą a nieprofesjonalistą, tj. osobą, która „zawiera umowę mającą na celu nabycie towaru lub usługi dla potrzeb swojego przedsiębiorstwa i w ramach jego działalności, ale zmierzająca do tego czynność nie mieści się w granicach specjalności zawodowej nabywcy”⁹⁴. Zakres przedmiotowy powyższego postanowienia odwołuje się do kryterium „niekorzyści” oraz „istotnej nierównowagi”. Dyrektywa natomiast wskazuje ponadto kryterium „sprzeczności

⁹² L LOI n° 95-96 du 1er février 1995 concernant les clauses abusives et la présentation des contrats et régissant diverses activités d'ordre économique et commercial (1) Act no. 95-96 of 1 February 1995 art. 1, annex to the Journal officiel of 2 February 1995) (Order no. 2001-741 of 23 August 2001 art. 16 Journal officiel of 25 August 2001); (Ustawa nr 95-96 z dnia 1 lutego 1995 artykuł 1, załącznik do Dziennika Ustaw z dnia 2 lutego 1995), (Rozporządzenie nr 2001-741 z dnia 23 sierpnia 2001 art. 16 Dziennika Ustaw z dnia 25 sierpnia 2001).

⁹³ L.132-1 (1) “Dans les contrats conclus entre professionnels et non-professionnels ou consommateurs, sont abusives les clauses qui ont pour objet ou pour effet de créer, au détriment du non-professionnel ou du consommateur, un déséquilibre significatif entre les droits et obligations des parties au contrat”.

⁹⁴ M. Skory „Klauzule abuzywne w polskim prawie ochrony konsumenta” Zakamycze 2005, str. 331

z wymogami dobrej wiary”. Porównanie tych przesłanek wskazuje na odejście przepisów francuskich od uwarunkowań, które decydują o dobrej bądź złej wierze przedsiębiorcy. To z kolei oznacza, że definicyjna „dobra wiara” jako stan psychiczny (nastawienie) strony umowy odnoszący się do jej wiedzy o istnieniu jakiegoś stosunku prawnego i/lub wynikającego z niego prawa podmiotowego nie będzie brany pod uwagę przy rozstrzyganiu o abuzywności danego postanowienia.

Przechodząc do analizy kolejnego akapitu art. L-132-1 Kodeksu Konsumentckiego należy w pierwszej kolejności zwrócić uwagę na postanowienie, które całkowicie odmiennie niż Dyrektywa reguluje kwestię „indywidualnych uzgodnień” między stronami umowy⁹⁵. Jak bowiem przewiduje art. 3 (1) Dyrektywy nieuczciwymi klauzulami mogą zostać ogłoszone te warunki umowy, które nie były indywidualnie negocjowane. Zgodnie natomiast z postanowieniami Kodeksu Konsumentckiego⁹⁶ przepisy te znajdują zastosowanie niezależnie od kształtu lub podstawy umowy, w tym zawierającej warunki wynegocjowane dobrowolnie lub też nie podlegające dobrowolnym negocjacom. Transpozycja tego postanowienia okazała się być znacznie bardziej korzystniejsza dla konsumentów niż ochrona przewidziana w Dyrektywie. Legislador francuski poddał w ten sposób ochronie nie tylko konsumentów nieświadomych swoich praw, ale także tych, którzy nie zgadzając się na niekorzystne dla nich postanowienia, podjęli próbę ich negocjacji. Ważne jest przy tym, co należy ocenić pozytywnie, że regulacja francuska nie uzależnia tej ochrony od skutku prowadzonych negocjacji. Ponadto w przepisie tym istnieje jeszcze jedna odrębność, która pełni funkcję doprecyzowującą, a zarazem rozwiewającą wszelkie wątpliwości co do zakresu przedmiotowego klauzul abuzywnych i form wzorców, w których mogą one występować w obrocie konsumentckim. Artykuł ten mianowicie wskazuje⁹⁷, że przepisy dotyczące regulacji nieuczciwych warunków umów znajdują także zastosowanie do formularzy zamówienia, faktur, gwarancji, formularzy i kwitów dostawy lub biletów. Wyliczenie to, jak się wydaje, nie ma charakteru zamkniętego. Sąsiedztwo poprzedzającego go zdania – stanowiącego, iż przepisy te stosuje się niezależnie od kształtu lub podstawy umowy, dość wyraźnie wskazuje na przykładowy charakter listy dokumentów. Zawarte w nich postanowienia są również objęte ochroną przed niedozwolonymi postanowieniami, gdyż *de facto* są wynikiem wcześniej zawartych umów. Jest to zatem jedynie po-

⁹⁵ L.132-1 (4) “Ces dispositions sont applicables quels que soient la forme ou le support du contrat. Il en est ainsi notamment des bons de commande, factures, bons de garantie, bordereaux ou bons de livraison, billets ou tickets, contenant des stipulations négociées librement ou non ou des références à des conditions générales préétablies”.

⁹⁶ art. L.132-1 (4) „Przepisy te stosuje się niezależnie od kształtu lub podstawy umowy. Dotyczą one także formularzy zamówienia, faktur, gwarancji, formularzy i kwitów dostawy lub biletów, zawierających warunki wynegocjowane dobrowolnie lub nie lub odniesienia do wcześniej ustalonych warunków ogólnych”.

⁹⁷ art. L.132-1 (4) jw.

twierdzenie, że nie tylko sama umowa, ale wszelkie powiązane z nią dokumenty, które również kształtują prawa i obowiązki stron, są poddane kontroli abuzywności postanowień w nich zawartych.

Jeżeli chodzi o chwilę, na którą ustalany jest charakter abuzywny danej klauzuli, to legislator francuski skorzystał z rozwiązania wspólnotowego i posłużył się identycznymi zapisami, co art. 4 (1) Dyrektywy⁹⁸. To samo można powiedzieć o postanowieniach dotyczących głównego przedmiotu umowy, ceny oraz wynagrodzenia. Tutaj również, w ślad za Dyrektywą, regulacje zostały implementowane wprost, bez dokonywania w nich żadnych zmian, wprowadzając zasadę wyłączenia spod oceny nieuczciwego charakteru warunków określających istotne postanowienia umowy⁹⁹. Ponadto w sytuacji, gdy umowa sporządzona jest na piśmie, jej warunki, dokładnie tak jak wymaga tego art. 5 Dyrektywy, muszą być przedstawione i zredagowane w sposób prosty i zrozumiały. W przypadku wątpliwości będą bowiem interpretowane na korzyść konsumenta lub nieprofesjonalisty¹⁰⁰. Określenie skutków uznania danych warunków za nieuczciwe, jakkolwiek zmierza do identycznych wniosków, to w prawodawstwie francuskim odbiega od sposobu regulacji w porównaniu z innymi krajami UE, w tym Polską. Zarówno Dyrektywa, jak uregulowania polskie, opierają swoje brzmienie na przesłance negatywnej związania daną klauzulą, stanowiąc, że jeżeli dane postanowienie z racji swej abuzywności nie wiąże konsumenta, to umowa w pozostałej części jest dla niego wiążąca. Ustawodawstwo francuskie natomiast skonstruowało przepis oparty na przesłance pozytywnej mówiąc, że wszystkie postanowienia danej umowy są wiążące dla konsumenta z wyjątkiem tych, które zostały orzeczone jako niedozwolone¹⁰¹.

⁹⁸ L.132-1 (5) „Sans préjudice des règles d'interprétation prévues aux articles 1156 à 1161, 1163 et 1164 du code civil, le caractère abusif d'une clause s'apprécie en se référant, au moment de la conclusion du contrat, à toutes les circonstances qui entourent sa conclusion, de même qu'à toutes les autres clauses du contrat. Il s'apprécie également au regard de celles contenues dans un autre contrat lorsque la conclusion ou l'exécution de ces deux contrats dépendent juridiquement l'une de l'autre”; art. L.132-1 (5) „Nie sprzeniewierzając się zasadom interpretacji przewidzianym w artykułach 1156 do 1161, 1163 i 1164 kodeksu cywilnego, charakter abuzywny (niedozwolony) danej klauzuli ustala się na chwilę zawarcia umowy, w odniesieniu, do wszystkich okoliczności towarzyszących jej zawarciu podobnie jak i wszystkich pozostałych klauzul umowy, jak również w oparciu o klauzule zawarte w innej umowie, kiedy zawarcie lub wykonanie obu tych umów jest prawnie wzajemnie uzależnione”.

⁹⁹ L.132-1 (7) „L'appréciation du caractère abusif des clauses au sens du premier alinéa ne porte ni sur la définition de l'objet principal du contrat ni sur l'adéquation du prix ou de la rémunération au bien vendu ou au service offert pour autant que les clauses soient rédigées de façon claire et compréhensible”; art. L.132-1 (7) „Uznanie danej klauzuli za niedozwoloną (abuzywną) w rozumieniu ustępu pierwszego nie odnosi się ani do definicji głównego przedmiotu umowy, ani do adekwatności ceny czy wysokości wynagrodzenia za sprzedane dobro czy wyświadczoną usługę o ile właściwe klauzule zostały zredagowane w sposób jasny i zrozumiały”.

¹⁰⁰ L.133-2 “Les clauses des contrats proposés par les professionnels aux consommateurs ou aux non-professionnels doivent être présentées et rédigées de façon claire et compréhensible. Elles s'interprètent en cas de doute dans le sens le plus favorable au consommateur ou au non-professionnel. Le présent alinéa n'est toutefois pas applicable aux procédures engagées sur le fondement de l'article L. 421-6”; art. L.133-2 „Klauzule umów proponowanych przez profesjonalistów (przedsiębiorców) nieprofesjonalistom lub konsumentom muszą być przedstawione i zredagowane w sposób prosty i zrozumiały. W przypadku wątpliwości będą interpretowane na korzyść konsumenta lub nieprofesjonalisty. Niniejszy artykuł nie ma zastosowania w kontekście procedury ustanowionej w art. L. 421-6”.

¹⁰¹ L.132-1 (8) „Le contrat restera applicable dans toutes ses dispositions autres que celles jugées abusives s'il peut subsister sans lesdites clauses”; art. L.132-1 (8) „Wszystkie postanowienia umowy, z wyjątkiem tych uznanych za niedozwolone, pozostają wiążące o ile mogą istnieć bez rzeczonych wykluczonych klauzul niedozwolonych”.

Różnica ta nie wpływa zatem na odmiennosc skutków abuzywnosci danej klauzuli, niemniej jednak daje wyraz własnej odrębności. Oczywiście również i tutaj legislator francuski zawarł zastrzeżenie, że nieabuzywne postanowienia umowy pozostają wiążące, o ile mogą istnieć bez wspomnianych wykluczonych klauzul niedozwolonych. Ponadto, oprócz tego zapisu, ustawa francuska precyzuje sankcję uznania postanowienia umownego za niedozwolone w postaci jego „nienapisania” i traktowania go jako „niebyłego”. Art. L.132-1 (6) stanowi bowiem, że klauzule niedozwolone są uznawane za „nienapisane” [z fr. non écrites]¹⁰². Warto zauważyć, że polska legislacja nie wprowadziła precyzyjnego określenia sankcji, co też było przyczyną wielu sporów o charakter i ich znaczenie. W przeważającej większości zwyciężył pogląd o sankcji nieważności, aczkolwiek nadal nie jest to temat pozbawiony wszelkich wątpliwości. Warto ponadto zwrócić uwagę na regulację art. 134-1. Przepis ten przewiduje obowiązek podmiotu posługującego się wzorcem umownym udostępnienia tego wzorca każdemu, kto ma w tym interes prawny¹⁰⁴. Zapis ten ma na celu zabezpieczenie konsumentów przed praktyką odmowy wydawania wzorców przed zawarciem umowy i tym samym uniemożliwiania zapoznania się w odpowiednim czasie z treścią podpisywanej umowy.

Na szczególną uwagę zasługuje tryb eliminowania postanowień abuzywnych w ustawodawstwie francuskim. Legislator dopuścił tutaj dwa sposoby. Pierwszy z nich obejmuje kontrolę postanowienia umownego *ad hoc*, w konkretnej sprawie, poprzez badanie występowania wyżej wymienionych przesłanek abuzywności z art. L. 132-1 (1). Wsparciem konsumenta w tego typu sprawach ma być lista postanowień podejrzanych o abuzywność zawarta w załączniku, o którym mowa w art. L. 132-1 (3)¹⁰⁵. Treść załącznika dokładnie odpowiada obowiązującej w naszym kraju, a wzorowanej na dyrektywie, liście zawartej w art. 385³ k.c.¹⁰⁶ Należy przy tym zauważyć, że załącznik ten został w całości, bez dokonywania żadnych zmian, transponowany z Dyrektywy do porządku francuskiego. Stanowi on zarazem katalog, który jest nie tylko wskazówką przy orzekaniu o abuzywności danego postanowienia, ale także stanowi wytyczne przy wydawaniu dekretów określających typy abuzywnych postanowień. Upoważnienie do wydawania takich dekretów, zgod-

¹⁰² L.132-1 (6) „Les clauses abusives sont réputées non écrites”.

¹⁰³ Por. M. Skory „Klauzule abuzywne w polskim prawie ochrony konsumenta” Zakamycze 2005, str. 193.

¹⁰⁴ L.134-1 „Les professionnels vendeurs ou prestataires de services doivent remettre à toute personne intéressée qui en fait la demande un exemplaire des conventions qu’ils proposent habituellement”.

¹⁰⁵ L.132-1 (3) „Une annexe au présent code comprend une liste indicative et non exhaustive de clauses qui peuvent être regardées comme abusives si elles satisfont aux conditions posées au premier alinéa. En cas de litige concernant un contrat comportant une telle clause, le demandeur n’est pas dispensé d’apporter la preuve du caractère abusif de cette clause”; art. L.132-1 (3) Załącznik do niniejszego kodeksu zawiera listę wskazującą, ale nie niewyczerpującą klauzul, które mogą zostać uznane za niedozwolone (abuzywne), jeśli spełnią kryteria ustanowione w ustępie pierwszym. W kwestiach spornych dotyczących umowy zawierającej takiego rodzaju klauzulę, powód nie jest zwolniony z obowiązku przedstawienia dowodów, że dana klauzula jest niedozwolona.

¹⁰⁶ M. Skory „Klauzule abuzywne w polskim prawie ochrony konsumenta” Zakamycze 2005, str. 333.

nie z art. L.132-1 (2) posiada specjalnie powołany w tym celu organ – Rada Stanu (Conseil d'Etat)¹⁰⁷. Rozwiązanie to należy uznać za prawidłowe, gdyż Rada Stanu jako organ o kompetencjach prawodawczych – w przeciwieństwie do organów stricte sądowniczych – może ingerować w treść obowiązującego prawa i wydawać normy o charakterze generalnym i abstrakcyjnym. Jest to zatem rozwiązanie bardziej prawidłowe niż w Polsce, gdyż w naszym kraju kompetencję do badania postanowień wzorca pozostawiono SOKiK, który zgodnie z najnowszym stanowiskiem Sądu Najwyższego wydaje wyroki zakazujące stosowania danych rodzajów klauzul ze skutkiem względem wszystkich podmiotów.

Drugą instytucją zajmującą się ochroną konsumentów przed nieuczciwymi postanowieniami umów we Francji jest Komisja ds. Klauzul Abuzywnych (Commissions des Clauses Abusives), której działalność regulują art. L. 132-2, 3, 4, 5. Komisja działa z urzędu lub na wniosek osób uprawnionych, tj. Ministra ds. Ochrony Konsumentów, stowarzyszeń uprawnionych do ochrony konsumentów lub zainteresowanych przedsiębiorców profesjonalistów¹⁰⁸. Jej zadaniem jest ocena wzorców umów oraz formułowanie pod ich adresem określonych zaleceń. Komisja może zażądać opublikowania tych zaleceń, jednak bez elementów wskazujących na okoliczności sprawy, która była podstawą wydania zalecenia¹⁰⁹. Każdego roku Komisja przedstawia raport ze swej działalności, który jest publicznie dostępny¹¹⁰. Działalność Komisji wywiera znaczący wpływ na kształtowanie francuskiego orzecznictwa dotyczącego ochrony konsumentów, a także na kształtowanie polityki prokonsumenckiej¹¹¹.

¹⁰⁷ L.132-1 (2) „Des décrets en Conseil d'Etat, pris après avis de la commission instituée à l'article L. 132-2, peuvent déterminer des types de clauses qui doivent être regardées comme abusives au sens du premier alinéa.”; art. L.132-1 (2) Dekrety Rady Stanu, wydane po uprzednim skonsultowaniu się z komisją ustanowioną w trybie artykułu L.132-2, mogą określać rodzaje takich klauzul, które powinny być uznawane za niedozwolone w znaczeniu ustępu pierwszego.

¹⁰⁸ L.132-3 „Elle peut être saisie à cet effet soit par le ministre chargé de la consommation, soit par les associations agréées de défense des consommateurs, soit par les professionnels intéressés. Elle peut également se saisir d'office”.

¹⁰⁹ L.132-4 „La commission recommande la suppression ou la modification des clauses qui présentent un caractère abusif. Le ministre chargé de la consommation peut soit d'office, soit à la demande de la commission, rendre publiques ces recommandations qui ne peuvent contenir aucune indication de nature à permettre l'identification de situations individuelles.”

¹¹⁰ L.132-5 „La commission établit chaque année un rapport de son activité et propose éventuellement les modifications législatives ou réglementaires qui lui paraissent souhaitables. Ce rapport est rendu public”.

¹¹¹ Por. M. Skory „Klauzule abuzywne w polskim prawie ochrony konsumenta” Zakamycze 2005, str. 334: „Działająca przy Ministrze Komisja ds. Klauzul Abuzywnych składa się z 13 członków, w skład których wchodzi przewodnicząca (urzędnik sądowy), dwóch urzędników sądowych lub administracyjnych albo członków Rady Państwa, dwóch specjalistów z dziedziny prawa lub techniki umów, czterech przedstawicieli profesjonalistów oraz czterech przedstawicieli konsumentów (art. R. 132-3). (...) Komisja może wyrażać swoje stanowisko w indywidualnych sprawach prowadzonych przed sądami, jeżeli rozstrzygnięcie sprawy zależy od stwierdzenia występowania klauzuli abuzywnej. W takim przypadku sąd zwraca się do Komisji o opinię, która powinna być wyrażona w ciągu trzech miesięcy. Do czasu otrzymania tej opinii sąd nie może wydać orzeczenia, choć stanowisko Komisji nie jest dla niego wiążące. Mimo że Komisja nie podejmuje bezpośrednio jakichkolwiek decyzji, jej rola w ochronie przed niedozwolonymi postanowieniami umów jest bardzo istotna, gdyż wywiera wpływ na orzecznictwo i pełni funkcje eksperckie, a także kreuje politykę konsumencką. O znaczeniu Komisji świadczy również fakt, iż Court de Cassation (Sąd Kasacyjny) nabrał zwyczajowo pytania ją o zdanie na temat wzorców (przy rozpatrywaniu spraw, gdzie taki wzorec się pojawia), co od kilku już lat uznaje się za sukces Komisji. (...) W Polsce brakuje organu podobnego do Commissions des Clauses

3.3. Orzecznictwo z zakresu ochrony konsumenta i uznania postanowień wzorca umowy za niedozwolony

Wraz z pojawieniem się na rynku usług nowych technologii powszechnie dostępnych niemal dla każdego obywatela, masowo zawieranych umów telefonii komórkowych, dostępu do internetu, telewizji kablowych i satelitarnych, obok niezaprzeczalnych korzyści, pojawiły się także zagrożenia w postaci minimalizacji praw odbiorcy finalnego – konsumenta. Zachęceni kuszącymi ofertami, konsumenci coraz częściej są świadomi ograniczania własnych praw poprzez niedozwolone zapisy umowne i korzystają z pomocy powołanych do tego instytucji lub występują na drogę postępowania sądowego. Rozwój orzecznictwa francuskiego w sprawach z zakresu uznania wzorców umownych za niedozwolone nabrał tempa zwłaszcza po roku 1998 r., kiedy to legitymację do wnoszenia pozwów w tym zakresie uzyskały również instytucje zajmujące się ochroną konsumentów. Wraz z ilością spraw napływających do francuskich sądów znacznie wzrosła rola, opisywanej już w poprzednim podrozdziale, Commissions des Clauses Abusives (Komisji ds. Klauzul Abuzywnych). Jak już wspomniano, jej zadaniem jest ocena wzorców umownych i formułowanie pod adresem sądów, ale także przedsiębiorców, określonych rekomendacji. Z roku na rok ich liczba stale się powiększa i świadczy o tym fakt, że liczba konsultacji dotyczących klauzul abuzywnych począwszy od roku 2004 uległa czterdziestokrotnemu (!) wzrostowi¹¹². Jak wykazuje statystyka przygotowana przez Komisję, w roku 2004 r. liczba konsultacji wyniosła 3.358, rok później przekroczyła już 8.238, natomiast w 2006 r. sięgnęła 12.318¹¹³. O dużym znaczeniu Komisji świadczy również to, że sądy francuskie nabrały zwyczaju pytania ją o zdanie na temat wzorców w rozpatrywanej przez siebie sprawie. I tak w 2004 r. z Komisją konsultowano 3.638 spraw, w 2005 r. – 18.471 spraw, natomiast w 2006 r. konsultacje kształtujące orzecznictwo sięgnęły liczby 149.155.¹¹⁴ Rekomendacje kształtowane przez Komisję znacząco wpływają na kształtowanie polityki prokonsumenckiej we Francji. Ze zdaniem Komisji liczy się wiele instytucji, a wydawane przez sądy orzeczenia zgodne są z wydawanymi w tym celu zaleceniami. Liczba wydanych orzeczeń sądowych uzupełniających bazę orzecniczą w oparciu o rekomendacje pod koniec 2006 r. przekroczyła 365¹¹⁵. Zalecenia te noszą zatem cechy pewnego rodzaju za-

Abusives. Jego funkcję pośrednio ma realizować UOKiK, jednak z uwagi na brak wyposażenia w odpowiednie uprawnienia nie jest w stanie odegrać tak istotnej roli jak Komisja. Wydaje się, że wprowadzenie podobnej instytucji w znacznym stopniu przyczyniłoby się do poprawy funkcjonowania obowiązujących przepisów prawa.

¹¹² Informacja ze strony <http://www.clauses-abusives.fr/> - odnośnik do Aktualności z dnia 12/01/07 - Les statistiques de consultation du site pour 2006 - Rubriques Consultees, znajdujący się na stronie <http://www.clauses-abusives.fr/stat/index.htm>.

¹¹³ Jw.

¹¹⁴ Jw.

¹¹⁵ Informacja ze strony <http://www.clauses-abusives.fr/> - odnośnik do Aktualności z dnia 12/01/07 - Les statistiques de consultation du site pour 2006 - Modifications de l'année, znajdujący się na stronie <http://www.clauses-abusives.fr/stat/index.htm>.

sad, którymi kierują się sądy francuskie, porównywalne z polskimi zasadami prawnymi Sądu Najwyższego. Nie stanowią one bowiem wiążących interpretacji, ale podobnie jak w Polsce, ich waga ze względu na autorstwo środowiska eksperckiego jest dla sądu występującego z zapytaniem niezwykle ważna. Warto przy tej okazji wskazać sentencję orzeczenia Sądu Kasacyjnego (Pierwsza Izba Cywilna) z dnia 13 listopada 1996 r. potwierdzające czysto doradczy i niewiążący charakter tych rekomendacji: „Zalecenia sformułowane przez Komisję do spraw klauzul niedozwolonych nie tworzą zasad, których nieprzestrzeganie otwierałoby drogę do wniesienia skargi kasacyjnej”. Teza ta w zestawieniu z faktycznym znaczeniem tych zasad jest niewątpliwie potwierdzeniem ogromnej roli i uznania dla działalności Komisji ds. Klauzul Abuzywnych we Francji.

Orzecznictwo francuskie posiada bogaty dorobek z zakresu uznania postanowień wzorców za niedozwolone w umowach dotyczących usług nowych technologii. Znamionym dla tego rodzaju usług jest ich globalizacja, nierzadko ze szkodą dla interesów konsumentów. Widoczne jest to przede wszystkim przy świadczeniu usług telefonii komórkowej czy internetu, gdy operatorzy wprowadzają do oferowanych przez nich umów niekiedy takie zapisy, które wypaczają charakter i zastosowanie świadczonej usługi lub też całkowicie zmieniają charakter usługi na coś, czego konsument nie zamawiał. Trafnym tego przykładem jest orzeczenie Tribunal De Grande Instance De Nanterre (Sądu Wielkiej Instancji w Nanterre) z dnia 3 marca 2006 r., które stanowi, że klauzule umowy abonenckiej na nieograniczony dostęp do internetu mówiące, że klient *„uznaje i zgadza się na to, że – z powodów zależnych od funkcjonowania samej sieci i ze względu na konieczność ochrony danych klienta – [operator] zastrzega sobie prawo, bez żadnego odszkodowania dla klienta, do przzerwania w dowolnym momencie połączenia aktywnego lub nieaktywnego”* lub, że *„klient będzie miał dostęp do usługi dostępu do internetu, z zastrzeżeniem przerw wynikających z działania samej sieci lub dla zabezpieczenia danych klienta”*, są klauzulami niedozwolonymi. Sąd uzasadnił swoje stanowisko tym, że operator zobowiązując się do dostarczenia konsumentowi niczym nie ograniczonego dostępu do internetu ma obowiązek wykonania tego świadczenia (w innym wypadku nie byłaby to usługa na nieograniczony dostęp), z którego może zostać zwolniony tylko wtedy, gdy następuje wydarzenie mające cechy siły wyższej. Nadto omawiana klauzula nie definiuje ani czasu, ani liczby przerw, na które – bez odszkodowania – byłby skazany konsument w trakcie przzerwania połączenia, podczas gdy jego własne obowiązki pozostają niezmiennione. Sąd zgłosił również zastrzeżenia co do tego, że umowa w żadnym miejscu nie przewiduje o konieczności poinformowania konsumenta o przyczynie i o długości możliwych przerw w dostępie do internetu. Innym przykładem, który zezwala

przedsiębiorcy na jednostronną zmianę treści umowy, a co więcej ingeruje również (bez szczegółowego dookreślenia tej ingerencji) w sferę decyzyjną co do rodzaju otrzymywanych informacji w umowie o świadczenie elektronicznych usług pocztowych, jest orzeczenie Tribunal De Grande Instance De Paris (Sądu Wielkiej Instancji w Paryżu) z dnia 5 kwietnia 2005 r. dotyczące klauzuli zastrzegającej dla przedsiębiorcy prawo do usunięcia skrzynki pocztowej i jej zawartości w przypadku przedłużającego się braku aktywności w ramach abonamentu oraz klauzuli dającej przedsiębiorcy prawo do nieprzekazania lub do przetrzymania komunikatu elektronicznego. W pierwszym przypadku sąd stwierdził, iż klauzula zastrzegająca dla przedsiębiorcy prawo do usunięcia skrzynki pocztowej i jej zawartości w przypadku przedłużającego się braku aktywności w ramach abonamentu jest klauzulą niedozwoloną w tym znaczeniu, że pozwala niejako „z urzędu” i bez uprzedzenia zmienić jednostronnie cechy charakterystyczne zamówionej usługi. Natomiast klauzula dająca przedsiębiorcy prawo do nieprzekazania lub do przetrzymania komunikatu elektronicznego, którego wielkość, zawartość lub liczba odbiorców mogłyby mieć ujemne oddziaływanie na ogólną jakość usługi oferowanej abonentom, jest klauzulą niedozwoloną. Jest tak dlatego, że – w okolicznościach, gdy nie jest ona precyzyjna co do samej zawartości komunikatów, które mogłyby być odrzucone, co do liczby ich odbiorców, jak również co do ogólnej jakości usług – przyznaje ona przedsiębiorcy prawo do dokonywania jednostronnej interpretacji tej jakości. Ostatni przypadek przypomina znaną już konsumentom tzw. profilaktykę antyspamową. O ile nie można zaprzeczyć pożyteczności z działania takiego oprogramowania, o tyle już co do precyzyjności w wyborze i automatycznej kwalifikacji e-maili jako spam zgłaszane są duże zastrzeżenia.

Ingerencja w uprawnienia konsumenta widoczna jest również w zakresie innych powszechnie dostępnych i transgranicznych usług – telefonii komórkowej. W orzeczeniu Tribunal De Grande Instance De Nanterre (Sądu Wielkiej Instancji w Nanterre) z dnia 17 marca 1999 r. sąd uznał, że pozostawiona do swobodnego uznania przedsiębiorcy możliwość wprowadzania zmian w numerze telefonicznym konsumenta, bez wcześniejszego zawiadomienia o tym fakcie abonenta, co pozwoliłoby mu uprzedzić innych użytkowników, a także bez jednoczesnej rekompensaty i bez zagwarantowania stałego rdzenia numeru, wprowadza, ze szkodą dla konsumenta, zasadę rażąco naruszającą jego interesy i mającą cechy nadużycia. Z tego względu sąd postanowił, że powyższą klauzulę uważa się, zgodnie z art. L.132-1 (6) Kodeksu Konsumentckiego¹¹⁶, za niebyłą. Jednostronna zmiana treści umowy była również

¹¹⁶ LOI no 93-949 du 26 juillet 1993 relative au code de la consommation; L.132-1 (6) “Les clauses abusives sont réputées non écrites.”

przedmiotem wydanego niemal w tym samym czasie orzeczenia sądu I instancji z dnia 16 marca 1999 r. Sąd orzekł wówczas o nieprawidłowości następującej klauzuli: „*Rachunki będą wystawiane co miesiąc. Firma Sagem zastrzega sobie jednak prawo do zmiany powyższego terminu za powiadomieniem klienta oraz do wystawiania rachunków tymczasowych*”. Za sprawą powyższej klauzuli firma Sagem była uprawniona jednostronnie zmieniać postanowienia umowy dotyczące wystawiania rachunków bez uprzedniej zgody klientów, co powodowałoby, że konsument nie byłby w stanie określić przybliżonych kosztów usługi, stawiając go tym samym w wyjątkowo niekorzystnej sytuacji. W konsekwencji sąd nakazał usunięcie jej ze wzorca umów z konsumentami firmy telekomunikacyjnej¹¹⁷. Warto w tym miejscu przytoczyć jeszcze jedno orzeczenie kwestionujące powszechnie wykorzystywane wśród przedsiębiorców zapisy umowne traktujące milczenie konsumenta jako zgodę na zmianę warunków umowy lub też jej przedłużenie. Tribunal D'Instance De Rennes (Sąd Instancji w Rennes) w orzeczeniu z dnia 7 czerwca 2001 r. stwierdził, że brak wypowiedzi ze strony konsumenta nie oznacza jego zgody na nowe postanowienia umowne. Sprawa dotyczyła klauzuli, które stanowią, że konsument dysponuje tylko jednomiesięcznym okresem, liczoną od daty otrzymania ostatniej faktury, by odmówić podpisania następnej umowy. Klauzule te sąd nakazał traktować jako niedozwolone. Szczególną uwagę należy przy tym zwrócić na fakt, iż w przytoczonym wyżej orzeczeniu sąd powołał się na sformułowane w tym zakresie przez Komisję ds. Klauzul Abuzywnych rekomendacje nr 94-01 dotyczące klauzuli o domniemanej zgodzie¹¹⁸ i nr 99-02 dotyczące telefonów komórkowych¹¹⁹. Analizując inne przypadki występowania niedozwolonych klauzul w umowach telefonii stacjonarnej lub komórkowej daje się zauważyć, iż niektóre zapisy poddane zostały szczególnej kontroli ze strony sądów francuskich. Dotyczy to głównie postanowień umownych, które przyznają przedsiębiorcy niewspółmierne korzyści w stosunku do drugiej strony umowy stawiając konsumenta na znacznie gorszej pozycji, w tym determinują czas trwania umowy i przesłanki związania umową abonenta, a także uiszczania kwot abonamentowych. W orzeczeniu z dnia 10 września 2003 r. Tribunal De Grande Instance De Nanterre (Sąd Wielkiej Instancji w Nanterre) stwierdził, że wprowadzony zakaz rozwiązania umowy zawartej na czas nieokreślony (z jednoczesnym wykazem przypadków mogących stanowić uzasadnioną przyczynę rozwiązania) w czasie „początkowego okresu 12 miesięcy” powoduje, że klauzula ta staje się niedozwolona, a powyższe

¹¹⁷ red. E. Łętowska „Nieuczciwe klauzule w prawie umów konsumenckich”, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2004, str. 593.

¹¹⁸ Recommandation n°94-01 concernant les clauses dites de consentement implicite (BOCCRF du 27/09/1994); źródło: <http://www.clauses-abusives.fr/recom/index.htm>.

¹¹⁹ Recommandation n°99-02 relative aux contrats de radiotéléphones portables (BOCCRF du 27/07/1999); źródło: <http://www.clauses-abusives.fr/recom/index.htm>.

słowa powinny zostać z niej usunięte. Z kolei Cour D'Appel De Versailles (Sąd Apelacyjny w Wersalu) w orzeczeniu z dnia 4 lutego 2004 r. uznał, że połączenie klauzul wymieniających wyczerpująco przypadki, w których możliwe jest rozwiązanie umowy bez odszkodowania i pozbawiające w ten sposób abonenta możliwości rozwiązania umowy z powodów innych niż te, które w niej wymieniono, i które mogłyby być uznane za uzasadnione przez organ sądowy, ma charakter niedozwolony. Przedsiębiorca nie może być bowiem organem rozstrzygającym o tym, czy przyczyna, na którą powołuje się abonent pragnący rozwiązać umowę, jest uzasadniona. Uzależnienie możliwości rozwiązania umowy od uiszczenia pełnej kwoty rocznego abonamentu zostało zakwestionowane przez Tribunal D'Instance De Rouen (Sąd Instancji w Rouen) w orzeczeniu z dnia 27 czerwca 2000 r. Klauzula stwierdzająca, że kwota abonamentowa jest ważna przez okres niezmienny i nieodwołalny, identyczny z okresem trwania umowy, i że nie jest możliwe jej wypowiedzenie z inicjatywy konsumenta, chyba że uiszczy on należność za abonament w pełnej wysokości, została uznana za klauzulę niedozwoloną w tym znaczeniu, że umożliwia przedsiębiorcy pobieranie kwoty abonamentowej bez świadczenia z tego tytułu równoważnej usługi wzajemnej. Zakwestionowana została zatem w powyższych klauzulach jednostronna korzyść przedsiębiorcy, która prowadzi do istotnej niewspółmierności pomiędzy prawami i obowiązkami przypisanymi poszczególnym stronom umowy. Ta znacząca nierównowaga stanowi, o czym była mowa w poprzednim rozdziale, jedną z przesłanek uznawania abuzywności wzorców umownych uregulowanych przepisem art. L-132-1¹²⁰ Kodeksu Konsumenckiego. Opierając się na tej przesłance Tribunal De Grande Instance De Grenoble (Sąd Wielkiej Instancji w Grenoble) w orzeczeniu z dnia 7 września 2000 r. stwierdził również, że nieprawidłowy jest zapis mówiący, że przedsiębiorca nie będzie ponosił odpowiedzialności za zakłócenia [w łączności] spowodowane pracami, w szczególności pracami w zakresie konserwacji, utrzymania, wzmocnienia, przeprofilowania i rozbudowy urządzeń sieciowych, stanowiącymi granicę jego zobowiązań odnośnie uruchomionych środków. Przedsiębiorca nie dokonuje bowiem rozróżnienia między zdarzeniami wynikającymi z normalnego ryzyka związanego z ciągłym charakterem dostarczanej usługi (na przykład zakłócenia pochodzące z sieci zewnętrznej, przypadki siły wyższej, itd.), a zdarzeniami, które wynikają z jego własnych uprawnień i zależą od jego jednostronnej decyzji. Sformułowanie powyższej klauzuli w taki sposób, że wydaje się ona zrównywać te wszystkie okoliczności z przypadkiem, gdy występuje siła wyższa, ma charakter niedozwolony. Jest on sprzeczny z przepisami artykułu L.132-1 Kodek-

¹²⁰ L.132-1 (1) "Dans les contrats conclus entre professionnels et non-professionnels ou consommateurs, sont abusives les clauses qui ont pour objet ou pour effet de créer, au détriment du non-professionnel ou du consommateur, un déséquilibre significatif entre les droits et obligations des parties au contrat".

su Konsumenta, ponieważ prowadzi do przyznania przedsiębiorcy korzyści w sposób oczywisty nieuzasadnionej. Ponadto jest on sprzeczny z przepisami artykułu R.132-1 tego Kodeksu, ponieważ prowadzi do naruszenia prawa abonenta do otrzymania odszkodowania w przypadku niewywiązania się przedsiębiorcy z jego zobowiązań. Wymaganie umowne tworzące sytuację rażąco naruszającą równowagę praw i obowiązków stron umowy było także przedmiotem orzeczenia z dnia 26 kwietnia 2001 r. Tribunal D'instance De Toulouse (Sądu Instancji w Tuluzie) uważającego za niedozwoloną taką klauzulę umowy świadczenia usług telefonii komórkowej, która pozwala przedsiębiorcy na domaganie się od konsumenta złożenia depozytu gwarancyjnego w czasie trwania umowy, jako zabezpieczenia ewentualnie niezapłaconych w przyszłości kwot. Sąd uznał, że tego rodzaju wymaganie tworzy sytuację rażąco naruszającą równowagę praw i obowiązków stron umowy, bowiem konsument jest zmuszony do uiszczenia znacznej kwoty, nie będącej w żadnym związku z przeciętną wysokością faktury za telefon i ustalonej jednostronnie przez przedsiębiorcę. Podobnie orzekł 4 lata później Tribunal D'instance De Paris 11ème (Sąd Instancji w Paryżu – Dzielnica XI) w orzeczeniu z dnia 24 lutego 2004 r. Sąd uznał wówczas, że klauzula umożliwiająca przedsiębiorcy kontynuowanie poboru opłat, nawet w razie przerwy w świadczeniu usługi, jest w niewątpliwy sposób klauzulą niedozwoloną w tym znaczeniu, że przyznaje korzyść finansową, dla której nie istnieje żadne równoważne świadczenie wzajemne, co jest elementem charakterystycznym dla stanu istotnego braku równowagi między uprawnieniami stron umowy.

Nierównomierne rozłożenie praw i obowiązków wynikających ze stosunku prawnego i związane z tym rażące pokrzywdzenie konsumenta widoczne jest także w innych gałęziach gospodarki, w tym także przy świadczeniu usług dostawy energii elektrycznej, gazu, wody. Sąd Apelacyjny w orzeczeniu z dnia 30 marca 1999 r. uznał w tym zakresie za niedopuszczalną klauzulę następującej treści: *„Klient odpowiedzialny jest za należyte utrzymanie instalacji elektrycznej i przyjmuje na siebie odpowiedzialność za wszelkie pożary, jakie mogą powstać na terenie jego nieruchomości lub nieruchomości, którą wynajmuje, bez względu na przyczynę tych pożarów i bez możliwości kierowania roszczeń z tego tytułu do zakładu energetycznego”*. W uzasadnieniu sąd przytoczył, że zakład energetyczny jest miejscowym monopolistą, a konsumenci nie mają żadnego wyboru. Wyłączenie odpowiedzialności tą klauzulą powoduje, że strona profesjonalna zostaje uprzywilejowana kosztem interesów konsumenta. Z tego względu sąd uznał ją za niedopuszczalną¹²¹. W innym orzeczeniu z dnia 10 maja 2000 r. Cour d'Appel De Pau (Sąd Apelacyjny w Pau) orzekł, że klauzula stwier-

¹²¹ Red. E. Łętowska „Nieuczciwe klauzule w prawie umów konsumenckich”, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2004, str. 612.

dzająca brak uprawnień odbiorcy wody do żądania zmniejszenia wielkości zużycia wody, z powołaniem się na wycieki wody stwierdzone w instalacjach wewnętrznych jest klauzulą niedozwoloną. Za nieuprawnione przyjęto w tym przypadku stanowisko dostawcy wody, który uzasadniał racjonalność tej klauzuli powołując się na rzekomą możliwość osobistego skontrolowania zużycia wody przez konsumenta na swoim wodomierzu w każdym czasie. Wybór miejsca do zainstalowania wodomierza został bowiem pozostawiony przedsiębiorstwu wodno-kanalizacyjnemu, a zobowiązanie odbiorcy wody do nadzorowania wskazań wodomierza okazało się być zobowiązaniem niemożliwym do wypełnienia, ponieważ wodomierz został umieszczony w znacznej odległości, a dotarcie do niego wymagałoby nadmiernych trudności. Należy zauważyć, że także i w tym przypadku sąd kierował się przesłanką istotnej nierównowagi praw i obowiązków stron umowy.

Orzeczenia mające za przedmiot znaczącą niewspółmierność pomiędzy prawami i obowiązkami przypisanymi poszczególnym stronom umowy dotyczyły także szeroko pojętych usług finansowych. Na szczególną uwagę zasługuje orzeczenie Tribunal D'instance De Saint Etienne (Sądu Instancji w Saint Etienne) z 19 marca 1996 r.¹²² Przywołuje ono ciekawe zagadnienie nie tylko dla zakresu klauzul abuzywnych, ale również dla lekceważonej, i w zasadzie nie uznawanej przez prawo polskie instytucji odszkodowania za szkodę emocjonalną, która nie dotyczy szkody na osobie. Sąd uznał w owym orzeczeniu, że klauzula wyłączająca odszkodowanie banku za jakiegokolwiek straty niepieniężne lub krzywdy moralne w umowie sejfów bankowego jest klauzulą niedozwoloną. Według przedstawionego stanu faktycznego piwnica bankowa z sejfami została zalana i osoby wynajmujące skrytki depozytowe zażądały odszkodowania za poniesione straty. Bank zgodził się pokryć straty materialne, ale – opierając się na powyższej klauzuli – odmówił pokrycia szkód niepieniężnych powstałych z tytułu zniszczenia dokumentów i dóbr, takich jak dyplomy, nadane tytuły, fotografie rodzinne, listy itp.¹²³ Sąd zwrócił się do Komisji ds. Klauzul Abuzywnych o wydanie w tej sprawie rekomendacji¹²⁴ i na niej oparł swoje uzasadnienie: „Jasnym jest, że przedmiot złożony w sejfowej skrytce bankowej mógł mieć nieistotną wartość materialną, ale znaczącą wartość emocjonalną i dlatego bank nie mógł wykluczyć odszkodowania za niepieniężne lub emocjonalne szkody bez zwrócenia uwagi na równowagę praw i obowiązków pomiędzy stronami w umowie najmu sejfowej skryt-

¹²² źródło: <http://www.clauses-abusives.fr/juris/tise190396f.htm>.

¹²³ Red. E. Łętowska „Nieuczciwe klauzule w prawie umów konsumenckich”, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2004, str. 326.

¹²⁴ Komisja ds. Klauzul Abuzywnych opracowała w tym zakresie stanowisko - Avis n° 95-02 relatif à la responsabilité en cas de perte ou de détérioration de documents ou objets contenus dans un coffre fort (BOCCRF du 6/07/1996), źródło: <http://www.clauses-abusives.fr/avis/95a02.htm>, a także rekomendację - Recommandation n°87-01 relative aux contrats de location de coffres-forts (BOCCRF du 20/03/1987), źródło: <http://www.clauses-abusives.fr/recom/87r01.htm>.

ki depozytowej”. Na uwagę zasługują ponadto inne orzeczenia z zakresu finansów i bankowości, które odwołują się nie tyle do niewspółmierności praw i obowiązków stron umowy, ale piętnują inny rodzaj klauzul w oparciu o dodatkowe podstawy prawne Kodeksu Walutowego i Finansowego¹²⁵. Chodzi o postanowienia wprowadzające w błąd lub zmieniające ogólną ekonomikę umowy. I tak Tribunal De Grande Instance De Paris (Sąd Wielkiej Instancji w Paryżu) w orzeczeniu z dnia 9 listopada 2005 r. uznał, że w sytuacji, gdy artykuł L 131-71 Kodeksu Walutowego i Finansowego¹²⁶ zobowiązuje bank do umotywowania każdej decyzji o przekazaniu klientowi książeczki czekowej, klauzula w umowie o prowadzenie rachunku bankowego uzależniająca wydanie książeczki czekowej od zgody banku może wprowadzić klienta w błąd. Wprowadzenie w błąd następuje dlatego, że w owej klauzuli brak jest informacji, że powyższa decyzja powinna być uzasadniona. Tribunal De Grande Instance De Paris (Sąd Wielkiej Instancji w Paryżu) w orzeczeniu z dnia 25 października 1989 r. stwierdził natomiast, że wprowadzenie nowej rubryki noszącej nazwę „zamknięcie konta” i przeznaczonej do fakturowania kosztów zarządzania rachunkiem bankowym niektórych klientów stanowi modyfikację w trwającej umowie, modyfikację wymagającą wyraźnie wyrażonej zgody ze strony konsumenta. Jest to klauzula niedozwolona w tym znaczeniu, że zmienia ogólną ekonomikę umowy i jest niezgodna z kontraktową zasadą, że strony umowy powinny działać w dobrej wierze. Nie zawsze jednak sądy orzekają po myśli konsumentów. Przykładem braku uznania danej klauzuli za niedozwoloną jest orzeczenie Sądu Apelacyjnego w Paryżu, w którym sąd przyznaje zgodność z prawem klauzuli przewidującej, iż posiadacz karty bankomatowej jest całkowicie odpowiedzialny za każdą operację wypłacania oszczędności, włączając w to wybranie numeru PIN, która to czynność nastąpiła wcześniej niż zawiadomienie banku w celu zablokowania wypłat. Stan faktyczny dotyczył sytuacji właściciela karty, który zauważywszy zniknięcie swojej karty płatniczej zablokował ją, a bank obciążył go za wypłaty dokonane przed zgłoszeniem żądania zablokowania karty. W uzasadnieniu sąd stwierdził, że stworzone w klauzuli domniemanie odpowiedzialności właściciela karty w przypadku jej użycia przed zgłoszeniem żądania zabloko-

¹²⁵ Code monétaire et financier Partie Legislative Annexe à l'ordonnance 2000-1223 du 14/12/2000; źródło: <http://admi.net/jo/codemonetaire.html>.

¹²⁶ Art. L. 131-71. - Tout banquier peut, par décision motivée, refuser de délivrer au titulaire d'un compte les formules de chèques autres que celles qui sont remises pour un retrait de fonds par le tireur auprès du tiré ou pour une certification. Il peut, à tout moment, demander la restitution des formules antérieurement délivrées. Cette restitution doit être demandée lors de la clôture du compte. Lorsqu'il en est délivré, les formules de chèques sont mises gratuitement à la disposition du titulaire du compte. Il peut être délivré des formules de chèques barrées d'avance et rendues, par une mention expresse du banquier, non transmissibles par voie d'endossement, sauf au profit d'un établissement de crédit ou d'un établissement assimilé. L'administration des impôts peut obtenir à tout moment, sur sa demande, communication de l'identité des personnes auxquelles sont délivrées des formules ne répondant pas à ces caractéristiques ainsi que le numéro de ces formules. Les formules de chèques mentionnent le numéro de téléphone de la succursale ou agence bancaire auprès de laquelle le chèque est payable. Elles mentionnent également l'adresse du titulaire du compte.

wania jest zgodne z prawem. Domniemanie to może być obalone tylko przez przeprowadzenie przeciwdowodu na fakt niewłaściwego użycia karty przed zawiadomieniem banku¹²⁷.

Orzecznictwo francuskie, jak wskazują powyższe wyroki, stara się stanowczo zabraniać typowych nadużyć ze strony profesjonalistów, takich jak istotna nierównowaga uprawnień stron, wypaczanie zasad dobrej wiary i ekonomiki umowy, nadmierna ingerencja w sferę decyzyjną konsumenta, narzucanie jednej interpretacji umowy lub możliwość jej jednostronnej zmiany przez profesjonalistę. Z drugiej jednak strony, mając w szczególności na uwadze ostatnie przytoczone orzeczenie, sądy francuskie nie pozwalają zapomnieć, że umowy konsumenckie w dalszym ciągu są umowami, w których obowiązuje zasada swobodnego kształtowania praw i obowiązków. Z tego względu nie można narzucać przedsiębiorcy pod pozorem ochrony konsumenta dodatkowych zobowiązań, które przekraczają zakres wynikający z zawartej umowy lub istotnie od niego odbiegają¹²⁸. Należy w równej mierze wyważać interesy przedsiębiorcy i konsumenta z tą jedyną różnicą, że do jednej ze stron umowy stosować należy zasady obrotu profesjonalnego.

3.4. Porównanie implementacji francuskiej i polskiej

Analiza implementacji Dyrektywy 93/13 do francuskiego porządku prawnego kształtuje się w bardzo korzystny i pozytywnie oceniany sposób. Ustawodawca francuski nie odbiegał znacząco od wytycznych i postanowień aktu europejskiego, a nadto wprowadził regulacje, które doprecyzowują oraz eliminują mogące powstawać na tle oceny abuzywności warunków umownych i ich skutków ewentualne wątpliwości. Z tego względu implementację francuską należy uznać za jedną z lepiej dokonanych i stwarzającą realne możliwości ochrony konsumentów przed niedozwolonymi postanowieniami umownymi.

Porównując poszczególne elementy implementacji francuskiej i polskiej należy zwrócić przede wszystkim uwagę na szerszy niż w Polsce zakres podmiotowy regulacji francuskiej. Obok bowiem osób fizycznych dokonujących transakcji w celach niezwiązanych z prowadzoną działalnością gospodarczą, we Francji ochronie podlegają także inne podmioty, w tym podmioty zajmujące się działalnością gospodarczą, o ile w danym stosunku prawnym występują jako nieprofesjoniści. Takie rozwiązanie jest w pełni zgodne z Dyrektywą unijną, która wprost stanowi, że konsumentem jest nie tylko osoba fizyczna,

¹²⁷ Red. E. Łętowska "Nieuczciwe klauzule w prawie umów konsumenckich", Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2004, str. 303.

¹²⁸ Tak też E. Łętowska "Nieuczciwe klauzule w prawie umów konsumenckich", Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2004, str. 248.

lecz każdy podmiot, który występuje jako profan.

Istotnym elementem regulacji francuskiej jest także brak subiektywnego kryterium dobrej wiary przy ocenie abuzywności klauzul umownych. Rozwiązanie takie należy uznać za pozytywne, mimo iż prawodawca francuski zdecydował się na regulację odmienną od proponowanej w Dyrektywie 93/13. Warto zaakcentować, iż w praktyce orzeczniczej występują trudności z ustaleniem, czy działanie bądź zaniechanie nastąpiło w dobrej czy złej wierze. Odejście od tego cennego elementu pozwala na dokonanie oceny w oparciu o w pełni obiektywne kryteria niekorzyści i istotnej nierównowagi stosunku prawnego.

Należy także zaznaczyć, że regulacja francuska, inaczej niż inne europejskie implementacje (w tym polska), opiera się przy uznaniu pojedynczej klauzuli umownej za abuzywną na kryterium pozytywnym. Oznacza to, że wszystkie klauzule w umowie z konsumentem wiążą go, za wyjątkiem orzeczonych jako niedozwolone (abuzywne). Ta drobna na pierwszy rzut oka różnica powoduje, że zachowana zostaje ważność całej umowy z wyjątkiem pojedynczych klauzul, przy czym skutek następuje dopiero z momentem uprawomocnienia się orzeczenia uznającego niektóre klauzule za nieuczciwe.

Warto także zwrócić uwagę na pozornie odmienny niż w polskiej ustawie skutek abuzywności klauzul umownych. Jak wyżej wskazano, orzeczenie abuzywności klauzuli umownej powoduje wyraźnie zaznaczony w ustawie francuskiej skutek w postaci „nienapisania” czy też bardziej dokładnie tłumacząc „niezastrzeżenia” danej klauzuli. Ujmując to bardziej kolokwialnie można powiedzieć, że ustawa uznaje klauzulę abuzywną za niebyłą, tak jak gdyby strony nie wpisały jej do umowy i to z wyraźnym wskazaniem, że skutek następuje *ex tunc*, czyli od samego początku. Jest to rozwiązanie bardziej czytelne niż w polskiej implementacji. Przewidziany bowiem w art. 385¹ § 2 polskiego kodeksu cywilnego skutek w postaci „niewiązania” jest niczym innym jak neologizmem prawniczym wywołanym błędną translacją z oryginalnego tekstu Dyrektywy. W doktrynie polskiego prawa cywilnego nie występuje bowiem skutek „niewiązania”. Postulować należy, *de lege ferenda*, aby nowelizacja kodeksu naprawiła tę drobną usterkę wprowadzając skutek w postaci nieważności postanowienia bądź, jak ma to miejsce w regulacji francuskiej, uznanie klauzuli abuzywnej za niezastrzeżoną ze skutkiem *ex tunc*.

Nowością na tle innych europejskich regulacji jest wprowadzenie we Francji dekretów Rady Stanu wskazujących poszczególne klauzule umowne uznane przez właściwe organy za abuzywne. Jest to zatem rozwiązanie w istocie podobne do publikowanego przez polski Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów rejestru klauzul abuzywnych¹²⁹.

¹²⁹ Uchwała SN z 13 lipca 2006 r. (III SZP 3/06).

Reasumując – implementacja francuska jest jedną z najbardziej precyzyjnych regulacji w zakresie ochrony konsumentów w Europie. Zastosowane we francuskim prawodawstwie rozwiązania, choć czasem odmienne od unijnych wzorców, zasługują na pełne uznanie i powinny zostać wdrożone w pozostałych krajach zjednoczonej Europy.

4. Czechy

4.1. Źródła prawa

Uchwalony w 1964 r. Czechosłowacki Kodeks Cywilny¹³⁰ nie zawierał szczególnej regulacji odnoszącej się do stosowania klauzul abuzywnych ani odrębnych postanowień regulujących ochronę konsumentów. Również uchwalona przed rozpadem Republiki Czechosłowackiej w grudniu 1992 r. ustawa o ochronie praw konsumentów¹³¹, konsekwentnie rozwijana przez organy ustawodawcze Czech i Słowacji (po podziale kraju w 1993r.), nie zawierała i nadal nie zawiera żadnych szczegółowych postanowień dotyczących kontroli klauzul umownych w Republice Czeskiej. Ustawa ta jedynie wyszczególnia obowiązki dotyczące informowania konsumentów, zakazy dotyczące reklamy dyskryminującej i wprowadzającej w błąd, jak również obowiązki dotyczące sprzedaży produktów i wykonywania usług, a także zasady współpracy oraz prawa przysługujące organizacjom stworzonym w celu ochrony praw konsumentów.

Czeski prawodawca dokonał pełnej implementacji Dyrektywy 93/13 dopiero w roku 2000 ustawą 367/2000 nowelizującą czeski kodeks cywilny. Już pobieżna analiza pozwala na konstatację, iż czeski ustawodawca implementował dyrektywę w sposób literalny umieszczając jej postanowienia w art. 52,

¹³⁰ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník Datum přijetí: 26.února 1964; Datum účinnosti: 1. dubna 1964; Ve znění: zákona č. 58/1969 Sb., zákona č. 131/1982 Sb., zákona č. 94/1988 Sb., zákona č. 188/1988 Sb., zákona č. 87/1990 Sb., zákona č. 105/1990 Sb., zákona č. 116/1990 Sb., zákona č. 87/1991 Sb., zákona č. 509/1991 Sb., zákona č. 264/1992 Sb., zákona č. 267/1994 Sb., zákona č. 104/1995 Sb., zákona č. 118/1995 Sb., zákona č. 94/1996 Sb., zákona č. 89/1996 Sb., zákona č. 227/1997 Sb., zákona č. 91/1998 Sb., zákona č. 165/1998 Sb., zákona č. 159/1999 Sb., zákona č. 363/1999 Sb., zákona č. 27/2000 Sb., zákona č. 103/2000 Sb., zákona č. 227/2000 Sb., zákona č. 367/2000 Sb., zákona č. 229/2001 Sb., zákona č. 317/2001 Sb., zákona č. 501/2001 Sb., zákona č. 125/2002 Sb., zákona č. 135/2002 Sb., zákona č. 136/2002 Sb., zákona č. 320/2002 Sb., nálezu Ústavního soudu vyhlášeného pod č. 476/2002 Sb., (Ruší novelu 501/2001 Sb. v celém rozsahu.) zákona č. 88/2003 Sb. (Náhrada za zrušenou novelu 501/2001 Sb.), zákona č. 37/2004 Sb. zákona č. 47/2004 Sb., nálezu Ústavního soudu vyhlášeného pod č. 278/2004 Sb., zákona č. 480/2004 Sb., zákona č. 554/2004 Sb., zákona č. 359/2005 Sb. (účinnost od 1. října 2005), zákona č. 56/2006 Sb. (účinnost od 8. března 2006), zákona č. 57/2006 Sb. (účinnost od 1. dubna 2006), zákona č. 107/2006 Sb. (účinnost od 31. března 2006), zákona č. 115/2006 Sb. (účinnost od 1. července 2006), zákona č. 160/2006 Sb. (účinnost od 27. dubna 2006), zákona č. 264/2006 Sb. (účinnost od 1. ledna 2007; části od 1. ledna 2008), zákona č. 315/2006 Sb. (účinnost od 1. září 2006), zákona č. 443/2006 Sb. (účinnost od 18. září 2006).

¹³¹ Zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele Ve znění: zákona č. 217/1993 Sb., zákona č. 40/1995 Sb., zákona č. 104/1995 Sb., zákona č. 110/1997 Sb., zákona č. 356/1999 Sb., zákona č. 64/2000 Sb., zákona č. 145/2000 Sb., zákona č. 64/2000 Sb., zákona č. 258/2000 Sb., zákona č. 102/2001 Sb., zákona č. 452/2001 Sb., zákona č. 151/2002 Sb., zákona č. 320/2002 Sb., zákona č. 227/2003 Sb., zákona č. 277/2003 Sb., zákona č. 439/2003 Sb., zákona č. 119/2004 Sb., zákona č. 186/2004 Sb., zákona č. 217/2004 Sb., zákona č. 444/2005 Sb. (účinnost od 1.1.2006), zákona č. 214/2006 Sb. (účinnost od 1.8.2006), zákona č. 229/2006 Sb. (účinnost od 29.5.2006).

55 oraz 56 kodeksu cywilnego. Warto podkreślić, że dokonana implementacja ma charakter tymczasowy, a rząd Republiki Czeskiej pracuje już nad nowelizacją przepisów dotyczących niedozwolonych klauzul umownych¹³².

4.2. Analiza implementacji Dyrektywy 93/13 do czeskiego systemu prawnego

Podstawowe pojęcia

Analizując dokonaną przez czeskiego ustawodawcę implementację Dyrektywy należy przede wszystkim zauważyć różnice w zdefiniowaniu pojęcia „konsumenta”. Mianowicie § 52 ust. 3 Czeskiego kodeksu cywilnego (dalej CKC) stanowi, że *konsumentem jest osoba, która przy zawieraniu i realizacji umowy nie działa w ramach swojej działalności handlowej albo innej działalności gospodarczej*¹³³. W przeciwieństwie do Dyrektywy, definicja konsumenta nie odnosi się zatem tylko i wyłącznie do osób fizycznych, lecz obejmuje także osoby prawne i inne jednostki nie posiadające osobowości prawnej, które dokonują transakcji w celach nie związanych z prowadzoną przez te podmioty działalnością gospodarczą. W tym zakresie przedmiotowa definicja czerpie z rozwiązań zawartych w ustawodawstwie francuskim uwzględniającym tzw. obrót profesjonalista-profan.

Warto także zwrócić uwagę na definicję „dostawcy” (§ 52 ust. 2 CKC)¹³⁴, która w odróżnieniu od regulacji europejskiej nie zawiera elementu odniesienia do sektora publicznego i prywatnego gospodarki. Należy jednak przyjąć, że ograniczenie to nie wpływa na zakres stosowania pojęcia dostawcy, tym bardziej, że w oryginalnym brzmieniu sama Dyrektywa nie jest konsekwentna w tym zakresie. Stanowi ona bowiem, że dostawca ma działać w zakresie swojego przedsiębiorstwa, a zatem precyzowanie, że jest to przedsiębiorstwo z sektora prywatnego lub publicznego wydaje się zbędne. Istotne jest to, że zawarta w Dyrektywie definicja ma na celu objęcie pojęciem dostawcy jak najszerzej grupy podmiotów, co niewątpliwie osiągnął czeski ustawodawca.

Wzorce umowne i nieuczciwe klauzule umowne

Inaczej niż w Dyrektywie czeski ustawodawca uregulował problem stosowania tzw. wzorców umownych. Artykuł 3 ust. 1 Dyrektywy stanowi bowiem, że *warunki umowy, które nie były indywidualnie negocjowane powin-*

¹³² Zgodnie z informacjami uzyskanymi od Lucie Wachtlová - the director of the European Consumer Centre Prague by the Ministry of Industry and Trade.

¹³³ K § 52 ust. 3 CKC stanowi: (3) *Spotřebitelem je osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy nejedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti.*

¹³⁴ § 52 ust. 2 CKC stanowi: (2) *Dodavatelem je osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy jedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti.*

ny być uznane za nieuczciwe, jeśli stojąc w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, powodują znaczącą nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta¹³⁵. Prawodawca czeski w kodeksie cywilnym nie posługuje się pojęciem „warunki umowy negocjowane indywidualnie”, które to pojęcie jest kluczowe w regulacji europejskiej, pozwala bowiem na uregulowanie klauzul abuzywnych włączonych do wzorców umownych. Brak uregulowania dotyczącego standardów umów w czeskim kodeksie cywilnym powoduje, że ocenę zgodności wzorców umownych z prawem unijnym, w tym z Dyrektywą 93/13, każdorazowo przeprowadzać będzie właściwy sąd na podstawie klauzuli generalnej zawartej w § 56 CKC. Uregulowanie takie uznać należy za zgodne z unijnym prawem tym bardziej, że podobna regulacja znajduje się m.in. w prawodawstwie takich krajów jak Belgia, Francja, Luksemburg oraz w ustawodawstwie krajów nordyckich. Z drugiej jednak strony brak takiego uregulowania może powodować różną interpretację tych samych wzorców umownych, a w konsekwencji nierówne traktowanie podmiotów obrotu gospodarczego. Mając to na uwadze, czeski ustawodawca przygotowuje zmiany mające na celu uregulowanie oceny abuzywności klauzul zawartych w powszechnie stosowanych standardach umów. Opracowywana regulacja znajduje się co prawda dopiero na etapie prac rządowych, jednakże napływające z Ministerstwa Gospodarki¹³⁶ informacje pozwalają na konstatację, że nowelizacja wprowadzi, zgodnie z sugestiami czeskiej doktryny prawa cywilnego, jednolitą regulację dotyczącą wzorców umownych. Zakończenie prac nad nowelizacją planowane jest na przełomie czerwca i lipca 2007 roku¹³⁷.

Dokonując implementacji art. 3 ust. 1 Dyrektywy, ustawodawca czeski niemalże literalnie transponował pojęcie „nieuczciwych warunków umownych” stanowiąc w § 56 ust. 1 CKC, że *umowy konsumenckie nie mogą zawierać uzgodnień, które stojąc w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, wyznaczają istotny brak równowagi praw i obowiązków na niekorzyść konsumenta*¹³⁸. Prawodawca zatem, uchylając się od wprowadzenia do czeskiego kodeksu cywilnego tzw. standardów umów, implementował art. 3 ust. 1 Dyrektywy przyznając ochronę konsumentom w każdym przypadku, gdy postanowienia umowne są niezgodne z wymogami bonae fidei oraz powodują zmniejszenie uprawnień konsumenta bądź zmniejszają zakres obowiązków przedsiębiorcy.

Podobnie jak w Dyrektywie czeski prawodawca postanowił w § 56 ust.

¹³⁵ Art. 3 ust. 1 Dyrektywy stanowi: *A contractual term which has not been individually negotiated shall be regarded as unfair if, contrary to the requirement of good faith, it causes a significant imbalance in the parties' rights and obligations arising under the contract, to the detriment of the consumer.*

¹³⁶ Ministerstvo Ekonomická.

¹³⁷ Zgodnie z informacjami uzyskanymi w Ministerstwie Gospodarki.

¹³⁸ § 56 ust. 1 CKC stanowi: *Spotřebitelské smlouvy nesmějí obsahovat ujednání, která v rozporu s požadavkem dobré víry znamenají k újmě spotřebitele značnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran.*

2 CKC, że nie powinny być oceniane jako nieuczciwe te warunki umowy, które wyznaczają przedmiot umowy albo jej cenę¹³⁹. Dla przypomnienia regulacja unijna stanowi, że ocena nieuczciwego charakteru umowy nie dotyczy ani określenia głównego przedmiotu umowy, ani relacji ceny i wynagrodzenia do dostarczonych w zamian towarów lub usług, o ile warunki te zostały wyrażone prostym i zrozumiałym językiem¹⁴⁰. Analizując postanowienia czeskiego kodeksu można stwierdzić, że ustawodawca dokonał literalnej implementacji, jednakże nie uwzględnił postulatu Dyrektywy, aby warunki umowy dotyczące przedmiotu i ceny były sporządzone prostym i zrozumiałym językiem. Sformułowanie § 56 ust. 2 CKC nie zawierające wymogu formułowania tzw. *essentialia negotii* w sposób przejrzysty i zrozumiały dla przeciętnego konsumenta może powodować, że znaczenie tego przepisu będzie niewielkie, a w szczególności może spowodować, że przedsiębiorcy zaczną nagminnie go wykorzystywać do obchodzenia zakazu wprowadzania do umów nieuczciwych klauzul umownych.

Podobne zastrzeżenia należy podnieść analizując postanowienia § 55 ust. 3 CKC. Przepis ten będąc częściowo literalną implementacją art. 5 Dyrektywy stanowi, że *Przy wątpliwościach dotyczących treści umów konsumenckich obowiązuje ta wykładnia, która bardziej sprzyja konsumentowi*¹⁴¹. Należy podkreślić, iż także w przypadku transponowania tego przepisu czeski prawodawca nie uwzględnił postulatu, aby umowy zawierane z konsumentami były formułowane w sposób prosty i czytelny. W szczególności Dyrektywa wymaga, aby w przypadku umów, w których wszystkie lub niektóre z przedstawianych konsumentowi warunków wyrażone są na piśmie – warunki te muszą zawsze być sporządzone prostym i zrozumiałym językiem¹⁴². Brak zatem uregulowania zasad formułowania umów konsumenckich można uznać za niepełną implementację Dyrektywy. Wprowadzenie do czeskiej regulacji pełnej implementacji art. 5 Dyrektywy, zgodnie z postulatami doktryny, ma nastąpić w przygotowywanym przez czeski rząd projekcie nowelizacji prawa konsumenckiego.

Pozytywnie trzeba ocenić transponowanie art. 6 ust. 1¹⁴³ Dyrektywy, dotyczącego wyłączenia z umowy konsumenckiej jedynie pojedynczych postanowień uznanych za niedozwolone bez unieważnienia całej umowy. Mianowicie czeski legislator postanowił, że nieuczciwe klauzule umowne przestają

¹³⁹ § 56 ust. 2 CKC stanowi: *Ustanovení odstavce 1 se nevztahuje na smluvní ujednání, která vymezují předmět plnění smlouvy nebo cenu plnění.*

¹⁴⁰ Art. 4 ust. 2 Dyrektywy stanowi: *Assessment of the unfair nature of the terms shall relate neither to the definition of the main subject of the contract nor to the adequacy of the price and remuneration, on the one hand, as against the services or goods supplied in exchange, on the other, in so far as these terms are in plain intelligible language matter.*

¹⁴¹ § 55 ust. 3 CKC stanowi: *V pochybnostech o významu spotřebitelských smluv platí výklad pro spotřebitele příznivější.*

¹⁴² § Art. 5 Dyrektywy stanowi: *In the case of contracts where all or certain terms offered to the consumer are in writing, these terms must always be drafted in plain, intelligible language. Where there is doubt about the meaning of a term, the interpretation most favourable to the consumer shall prevail. This rule on interpretation shall not apply in the context of the procedures laid down in Article 7 (2).*

¹⁴³ Art. 6 ust. 1 Dyrektywy stanowi: *Member States shall lay down that unfair terms used in a contract concluded with a consumer by a seller or supplier shall, as provided for under their national law, not be binding on the consumer and that the contract shall continue to bind the parties upon those terms if it is capable of continuing in existence without the unfair terms.*

obowiązywać w przypadku powołania się konsumenta na ich nieważność, jednakże, jeżeli *pojedyncze postanowienie ma wpływ na pozostałe postanowienia zawarte w umowie, konsument może powołać się na nieważność całej umowy* (§ 55 ust. 2 zd. 2 CKC¹⁴⁴). Także ust. 2 art. 6¹⁴⁵ Dyrektywy został implementowany z zachowaniem celu i ducha regulacji europejskiej. Prawodawca czeski postanowił bowiem w § 55 ust. 1 CKC, że *Uzgodnienia w umowach konsumenckich nie mogą różnić się na niekorzyść konsumenta od przewidzianych ustawą. Konsument nie może zwłaszcza wyrzec się praw, które mu przyznaje ustawa, bądź w inny sposób pogorszyć swojego usytuowania w umowie*¹⁴⁶. Zacytowana regulacja zawarta w czeskim kodeksie cywilnym jest zatem nieco bardziej rygorystyczna od przyjętej w Dyrektywie unijnej z uwagi na doprecyzowanie polegające na stwierdzeniu, że konsument nie może zrzec się praw przysługujących mu z mocy ustawy. Dyrektywa stanowi bowiem jedynie, że *Państwa Członkowskie podejmą niezbędne kroki do zapewnienia, iż konsument nie utraci ochrony przyznanej mu na mocy omawianej Dyrektywy*. A zatem postępując zgodnie z wolą prawodawcy europejskiego, czeski ustawodawca doprecyzował normę prawną wynikającą z art. 6 ust. 2 Dyrektywy¹⁴⁷ i to doprecyzowanie należy ocenić pozytywnie.

Część procesowa Dyrektywy, jak również część odnosząca się do prawa międzynarodowego prywatnego, została zawarta w art. 64¹⁴⁸ i 65¹⁴⁹ czeskiego kodeksu cywilnego. Przepisy te stanowią niemalże literalną implementację Dyrektywy nie odbiegając od ogólnie przyjętych w Europie standardów procesowej ochrony konsumenta.

Analiza implementacji poszczególnych klauzul uznanych za niedozwolone

Poszczególne klauzule abuzywne opisane w załączniku nr 1 do Dyrektywy zostały implementowane do czeskiego kodeksu cywilnego w § 56 ust. 3 lit. a-k. Już *prima facie* można powiedzieć, że czeski ustawodawca pominął w procesie implementacji aż sześć z siedemnastu klauzul uznanych przez

¹⁴⁴ § 55 ust. 2 CKC stanowi: *Ujednání ve spotřebitelských smlouvách ve smyslu § 56 se považují za platná, pokud se spotřebitel nedovolá jejich neplatnosti (§ 40a). Ovlivňuje-li však takové ujednání přímo i další ujednání smlouvy, může se spotřebitel dovolat neplatnosti celé smlouvy.*

¹⁴⁵ Art. 6 ust. 2 Dyrektywy stanowi: *Member States shall take the necessary measures to ensure that the consumer does not lose the protection granted by this Directive by virtue of the choice of the law of a non-Member country as the law applicable to the contract if the latter has a close connection with the territory of the Member States.*

¹⁴⁶ § 55 ust. 1 CKC stanowi: *Smluvní ujednání spotřebitelských smluv se nemohou odchýlit od zákona v nemožném rozsahu. Spotřebitel se zejména nemůže vzdát práv, které mu zákon poskytuje, nebo jinak zhoršit své smluvní postavení.*

¹⁴⁷ Art. 6 ust. 2 Dyrektywy stanowi: *Member States shall take the necessary measures to ensure that the consumer does not lose the protection granted by this Directive by virtue of the choice of the law of a non-Member country as the law applicable to the contract if the latter has a close connection with the territory of the Member States.*

¹⁴⁸ § 64 CKC stanowi: (1) *Spotřebitel nesmí být zbaven ochrany dle předchozích ustanovení bez ohledu na právo, kterým se smluvní vztah řídí, pokud se budova či její část nachází na území České republiky nebo má-li spotřebitel trvalý pobyt v České republice.* (2) *Stejná ochrana náleží spotřebiteli v případech, kdy se budova nebo její část nachází na území členského státu Evropské unie.*

¹⁴⁹ § 65 CKC stanowi: *Má-li spotřebitel trvalý pobyt mimo území České republiky v některém z členských států Evropské unie nebo je jeho státním příslušníkem, musí být smlouva vyhotovena rovněž v jazyce či jednom z jazyků tohoto členského státu. Výběr jazyka v tomto případě náleží spotřebiteli. Poskytovatel je povinen v takovém případě předat spotřebiteli úřední překlad smlouvy v jazyce či v jednom z jazyků členského státu Evropské unie, v němž se budova či její část nachází.*

prawodawcę europejskiego za nieuczciwe i niezajdujące zastosowania w umowach przedsiębiorców z konsumentami. Ponadto trzy klauzule zostały implementowane w sposób odmienny od regulacji przyjętej w Dyrektywie. Reasumując, tylko osiem z przykładowych siedemnastu nieuczciwych postanowień umownych, o których stanowi Dyrektywa, zostało implementowanych w sposób literalny. Są to klauzule określone w Dyrektywie literami: a, c, g, i, j, l, o oraz p. Klauzule opisane w Dyrektywie literami e, h, k, m, n oraz q nie zostały w ogóle implementowane do prawa czeskiego. Pozostałe klauzule zostały znacząco zmodyfikowane.

Przykładowo klauzula określona w Dyrektywie literą b została wprowadzona do czeskiego porządku prawnego (§ 56 ust. 3 lit. b¹⁵⁰) w następujący sposób: *niedopuszczalne jest postanowienie umowne, które wyklucza lub ogranicza prawa konsumenta do wykorzystania odpowiedzialności za wady albo odpowiedzialności za szkody*¹⁵¹. Czeski ustawodawca ograniczył abuzywność cytowanej klauzuli jedynie do przypadku odpowiedzialności za wadę produktu lub za szkodę wyrządzoną przez ten produkt. Tymczasem wykładnia dyrektywy pozwala na wniosek, że niedozwolone jest jakiegokolwiek ograniczenie odpowiedzialności przedsiębiorcy za niewywiązanie się z umowy. Przedsiębiorca nie może wyłączyć, przykładowo, odpowiedzialności za nieterminowe dostarczenie towaru lub wykonanie usługi, nie może także wyłączyć bądź ograniczyć swojej odpowiedzialności za niezgodność towaru konsumpcyjnego z umową, etc.

Podobną niefrasobliwością wykazał się czeski legislator dokonując implementacji klauzuli oznaczonej w Dyrektywie literą f¹⁵² (w czeskim kodeksie odpowiadająca jej klauzula oznaczona została literą e). Dokonana implementacja nie zawiera bowiem drugiej części zdania omawianego przepisu Dyrektywy, stanowiącego, iż nieważne jest postanowienie, którego skutkiem jest *pozwolenie przedsiębiorcy na zatrzymanie sum wpłaconych za niewykonane jeszcze usługi, w przypadku, gdy stroną rozwiązującą umowę jest przedsiębiorca*¹⁵³, co w znacznym stopniu ogranicza uprawnienia konsumenta wprowadzone Dyrektywą.

Niewielka modyfikacja dokonana wreszcie została przy implementacji

¹⁵⁰ § 56 ust. 3 lit. b CKC stanowi: *vylučují nebo omezují práva spotřebitele při uplatnění odpovědnosti za vady či odpovědnosti za škodu.*

¹⁵¹ Aneks 1 litera b Dyrektywy stanowi: *inappropriately excluding or limiting the legal rights of the consumer vis-à-vis the seller or supplier or another party in the event of total or partial non-performance or inadequate performance by the seller or supplier of any of the contractual obligations, including the option of offsetting a debt owed to the seller or supplier against any claim which the consumer may have against him.*

¹⁵² Aneks 1 litera f Dyrektywy stanowi: *authorizing the seller or supplier to dissolve the contract on a discretionary basis where the same facility is not granted to the consumer, or permitting the seller or supplier to retain the sums paid for services not yet supplied by him where it is the seller or supplier himself who dissolves the contract.*

¹⁵³ § 56 ust. 3 lit. e CKC stanowi: *opravňují dodavatele odstoupit od smlouvy bez smluvního či zákonného důvodu a spotřebitele nikoli.*

klauzuli oznaczonej w Dyrektywie literą *d*¹⁵⁴. Mianowicie § 56 ust. 3 lit. d czeskiego kodeksu cywilnego stanowi, że *niedopuszczalne są takie postanowienia umowne, które pozwalają dostawcy na nieoddanie udzielonego przez konsumenta świadczenia (np. zapłaty) również w przypadku, jeśli konsument nie zawrze z dostawcą umowy lub od niej odstąpi*¹⁵⁵. Przepis opisuje zatem przypadek, w którym brak realizacji umowy następuje w wyniku określonego zachowania konsumenta. Wówczas to kontrahent nie może zachować sobie uzyskanych wcześniej sum. Problem jednak w tym, że przepis nie wspomina o przypadku, w którym brak realizacji umowy następuje w wyniku określonego zachowania samego przedsiębiorcy. Można zatem dojść do wniosku, że w tym drugim przypadku dostawca lub sprzedawca (przedsiębiorca) ma prawo do zachowania uzyskanych od konsumenta świadczeń. Wynika to wyraźnie z porównania tekstu czeskiego z oryginalnym tekstem dyrektywy¹⁵⁶ i wydaje się całkowicie nieprawidłowe.

Podsumowując – regulacja czeska zawiera wiele niedociągnięć, które wymagają szybkiej korekty. W szczególności oczekiwana nowelizacja ma wprowadzić pominięte w dotychczasowym wykazie przykładowe klauzule abuzywne oraz doprecyzować wskazane wyżej nieprawidłowości.

4.3. Orzecznictwo z zakresu ochrony konsumenta i uznania postanowień wzorca umowy za niedozwolone

Zaprezentowane powyżej omówienie normatywnych rozwiązań chroniących przed klauzulami abuzywnymi w Czechach pozwala na stwierdzenie, że w państwie tym nie przykładana jest szczególnej wagi do tej grupy zagadnień. Tymczasowy charakter regulacji oraz brak odpowiednich instytucjonalnych mechanizmów prokonsumenckich w analizowanym obszarze sprawia, że orzecznictwo jest wręcz szczątkowe. Nie jest w ogóle prowadzony publiczny rejestr klauzul abuzywnych, a i podmioty prywatne nie gromadzą stosownych danych. Sprawy konsumenckie toczą się w poszczególnych sądach (zwykle najniższej instancji), gdzie wydawane są wyroki, a nie prowadzi się żadnych badań natury ogólnej, analiz czy statystyk. Można powiedzieć, że rozproszony system stosowania przepisów o klauzulach abuzywnych nie sprzyja rozwojowi tej dziedziny. Mimo nawiązania kontaktów z organizacjami konsumenckimi, przedstawicielami nauki, w tym z jednym z dziekanów

¹⁵⁴ Aneks 1 litera d Dyrektywy stanowi: *permitting the seller or supplier to retain sums paid by the consumer where the latter decides not to conclude or perform the contract, without providing for the consumer to receive compensation of an equivalent amount from the seller or supplier where the latter is the party cancelling the contract.*

¹⁵⁵ § 56 ust. 3 lit. d CKC stanowi: *dovolují dodavateli, aby spotřebiteli nevydal jim poskytnuté plnění i v případě, že spotřebitel neuzavře smlouvu s dodavatelem či od ní odstoupí.*

¹⁵⁶ Aneks 1 litera d Dyrektywy – patrz przypis nr 154.

Uniwersytetu im. Masaryka w Brnie, nie było możliwe zebranie odpowiedniego materiału orzeczniczego. Należy zatem wyrazić przekonanie, że wspomniana wyżej planowana nowelizacja ustawy zmieni ten stan rzeczy i wpłynie pozytywnie na sytuację konsumentów w Czechach.

4.4. Porównanie implementacji czeskiej i polskiej

Dokonana przez czeskiego prawodawcę implementacja zawiera szereg wad i istotnych niedociągnięć, które utrudniają, a niekiedy uniemożliwiają objęcie konsumentów pełną ochroną przewidzianą w Dyrektywie 93/13.

Do pozytywnych aspektów czeskiej regulacji należy zaliczyć objęcie ochroną znacznie szerszej grupy podmiotów, niż ma to miejsce w naszym kraju. Czeski prawodawca postanowił bowiem, iż nie tylko osoby fizyczne, ale każdy podmiot, który dokonuje transakcji w celu niezwiązanym z działalnością zawodową jest konsumentem. *De lege ferenda*, należy postulować wprowadzenie takiej regulacji również w naszym kraju, zważywszy, iż ochrona nieprofesjonalistów jest pewnego rodzaju standardem europejskim.

Pozytywnie należy także ocenić skutek uznania klauzuli za abuzywną. Klauzula taka przestaje wiązać konsumenta w momencie powołania się na nią. A zatem, odmiennie niż w prawie polskim, to przedsiębiorca musi wykazać, iż klauzula jest zgodna z prawem i powinna być stosowana.

Reasumując – implementacja dokonana przez czeskiego prawodawcę odbiega od wytycznych zawartych w Dyrektywie. Uwagę zwraca przede wszystkim znaczna ilość pominiętych klauzul abuzywnych. Warto jednakże podkreślić, że oczekiwana nowelizacja prawa konsumenckiego powinna tę sytuację istotnie poprawić. Dla rozwiania ewentualnych wątpliwości należy jednak podkreślić, że Dyrektywa 93/13 traktuje poszczególne klauzule abuzywne jako przykładowe i nie nakazuje ich pełnej implementacji.

5. Słowacja

5.1. Źródła prawa

Jak wyżej wspomniano, czechosłowacki kodeks cywilny¹⁵⁷ z 1964 r., podobnie jak ustawa z 1992 r. o ochronie praw konsumentów¹⁵⁸, nie zawierały

¹⁵⁷ Zákon č. 40/1964, občanský zákoník. Zmenený a doplnený: zákonmi č. 58/1969 Zb., č. 131/1982 Zb., úplné znenie č. 70/1983 Zb., zákonmi č. 94/1988 Zb., č. 188/1988 Zb., č. 87/1990 Zb., č. 105/1990 Zb., č. 116/1990 Zb., č. 87/1991 Zb., č. 509/1991 Zb., úplné znenie č. 47/1992 Zb., zákonmi č. 264/1992 Zb., č. 278/1993 Z. z., č. 249/1994 Z. z., č. 153/1997 Z. z., č. 211/1997 Z. z., č. 252/1999 Z. z., č. 218/2000 Z. z., č. 261/2001 Z. z., č. 281/2001 Z. z., č. 23/2002 Z. z., č. 34/2002 Z. z., č. 95/2002 Z. z., č. 184/2002 Z. z., č. 215/2002 Z. z., č. 526/2002 Z. z., č. 504/2003 Z. z., č. 515/2003 Z. z., č. 150/2004 Z. z., č. 404/2004 Z. z., č. 635/2004 Z. z., č. 171/2005 Z. z., č. 266/2005 Z. z., č. 336/2005 Z. z., č. 118/2006 Z. z. a č. 188/2006 Z. z.

¹⁵⁸ Zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele. Zmenený a doplnený: zákonmi č. 220/1996 Z. z., č. 137/1998 Z. z., č. 310/1999 Z. z., č. 128/2002 Z. z., č. 414/2002 Z. z., č. 529/2002 Z. z. a č. 469/2003 Z. z., č. 365/2004 Z. z., č. 451/2004 Z. z. a č. 616/2004 Z. z.

żadnych szczegółowych postanowień chroniących konsumentów przed nieuczciwymi klauzulami umownymi. Kontrola oraz nadzór sprawowany nad rynkiem przez władze publiczne, w zakresie ochrony konsumentów, zostały uregulowane dopiero ustawą 274/1993 o orzekaniu w sprawach ochrony konsumentów¹⁵⁹, która uregulowała uprawnienia niektórych organów (m.in. Ministra Gospodarki, innych ministrów oraz niektórych organów władzy państwowej, Inspekcji Handlowej, a także organów samorządowych)¹⁶⁰ w zakresie nadzoru nad przestrzeganiem prawa konsumenckiego.

Dokonując implementacji Dyrektywy, ustawodawca słowacki znowelizował w 2004 r. kodeks cywilny¹⁶¹ oraz kilka innych ustaw, w tym m.in. kodeks postępowania cywilnego oraz ustawę o ochronie praw konsumentów, wprowadzając niemalże literalnie postanowienia Dyrektywy. W uzupełnieniu reguł ogólnych zawartych w słowackim kodeksie cywilnym, w 2004 r. znowelizowana została także ustawa o ochronie praw konsumentów, precyzując m.in. pojęcie umowy konsumenckiej oraz ogólnych zasad dotyczących sprawowania kontroli i nadzoru nad przestrzeganiem praw konsumentów, w tym przez organizacje konsumenckie. Jedną z ważniejszych cech regulacji słowackiej jest fakt precyzyjnego uregulowania współpracy pomiędzy organami państwa a organizacjami pozarządowymi, na rzecz promocji polityki ochrony konsumentów¹⁶². Przykładowo można wskazać, że organizacje konsumenckie mają prawo współpracować z władzami publicznymi, zarówno w obszarze nadzoru jak i tworzenia polityki ochrony konsumentów oraz zwiększania zakresu ich ochrony¹⁶³.

¹⁵⁹ Zákon 274 Národnej Rady Slovenskej Republiky z 20. októbra 1993 o vymedzení pôsobnosti orgánov vo veciach ochrany spotrebiteľa; Ve znení: 274/1993 270/1995; 152/1995; 137/1998; 310/1999; 18/1999; 115/2000; 108/2000; 258/2001; 147/2001; 106/2001; 105/2001; 545/2002; 414/2002; 128/2002; 23/2002; 469/2003; 273/2003; RO/2003; 125/2003; 119/2003; 622/2004; 616/2004; 469/2004; 451/2004; 399/2004; 398/2004; 384/2004; 383/2004; 379/2004; 355/2004; 308/2004; 302/2004; 284/2004; 206/2004; 182/2004; 156/2004; 101/2004; 99/2004; 22/2004; 658/2005; 651/2005; 605/2005; 400/2005; 60/2005; 266/2005; 242/2005; 182/2005; 181/2005; 175/2005; 174/2005; 171/2005; 160/2005; 153/2005; 152/2005; 141/2005; 104/2005; 103/2005; 66/2005; 15/2006; 69/2006; 79/2006; 118/2006; 186/2006; 236/2006; 242/2006; 264/2006; 342/2006.

¹⁶⁰ § 1 cytovanej ustawy stanoví: Pôsobnosť vo veciach ochrany spotrebiteľa podľa zákona o ochrane spotrebiteľa a tohto zákona vykonávajú

- a) Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky (ďalej len „ministerstvo hospodárstva“),
- b) iné ministerstvá a ostatné ústredné orgány štátnej správy Slovenskej republiky
- c) Slovenská obchodná inšpekcia,
- d) okresné úrady,
- e) obvodné úrady,
- f) obce.

¹⁶¹ Zákon 404 z 24. júna 2004, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

¹⁶² Wynika to m. in. z regulacji § 9 ustawy o ochronie konsumentów (274/1993), który stanowi:

Združenie spotrebiteľov a iné právnické osoby založené na ochranu spotrebiteľa sú oprávnené

- a) spolupracovať s príslušnými orgánmi štátnej správy pri tvorbe a kontrole plnenia štátnej spotrebiteľskej politiky,
- b) zúčastňovať sa na tvorbe právnych predpisov vo veciach ochrany spotrebiteľa,
- c) podávať podnety orgánom štátnej správy a občinám v súvislosti s plnením ich úloh vo veciach ochrany spotrebiteľa.

¹⁶³ ibidem

5.2. Analiza implementacji Dyrektywy 93/13 do słowackiego systemu prawnego

Podstawowe pojęcia

Odnosząc pojęcie konsumenta zawarte w regulacji unijnej do definicji z § 53 ust. 3 słowackiego kodeksu cywilnego (dalej SKC) należy zauważyć, że podobnie jak w regulacji czeskiej, konsumentem jest *osoba, która przy zawieraniu i realizacji umowy konsumenckiej nie działa w zakresie przedmiotu swojej działalności handlowej albo innej działalności gospodarczej*¹⁶⁴. Taka konstrukcja przepisu powoduje, że konsumentem w słowackim prawie, podobnie jak w Czechach, jest nie tylko osoba fizyczna, lecz także osoba prawna bądź inna jednostka organizacyjna nie posiadająca osobowości prawnej, nie zawierająca umowy w ramach swojej działalności handlowej. A zatem regulacja słowacka znajduje zastosowanie także w stosunkach pomiędzy przedsiębiorcą a tzw. profanem.

Wyraźna i precyzyjna jest definicja dostawcy zawarta w § 52 ust. 2 SKC, według której *dostawcą jest osoba, która przy zawieraniu i realizacji umowy konsumenckiej działa w zakresie przedmiotu swojej działalności handlowej albo innej działalności gospodarczej*¹⁶⁵. Podobnie jednak jak w regulacji zawartej w czeskim kodeksie cywilnym, ustawodawca słowacki nie użył odwołania do sektora, w którym działa przedsiębiorca, wskazując jedynie, że zawiera on umowę w ramach **swój**ego przedsiębiorstwa lub działalności zawodowej.

Warto także zwrócić uwagę na pojęcie umowy konsumenckiej, która w słowackim porządku prawnym uregulowana została w dwóch odrębnych aktach prawnych. Słowacki kodeks cywilny w § 52 ust. 1 stanowi, że *umowami konsumenckimi są umowy kupna, umowa o dzieło, ewentualnie inne związane z odpłatnością umowy, uregulowane w ósmej części kodeksu, oraz umowy według § 55, jeśli stroną umowy jest z jednej strony dostawca, a z drugiej konsument, który nie ma osobiście wpływu na przygotowany przez dostawcę projekt treści zawieranej umowy*¹⁶⁶. Z kolei ustawa o ochronie praw konsumentów w art. 23a stanowi, że *umowami konsumenckimi są umowy zawarte według Kodeksu cywilnego, Kodeksu handlowego, a także wszystkie inne umowy, których charakterystyczną cechą jest to, że są zawierane wielokrotnie oraz cechuje je to, że konsument nie ma istotnego wpływu na treść umowy*¹⁶⁷. Wspólną cechą cytowanych przepisów, jak i regulacji zawar-

¹⁶⁴ § 52 ust. 3 SKC stanowi: *Spotrebiteľom je osoba, ktorá pri uzatváraní a plnení spotrebiteľskej zmluvy nekoná v rámci predmetu svojej obchodnej alebo inej podnikateľskej činnosti.*

¹⁶⁵ § 52 ust. 2 SKC stanowi: *Dodávateľ je osoba, ktorá pri uzatváraní a plnení spotrebiteľskej zmluvy koná v rámci predmetu svojej obchodnej alebo inej podnikateľskej činnosti.*

¹⁶⁶ § 52 ust. 1 SKC stanowi: *Spotrebiteľskými zmluvami sú kúpna zmluva, zmluva o dielo alebo iné odpłatné zmluvy upravené v ôsmej časti tohto zákona a zmluva podľa § 55, ak zmluvnými stranami sú na jednej strane dodávateľ a na druhej strane spotrebiteľ, ktorý nemohol individuálne ovplyvniť obsah dodávateľom vopred pripraveného návrhu na uzavretie zmluvy.*

¹⁶⁷ § 23a ustawy o ochronie konsumentow (634/1992) stanowi: *Spotřebitelskými smlouvami sú zmluvy uzavreté podľa Občianskeho zákonníka, Obchodného zákonníka, ako aj všetky iné zmluvy, ktorých charakteristickým znakom je, že sa uzavierajú vo viacerých prípadoch, a je obvyklé, že spotrebiteľ obsah zmluvy podstatným spôsobom neovplyvňuje.*

tej w art. 1 Dyrektywy¹⁶⁸ jest odwołanie się w definicji umowy konsumenckiej do strony podmiotowej kontraktu poprzez wskazanie, iż takie umowy mogą być zawierane jedynie pomiędzy przedsiębiorcami a konsumentami. Niewątpliwą wadą jest jednak dwutorowe uregulowanie tego samego pojęcia, mogące w przyszłości wpływać na wątpliwości interpretacyjne w procesie stosowania obu definicji.

Pojęcie niedozwolonych klauzul umownych

Ustawodawca słowacki dokonując implementacji Dyrektywy 93/13, wprowadził do kodeksu cywilnego przepisy regulujące umowy zawierające „warunki niesprzyjające” („*neprijateľne podmienky*”) konsumentom. Są to, zgodnie z definicją zawartą w § 53 ust. 1 *postanowienia, które powodują istotny brak równowagi w zakresie praw i obowiązków stron umowy na niekorzyść konsumenta*¹⁶⁹. Porównując tą definicję z jej odpowiednikiem w Dyrektywie należy zauważyć, iż podobnie jak miało to miejsce w regulacji czeskiej, także tutaj ustawodawca nie odwołuje się do zasad dobrej wiary przy zawieraniu kontraktu, wskazując jedynie na element dysproporcji świadczeń na niekorzyść konsumenta. Warto również podkreślić, że regulacja słowacka wprowadza element indywidualnej negocjacji warunków umowy nie jako odrębną klauzulę generalną, stanowiącą podstawę regulacji wzorców umownych, lecz jako element składowy definicji umowy konsumenckiej. Tytułem przypomnienia, przepis § 52 ust. 1 SKC stanowi bowiem wyraźnie, że *umowami konsumenckimi są umowy (...) jeśli stroną umowy jest z jednej strony dostawca, a z drugiej konsument, który nie ma osobiście wpływu na przygotowywany przez dostawcę projekt treści zawieranej umowy*¹⁷⁰. Podobną definicję umowy konsumenckiej znajdujemy w § 23a ust. 1 ustawy

o ochronie konsumenta, który stanowi, że umowami konsumenckimi są umowy (...), które cechuje to, że konsument nie ma istotnego wpływu na ich treść. Należy zatem stwierdzić, że istotnym elementem uznania jakiegokolwiek umowy za umowę konsumencką jest brak wpływu konsumenta na jej treść. Oznacza to także znaczne ograniczenie zakresu zastosowania analizowanej regulacji. Skoro bowiem ochrona przed stosowaniem klauzul abuzywnych dotyczy tylko umów konsumenckich, to prawa konsumenta nie są należycie chronione w każdym przypadku gdy miał on, choćby tylko pośredni, wpływ na negocjowane warunki. Innymi słowy, jeżeli konsument brał udział w negocjowa-

¹⁶⁸ Art. 1 ust. 1 Dyrektywy 93/13 stanowi: *The purpose of this Directive is to approximate the laws, regulations and administrative provisions of the Member States relating to unfair terms in contracts concluded between a seller or supplier and a consumer.*

¹⁶⁹ § 53 ust. 1 SKC stanowi: *Spotrebiteľské zmluvy nesmú obsahovať ustanovenia, ktoré spôsobujú značnú nerovnováhu v právach a povinnostiach zmluvných strán v neprospech spotrebiteľa (ďalej len „neprijateľná podmienka”).*

¹⁷⁰ § 52 ust. 1 SKC stanowi: *Spotrebiteľskými zmluvami sú kúpna zmluva, zmluva o dielo alebo iné odplátne zmluvy upravené v ôsmej časti tohto zákona a zmluva podľa § 55, ak zmluvnými stranami sú na jednej strane dodávateľ a na druhej strane spotrebiteľ, ktorý nemohol individuálne ovplyvniť obsah dodávateľom vopred pripraveného návrhu na uzavretie zmluvy.*

niu warunków umowy, to nie przysługuje mu ochrona prawna w oparciu o przepisy dotyczące ochrony konsumentów. A zatem słowacka regulacja klauzul abuzywnych znajduje zastosowanie wyłącznie w przypadku standardów umów przygotowywanych uprzednio przez przedsiębiorców, na które konsumenci nie mają żadnego wpływu.

Warto podkreślić znaczenie § 54 ust. 2 słowackiego kodeksu cywilnego, który w prosty i zrozumiały sposób implementuje do krajowego porządku prawnego regułę wykładni, obligującą do interpretacji wszelkich niejasności wynikających z umowy na korzyść konsumenta. Przywołany przepis stanowi wprost, że *przy wątpliwościach dotyczących treści umów konsumenckich obowiązuje ta wykładnia, która jest bardziej sprzyjająca dla konsumenta*¹⁷¹. Przepis ten w znaczny sposób ułatwia dochodzenie roszczeń przez konsumentów, w szczególności zaś znajduje zastosowanie w powszechnym obrocie bankowym czy też w powszechnych umowach z dostawcami mediów. Umowy zawierane z wskazanymi podmiotami charakteryzuje bowiem wysoki stopień skomplikowania, a do ich pełnej analizy niejednokrotnie potrzebna jest rozległa wiedza prawnicza i spore doświadczenie, których przeważnie konsumentom brakuje.

Istotnym elementem regulacji słowackiej jest przepis § 53 ust. 4 słowackiego kodeksu cywilnego, który stanowi, że *warunki niesprzyjające, regulowane w umowach konsumenckich, są nieważne*¹⁷². Przepis ten należy rozpatrywać jednakże w szerszym aspekcie, mając na uwadze postanowienia § 41 SKC, który stanowi, że *jeżeli powód nieważności dotyczy tylko części czynności prawnej, nieważna staje się tylko ta właśnie część, jeżeli z charakteru czynności prawnej lub z jej treści albo z okoliczności, w których ta czynność miała miejsce, nie wynika, że tej części nie można oddzielić od pozostałej treści*¹⁷³. Można zatem przyjąć, że regulacja słowacka opiera się na modelu nieważności niedozwolonych klauzul *ex tunc*, przy czym, jeżeli nieważność dotyczy pojedynczego postanowienia umowy konsumenckiej, nie wpływającego na pozostałą treść umowy, to nieważne jest tylko to jedno postanowienie, natomiast pozostała część umowy pozostaje w mocy, wiążąc strony kontraktu.

Pozytywnie należy również ocenić włączenie obowiązków dowodowych bezpośrednio do słowackiego kodeksu postępowania cywilnego¹⁷⁴

¹⁷¹ § 54 ust. 2 SKC stanowi: *V pochybnostiach o obsahu spotrebiteľských zmlúv platí výklad, ktorý je pre spotrebiteľa priaznivejší.*

¹⁷² § 53 ust. 4 SKC stanowi: *Neprijateľné podmienky upravené v spotrebiteľských zmluvách sú neplatné.*

¹⁷³ § 41 SKC stanowi: *Ak sa dôvod neplatnosti vzťahuje len na časť právneho úkonu, je neplatnou len táto časť, pokiaľ z povahy právneho úkonu alebo z jeho obsahu alebo z okolností, za ktorých k nemu došlo, nevyplýva, že túto časť nemožno oddeliť od ostatného obsahu.*

¹⁷⁴ 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok zo 4. decembra 1963 36/1967 Zb.; 158/1969 Zb.; 49/1973 Zb.; 20/1975 Zb.; 133/1982 Zb.; 180/1990 Zb.; 328/1991 Zb.; 519/1991 Zb.; 263/1992 Zb.; 5/1993 Z.z.; 46/1994 Z.z.; 190/1995 Z.z.; 232/1995 Z.z.; 233/1995 Z.z.; 22/1996 Z.z.; 58/1996 Z.z.; 281/1996 Z.z.; 211/1997 Z.z.; 359/1997 Z.z.; 124/1998 Z.z.; 144/1998 Z.z.; 169/1998 Z.z.; 187/1998 Z.z.; 225/1998 Z.z.; 233/1998 Z.z.; 235/1998 Z.z.; 318/1998 Z.z.; 331/1998 Z.z.; 46/1999 Z.z.; 66/1999 Z.z.; 185/1999 Z.z.; 223/1999 Z.z.; 303/2001 Z.z.; 501/2001 Z.z.; 215/2002 Z.z.; 232/2002 Z.z.; 424/2002 Z.z.; 451/2002 Z.z.; 480/2002 Z.z.; 620/2002 Z.z.; 75/2003 Z.z.; 353/2003 Z.z.; 530/2003 Z.z.; 589/2003 Z.z.; 204/2004 Z.z.; 371/2004 Z.z.; 382/2004 Z.z.; 420/2004 Z.z.; 428/2004 Z.z.; 613/2004 Z.z.; 757/2004 Z.z.; 36/2005 Z.z.; 290/2005 Z.z.; 341/2005 Z.z.; 40/2006 Z. z.

(§ 120 ust. 1. Słowackiego KPC¹⁷⁵). Wadą cytowanego przepisu jest jego niedostosowanie do regulacji europejskiej. Stanowi on bowiem, że uczestnicy postępowania mają obowiązek wskazać dowody na udowodnienie swoich twierdzeń (...) Sąd może wyjątkowo przeprowadzić także inne dowody niż te, o które wnioskuje uczestnicy, jeżeli ich przeprowadzenie jest niezbędne dla rozstrzygnięcia w sprawie. A zatem obowiązek udowodnienia niezgodności z prawem postanowienia umownego (tzw. *onus probandi*) pozostaje w gestii konsumenta. Sądy jednak uprawnione są do przeprowadzania postępowania dowodowego z urzędu, co może ułatwić pozytywne dla konsumenta rozstrzygnięcie sprawy. Niewątpliwym uchybieniem jest jednak brak wprowadzenia domniemania procesowego lub przynajmniej przeniesienia obowiązku dowodowego¹⁷⁶ na przedsiębiorcę w wykonaniu przepisu art. 3 ust. 2 zd. 3 Dyrektywy¹⁷⁷.

Analiza poszczególnych klauzul

Implementację poszczególnych klauzul abuzywnych zawierają przepisy § 53 ust. 3 lit. a-j słowackiego kodeksu cywilnego (SKC)¹⁷⁸. Analizując dokonaną implementację należy na wstępie stwierdzić, że słowacki legislator bezpośrednio transponował do kodeksu cywilnego, w części dotyczącej umów konsumenckich, dziewięć z siedemnastu niedozwolonych klauzul umownych zawartych w Dyrektywie, a tylko jedna z zawartych w tej części klauzul została zmieniona. Warto natomiast podkreślić, że aż siedem klauzul opisanych w Dyrektywie zostało transponowanych do słowackiego porządku prawnego, bądź to w innych częściach kodeksu cywilnego, bądź też do odrębnych aktów

¹⁷⁵ § 120 ust. 1 SKPC stanowi: *Účastníci sú povinní označiť dôkazy na preukázanie svojich tvrdení. Súd rozhodne, ktoré z označených dôkazov vykoná. Súd môže výnimočne vykonať aj iné dôkazy, ako navrhujú účastníci, ak je ich vykonanie nevyhnutné pre rozhodnutie vo veci.*

¹⁷⁶ Jeżeli chodzi o prawidłowość implementacji tego przepisu w Polsce, to mimo istnienia stosownego przepisu (385¹ § 4 KC), jego normatywne znaczenie jest znikome. Także pod adresem krajowego legislatora można sformułować zarzut nieprawidłowej implementacji. Szerzej na ten temat M. Skory, Klauzule abuzywne w Polskim prawie ochrony konsumenta, Zakamycze 2005.

¹⁷⁷ Art. 3 ust. 2 zd. 3 Dyrektywy stanowi, że *Jeżeli sprzedawca lub dostawca twierdzi, że standardowe warunki umowne zostały wynegocjowane indywidualnie, ciężar dowodu w tym zakresie spoczywa na nim.*

¹⁷⁸ § 53 ust. 3 SKC stanowi: *Za neprijateľné podmienky uvedené v spotrebiteľskej zmluve sa považujú najmä ustanovenia, ktoré*
a) má spotrebiteľ plniť a s ktorými sa nemá možnosť oboznámiť pred uzavretím zmluvy,
b) dovoľujú dodávateľovi previesť práva a povinnosti zo zmluvy na iného dodávateľa bez súhlasu spotrebiteľa, ak by prevodom došlo k zhoršeniu vymožitelnosti alebo zabezpečenia pohľadávky spotrebiteľa,
c) vylučujú alebo obmedzujú zodpovednosť dodávateľa za konanie alebo opomenutie, ktorým sa spotrebiteľovi spôsobila smrť alebo ujma na zdraví,
d) vylučujú alebo obmedzujú práva spotrebiteľa pri uplatnení zodpovednosti za vady alebo zodpovednosti za škodu,
e) umožňujú dodávateľovi, aby spotrebiteľovi nevydal ním poskytnuté plnenie aj v prípade, že spotrebiteľ neuzavrie s dodávateľom zmluvu alebo od nej odstúpi,
f) umožňujú dodávateľovi odstúpiť od zmluvy bez zmluvného alebo zákonného dôvodu a spotrebiteľovi to neumožňujú,
g) oprávňujú dodávateľa, aby bez dôvodov hodných osobitného zreteľa vypovedal zmluvu uzavretú na dobu neurčitú bez primeranej výpovednej lehoty,
h) prikazujú spotrebiteľovi, aby splnil všetky záväzky aj vtedy, ak dodávateľ nespĺnil záväzky, ktoré vznikli,
i) umožňujú dodávateľovi jednostranne zmeniť zmluvné podmienky bez dôvodu dohodnutého v zmluve,
j) určujú, že cena tovaru alebo služieb bude určená v čase ich splnenia, alebo dodávateľa oprávňujú k zvýšeniu ceny tovaru alebo služieb bez toho, aby spotrebiteľ mal právo odstúpiť od zmluvy, ak cena dohodnutá v čase uzavretia zmluvy je podstatne prekročená v čase splnenia.

prawnych. W pełni implementowane zostały w części „umowy konsumenckie” SKC klauzule oznaczone w Dyrektywie literami: *a* (w SKC § 53 ust 3 lit. c), *d* (w SKC lit. e), *f* (w SKC lit. f), *g* (w SKC lit. g), *i* (w SKC lit. a), *j* (w SKC lit. i), *l* (w SKC lit. j), *o* (w SKC lit. h), *p* (w SKC lit. b). Powyższe wyliczenie pozwala na wyciągnięcie wniosku, iż prawodawca słowacki przyznał poszczególnym klauzulom inną wartość, niż uczynił to legislator europejski. Można pokusić się o stwierdzenie, że zmieniając położenie poszczególnych klauzul w spisie zawartym w § 53 ust. 3 SKC słowacki ustawodawca wskazał, że ważniejsze dla niego są inne klauzule, niż dla prawodawcy europejskiego. Znacznej zmianie (a w zasadzie ograniczeniu) uległa klauzula opisana w Dyrektywie literą *b*, natomiast w słowackim kodeksie określona literą *d*. Słowacki ustawodawca postanowił mianowicie, że *jako warunek niesprzyjający traktowane będzie postanowienie, które wyklucza lub ogranicza prawo konsumenta do wykorzystania odpowiedzialności za wady albo odpowiedzialność za szkody*¹⁷⁹. Analizując przytoczony przepis można zauważyć na wstępie, że słowacki legislator posługuje się pojęciem odszkodowania za wady, którego to pojęcia w prawie unijnym unika się, zastępując je odpowiedzialnością za niezgodność towaru z umową lub niewłaściwym wywiązaniem się sprzedawcy ze zobowiązań umownych. Oryginalna wersja Dyrektywy posługuje się terminem *non-performance or inadequate performance (...) of any contractual obligations*¹⁸⁰, co w wolnym tłumaczeniu oznacza niewykonanie bądź niewłaściwe wykonanie jakichkolwiek obowiązków umownych. Można zatem dokonaną implementację podsumować jako nie w pełni zgodną z duchem prawa unijnego i tym samym, z uwagi na inne uregulowania dotyczące rękojmi za wady, nie do końca dostosowaną do unijnej polityki ochrony konsumentów.

Pozostałe klauzule umowne, jak wyżej wskazywano, zostały implementowane w innych miejscach kodeksu cywilnego, bądź do innych aktów prawnych. Przykładowo można wskazać § 442 ust. 1 i 3 SKC¹⁸¹, który wraz z § 450 SKC¹⁸² oraz § 6 ust. 3 zd. 1 ustawy o ochronie konsumentów¹⁸³ stanowią odpowiednik klauzuli zawartej w lit. e załącznika do Dyrektywy, czy też

¹⁷⁹ d) vylučujú alebo obmedzujú práva spotrebiteľa pri uplatnení zodpovednosti za vady alebo zodpovednosti za škodu.

¹⁸⁰ Lit. b Załącznika do Dyrektywy stanowi: *Terms which have the effect of inappropriately excluding or limiting the legal rights of the consumer vis-a-vis the seller or supplier or another party in the event of total or partial non-performance or inadequate performance by the seller or supplier of any of the contractual obligations, including the option of offsetting a debt owed to seller or supplier against any claim which the consumer may have against him.*

¹⁸¹ § 442 SKC stanowi:

(1) Uhrádza sa skutočná škoda a to, čo poškodenému ušlo (ušlý zisk).

(2) Pri škode spôsobenej niektorým trestným činom korupcie sa uhrádza aj nemajetková ujma v peniazoch.

(3) Škoda sa uhrádza v peniazoch; ak však o to poškodený požiada a ak je to možné a účelne, uhrádza sa škoda uvedením od predošlého stavu.

¹⁸² § 450 SKC stanowi:

Z dôvodov hodných osobitného zreteľa súd náhradu škody primerane zníži. Vezme pritom zreteľ najmä na to, ako ku škode došlo, ako aj na osobné a majetkové pomery fyzickej osoby, ktorá ju spôsobila; prihliadne pritom aj na pomery fyzickej osoby, ktorá bola poškodená. Zníženie nemožno vykonať, ak ide o škodu spôsobenú úmyselne.

¹⁸³ § 6 ust. 3 ustawy o ochronie konsumentów stanowi: *Przedávający niesmie konać w rozporze s dobrými mrawami.*

§ 8 ust. 1 i § 9 ust. 4 ustawy o ochronie konsumentów¹⁸⁴ będące odpowiednikiem klauzuli opisanej w lit. *k* załącznika do Dyrektywy. Podobnie transponowane zostały także klauzule opisane w Dyrektywie literami: *b* (§ 53 ust. 3 lit. *d* SKC wraz z § 54 ust. 1 SKC¹⁸⁵), *h* (§ 493 SKC¹⁸⁶), *m* (§ 8 ust. 1 wraz z § 3 ust. 1 lit. a – b ustawy o ochronie konsumentów¹⁸⁷), *n* (§ 22 ust. 1 wraz z § 420 ust. 2 SKC¹⁸⁸).

5.3. Orzecznictwo z zakresu ochrony konsumenta i uznania postanowień wzorca umowy za niedozwolone

Mimo podjęcia znacznych wysiłków, w tym zaangażowania kilku będących w Polsce słowackich prawników, w trakcie przygotowywania niniejszej ekspertyzy zebrano nieliczne orzecznictwo. Brak publikacji przedstawicieli słowackiej doktryny cywilistycznej pozwala na konstatację, iż ochrona praw konsumenta oraz procedura uznawania postanowień wzorca umowy za niedozwolone nie są w tym kraju dostatecznie rozwinięte. Sytuacja powyższa wynika zapewne z faktu, że dopiero w 2004 r. słowacki ustawodawca przeprowadził gruntowną nowelizację czechosłowackiego kodeksu cywilnego z 1964 r. oraz ustawy o ochronie praw konsumentów z 1992 r., wprowadzając ogólne zasady dotyczące sprawowania kontroli i nadzoru nad przestrzeganiem praw konsumentów. Należy zaznaczyć, iż dopiero w marcu 2006 r. zaczęło na Sło-

¹⁸⁴ § 8 ust. 1 ustawy o ochronie konsumentów stanowi: *Nikto nesmie klamať spotrebiteľa, najmä uvádzať nepravdivé, nedoložené, neúplné, nepresné, nejasné, dvojzmyselné alebo prehnané údaje alebo zamlčať údaje o skutočných vlastnostiach výrobkov alebo služieb alebo úrovni nákupných podmienok.*

§ 9 ust. 4 ustawy o ochronie konsumentów stanowi: *Predávajúci je povinný riadne informovať spotrebiteľa o vlastnostiach predávaných výrobkov alebo charaktere poskytovaných služieb, o spôsobe použitia a údržby výrobku a o nebezpečenstve, ktoré vyplýva z jeho nesprávneho použitia alebo údržby, ako aj o riziku súvisiacom s poskytovanou službou. Ak je to potrebné s ohľadom na povahu výrobku, spôsob a dobu jeho používania, je predávajúci povinný zabezpečiť, aby tieto informácie boli obsiahnuté v priloženom písomnom návode a aby boli zrozumiteľné.*

¹⁸⁵ § 54 SKC stanowi: *(1) Zmluvné podmienky upravené spotrebiteľskou zmluvou sa nemôžu odchýliť od tohto zákona v neprospech spotrebiteľa. Spotrebiteľ sa najmä nemôže vopred vzdať svojich práv, ktoré mu tento zákon priznáva, alebo si inak zhoršiť svoje zmluvné postavenie.*

(2) V pochybnostiach o obsahu spotrebiteľských zmlúv platí výklad, ktorý je pre spotrebiteľa priaznivejší.

¹⁸⁶ § 493 SKC stanowi: *Záväzkový vzťah nemožno meniť bez súhlasu jeho strán, pokiaľ tento zákon neustanovuje inak.*

¹⁸⁷ § 3 ust. 1 ustawy o ochronie konsumentów stanowi: *Predávající je povinný:*

a) předávat výrobky v správné hmotnosti, míře nebo množství a umožnit spotřebiteli předkontrolovat si správnost těchto údajov,

b) předávat výrobky a poskytovat služby v kvalitě ustanovené osobitnými předpisy5) alebo v bežnej kvalite; ak kvalita nie je predpísaná alebo ustanovená osobitným predpisom, môže predávající predávať výrobky v inej ako bežnej kvalite, len ak spotrebiteľa upozorní na všetky rozdiely v kvalite. Bežnou kvalitou sa rozumie kvalita, ktorá nie je ustanovená osobitnými predpismi a výrobok alebo služba nevykazuje zjavné vady, na ktoré je predávající povinný spotrebiteľa upozorniť.

¹⁸⁸ § 22 SKC stanowi: *(1) Zástupcom je ten, kto je oprávnený konať za iného v jeho mene. Zo zastúpenia vznikajú práva a povinnosti priamo zastúpenému.*

(2) Zastupovať iného nemôže ten, kto sám nie je spôsobilý na právny úkon, o ktorý ide, ani ten, záujmy ktorého sú v rozpore so záujmami zastúpeného.

§ 420 ust. 2 SKC stanowi: *Škoda je spôsobená prevádzkovou činnosťou, ak je spôsobená*

a) činnosťou, ktorá má prevádzkovú povahu, alebo vecou použitou pri činnosti,

b) fyzikálnymi, chemickými, prípadne biologickými vplyvmi prevádzky na okolie,

c) oprávneným vykonávaním alebo zabezpečením prác, ktorými sa spôsobí inému škoda na nehmuteľnosti alebo sa mu podstatne sťaží alebo znemožní užívanie nehmuteľnosti.

wacji funkcjonować Europejskie Centrum Konsumentów (Verejné obstarávanie) subwencionowane w części przez państwo oraz przez komórkę Komisji Europejskiej, odpowiedzialną za promocje zdrowia oraz ochronę konsumentów. Zadaniem tego europejskiego stowarzyszenia jest pomoc konsumentom w rozwiązywaniu sporów przed organami sądowymi oraz pozasądowymi, informowanie konsumentów o ich prawach oraz obowiązkach. Na Słowacji funkcjonuje Ministerstwo Ochrony Konsumentów, które tworzy oraz finansuje centralny rejestr orzeczeń sądów słowackich w zakresie ochrony konsumentów, jednakże na chwilę obecną brak jest wyroków, w których sądy zakazywałyby stosowania poszczególnych klauzul umownych uznanych za abuzywne. W nielicznych orzeczeniach, które znajdują się w rejestrze słowackim można odnaleźć jedynie wyroki, w których sądy słowackie (głównie najniżej instancji) pozwoliły stosować konkretne klauzule umowne, z uwagi na fakt, iż kwestionowane postanowienia były zgodne z przepisami prawa i nie były krzywdzące dla konsumentów.

Kluczową sprawą jest współpraca pomiędzy organami państwa, w tym słowackiego Ministerstwa Ochrony Konsumentów, z organizacjami konsumenckimi oraz organizacjami pozarządowymi, w kwestii edukacji i promocji praw konsumentów, a także udzielania pomocy w rozwiązywaniu sporów przed sądami i poza nimi.

Należy nadmienić, że także Europejskie Centrum Konsumentów na Słowacji współpracuje z innymi organizacjami, pomagającymi w rozwiązywaniu sporów konsumentów, np. EEJ-NET (sieć instytucji zajmująca się alternatywnymi sposobami rozwiązywania sporów), czy FIN-NET (podobna sieć działająca na polu usług finansowych). Europejskie Centrum Konsumentów w zakresie swoich obowiązków ma również prowadzenie monitoringu spraw oraz orzeczeń sądowych z zakresu ochrony konsumenta i interesów ekonomicznych. Warto jednak jeszcze raz podkreślić, iż z uwagi na krótki okres obowiązywania regulacji słowackiej nie wykształciło się jeszcze orzecznictwo w sprawach ochrony konsumentów.

5.4. Porównanie implementacji słowackiej i polskiej

Sięgając samych korzeni, słowacka implementacja jest dużo bardziej precyzyjna niż bliźniacza regulacja czeska. Istotną różnicą jest swego rodzaju dualizm słowackiej regulacji, polegający na tym, iż stosowne przepisy zawarte są zarówno w słowackim kodeksie cywilnym, jak i w ustawie o ochronie praw konsumentów. Tego rodzaju rozdwojenie ocenić należy negatywnie, w szczególności mając na uwadze fakt, iż część przepisów powtarza się w obu

ustawach, co może w znacznym stopniu utrudniać ich stosowanie.

Porównując implementację słowacką i polską należy zauważyć, że przedmiotowy zakres regulacji słowackiej został ograniczony wyłącznie do wzorców umownych i powszechnie stosowanych umów o charakterze adhezyjnym. Ustawodawca słowacki w sposób nad wyraz czytelny wyłączył z zakresu zastosowania prawa konsumenckiego umowy, przy zawieraniu których konsument miał możliwość modyfikacji treści. Inaczej mówiąc, słowacki kodeks cywilny, jak i ustawa o ochronie praw konsumentów, przyznaje ochronę prawną jedynie konsumentom, którzy zawierają umowy wyłącznie na zasadzie przystąpienia i wyrażenia zgody na zastosowanie zaproponowanego przez przedsiębiorcę wzorca.

Podobnie jak w większości regulacji europejskich, przy czym odmiennie niż w Polsce, słowackie prawo nakazuje uznać za konsumenta każdego, kto zawiera umowę w celu nie związanym z prowadzoną działalnością gospodarczą lub zawodową.

Pozytywnym aspektem regulacji słowackiej jest także uregulowanie skuteczności postanowień uznanych za abuzywne. Prawodawca postanowił mianowicie, że nieuczciwe klauzule umowne są z mocy prawa nieważne i to ze skutkiem *ex tunc*. Takie jednoznaczne postanowienie wydaje się bardziej racjonalne niż zastosowane przez polskiego ustawodawcę.

Istotnym, z procesowego punktu widzenia, elementem słowackiej implementacji jest pozostawienie ciężaru dowodu na konsumentcie. Takie rozwiązanie jest oczywiście sprzeczne z celem Dyrektywy 93/13, bowiem utrudnia i tak poszkodowanemu już konsumentowi dochodzenie swoich słusznych praw przed sądem. Podobne rozwiązanie zawiera regulacja polska w art. 385¹ § 4 kodeksu cywilnego, który stanowi, iż *ciężar dowodu, że postanowienie zostało uzgodnione indywidualnie, spoczywa na tym, kto się na to powołuje*. Jest to zatem w gruncie rzeczy powtórzenie zasady określonej w art. 6 kodeksu cywilnego i – jak się wydaje – nie niesie samodzielnie nowej treści normatywnej. Takie rozwiązania należy ocenić jednoznacznie negatywnie, postulując ich jak najszybsze poprawienie, choćby przez wprowadzenie domniemania dowodowego. Takie domniemanie powinno zawierać normę prawną, która stanowiłaby, że postanowień umowy zawartej z konsumentem nie uważa się za indywidualnie negocjowane, o ile przedsiębiorca nie wykaże, że było inaczej.

Reasumując – implementacja słowacka, choć dokonana w sposób translatable, dosyć znacząco odbiega od wskazań prawodawcy europejskiego. Porównanie ustawodawstwa słowackiego i polskiego w zakresie ochrony konsumenta przed stosowaniem klauzul abuzywnych wypada zdecydowanie na korzyść Polski.

6. Węgry

6.1. Źródła prawa

Początków stosowania wzorców umownych można doszukiwać się w węgierskim obrocie gospodarczym dopiero pod koniec lat sześćdziesiątych XX wieku. Orzecznictwo sądów rozwinęło szczegółowe kryteria oceny ogólnych warunków umów, przy czym nie dotyczyło to ochrony konsumentów przed stosowaniem klauzul abuzywnych. Nowelizacja węgierskiego kodeksu cywilnego¹⁸⁹ dokonana w 1978 r. całkowicie zreformowała ówczesny porządek prawny. Znowelizowany art. 209 kodeksu cywilnego stanowił, że jednostronnie sformułowany przez osobę prawną wzorzec umowy, przyznający bezpodstawną, nieuzasadnioną przewagę jednej ze stron stosunku prawnego, mógł zostać unieważniony. Uprawnionymi do wystąpienia o unieważnienie była druga strona umowy oraz niektóre organy państwa lub samorządu. Tak więc łatwo zauważyć, że rozwiązanie to było bardzo zbliżone do dawnej regulacji zawartej w polskim kodeksie cywilnym.

Węgry stały się członkiem Unii Europejskiej z dniem 1 maja 2004 r., gdy czas dla państw członkowskich do implementacji Dyrektywy unijnej już upłynął. Jednak ustawodawca węgierski dokonał implementacji przepisów dotyczących klauzul abuzywnych już wcześniej, jako jeden z obowiązków wymaganych w procesie akcesji. Już w 1997 r. Dyrektywa 93/13 została implementowana do węgierskiego kodeksu cywilnego – do prawa zobowiązań. Warto jednak podkreślić, iż postanowienia kodeksowe były w ostatnich latach wielokrotnie nowelizowane z uwagi na orzeczenia Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości.

Trzeba zaznaczyć, że węgierskie prawo zawiera szerszą ochronę prawną podmiotów, odnośnie stosowania niedozwolonych klauzul umownych, niż regulacje zawarte w Dyrektywie unijnej. Węgierski kodeks cywilny zawiera postanowienia odnoszące się do wszystkich osób stosujących ogólne warunki umów. Ocena treści wzorca umownego jest zatem możliwa we wszelkich stosunkach umownych. W odniesieniu do stosunków pomiędzy przedsiębiorcami a konsumentami, reguły kodeksu cywilnego zostały uzupełnione przez listę tzw. czarnych i szarych postanowień umownych wprowadzonych Rozporządzeniem rządowym nr 18/1999 (II. 5)¹⁹⁰. Należy także zauważyć, że wraz z nowelizacją kodeksu cywilnego, która weszła w życie w 2006 r., zmienione zostały konsekwencje abuzywności klauzul. Nowelizacja z 2006 r. ograniczy-

¹⁸⁹ 1959. évi IV. Törvény a Polgári Törvénykönyvről [Egységes szerkezetben a Ptk. hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1960. évi II. törvényerejű rendelettel (a továbbiakban Ptké.) és a Ptk. módosításáról és egységes szövegéről szóló 1977. évi IV. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról rendelkező 1978. évi 2. törvényerejű rendelettel (a továbbiakban Tvr.)].

¹⁹⁰ Rozporządzenie Rządu w sprawie kwalifikowania nierzetelnych warunków umów zawieranych z konsumentem (Dz.U.18/1999. (II.5.), wydane na podstawie upoważnienia zawartego w §11 ust. (4) ustawy nr CXLIX z roku 1997 w sprawie nowelizacji ustawy nr IV o kodeksie cywilnym Republiki Węgierskiej z roku 1959.

ła także zakres tzw. *actio popularis*, w odniesieniu do umów pomiędzy przedsiębiorcami i konsumentami. Dalsze zmiany są oczekiwane w związku z tzw. „dużą” reformą prawa cywilnego, obejmującą między innymi ograniczenie definicji konsumenta wyłącznie do osób fizycznych oraz regulację dotyczącą tzw. konfliktu wzorców umownych.

6.2. Analiza implementacji Dyrektywy 93/13 do węgierskiego systemu prawnego

Podstawowe pojęcia

Analizując dokonaną przez węgierskiego legislatora implementację Dyrektywy 93/13 należy przede wszystkim wskazać różnice w definicji podstawowych pojęć, to jest „konsumenta” oraz „sprzedawcy lub dostawcy”. Przepisy te zostały zawarte w art. 685 węgierskiego kodeksu cywilnego z 1959 r. Już pobieżna analiza pozwala stwierdzić, że transpozycja pojęcia „konsumenta” do prawa węgierskiego została dokonana nieco odmiennie, niż w regulacji unijnej. Mianowicie, zakres podmiotowy art. 685 lit. d¹⁹¹ jest znacznie szerszy, niż przewiduje to regulacja unijna. Dyrektywa do pojęcia konsumenta zalicza tylko osoby fizyczne, które działają w celach niezwiązanych z handlem, przedsiębiorstwem lub zawodem. Węgierski kodeks cywilny obejmuje swoim zakresem oprócz osób fizycznych również osoby prawne oraz jednostki organizacyjne nie posiadające osobowości prawnej, którym przyznana została zdolność prawna. Rozszerzoną implementację należy ocenić pozytywnie, także z uwagi na podobne regulacje zawarte w prawie francuskim, oraz czeskim i słowackim.

Warto również zwrócić uwagę na definicję „podmiotu gospodarczego” (art. 685 lit. c)¹⁹², która w odróżnieniu od regulacji zawartej w Dyrektywie zawiera enumeratywny katalog osób bądź instytucji uznawanych w stosunkach z konsumentem za profesjonalistę¹⁹³. Węgierska definicja zawiera także odnie-

¹⁹¹ Przepis art. 685 lit. d węgierskiego kodeksu cywilnego stanowi: 685. § E törvény alkalmazásában (...).

d) fogyasztó: a gazdasági vagy szakmai tevékenység körén kívül eső célból szerződést kötő személy.

¹⁹² Przepis art. 685 lit. c węgierskiego kodeksu cywilnego stanowi: 685. § E törvény alkalmazásában (...)

c) gazdálkodó szervezet: az állami vállalat, az egyéb állami gazdálkodó szerv, a szövetkezet, a lakásszövetkezet, az európai szövetkezet, a gazdasági társaság, az európai részvénytársaság, az egyesülés, az európai gazdasági egyesülés, a közhasznú társaság, az egyes jogi személyek vállalata, a leányvállalat, a vízgazdálkodási társulat, az erdőbirtokossági társulat, a végrehajtói iroda, továbbá az egyéni vállalkozó. Az állam, a helyi önkormányzat, a költségvetési szerv, az egyesület, a köztestület, valamint az alapítvány gazdálkodó tevékenységével összefüggő polgári jogi kapcsolataira is a gazdálkodó szervezetekre vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni, kivéve, ha a törvény e jogi személyekre eltérő rendelkezést tartalmaz.

¹⁹³ Cytowany przepis stanowi, że przez podmiot gospodarczy należy rozumieć: przedsiębiorstwo państwowe, inny państwowy podmiot gospodarczy, spółdzielnia, spółka gospodarcza, zrzeszenie, europejskie zrzeszenie gospodarcze, instytucja pożytku publicznego, przedsiębiorstwo osoby prawnej, filia przedsiębiorstwa, stowarzyszenie spółek wodnych, stowarzyszenie zarządców lasów, kancelaria komornicza a także osoba prowadząca działalność gospodarczą. Państwo, samorząd lokalny, podmiot budżetowy, stowarzyszenie, instytucja członkowska a także fundacja, które prowadzą działalność gospodarczą związaną z prawem cywilnym oraz zobowiązane są do stosowania postanowień odnoszących się do podmiotów gospodarczych, za wyjątkiem tych postanowień, które nie dotyczą osób prawnych.

sienie do sektora prywatnego oraz publicznego gospodarki, a ponadto swoim zakresem podmiotowym obejmuje, podobnie jak Dyrektywa, osoby fizyczne oraz prawne.

W węgierskim kodeksie cywilnym została sformułowana „definicja umowy konsumenckiej” (art. 685 lit. e węgierskiego kodeksu cywilnego)¹⁹⁴, przez którą należy rozumieć *umowę, którą zawiera konsument z taką osobą, która zawiera umowę w zakresie swojej działalności gospodarczej lub zawodowej; w zastosowaniu ustawy do przepisów powołujących się na gwarancję i rękojmię, umowa kwalifikuje się do umowy konsumenckiej, jeżeli jej przedmiotem jest ruchomość, za wyjątkiem energii elektrycznej, wody i gazu w zbiornikach lub o ograniczonej w inny sposób ilości lub ustalonej pojemności, a także rzeczy sprzedawanej w procesie egzekucyjnym lub w rezultacie innego zarządzania przez władzę, lub też używanego przedmiotu sprzedanego na aukcji, w której konsument może wziąć udział osobiście (artykuł konsumpcyjny)*. Pierwsze zdanie przytoczonego przepisu jest zatem w pełni tożsame z regulacją unijną. Różnica wynika jednak z drugiej części, która wyraźnie precyzuje zakres zastosowania definicji umowy konsumenckiej w przypadkach rękojmi i gwarancji.

Analiza implementacji

Rozpatrując zakres i sposób implementacji Dyrektywy 93/13 dokonanej przez węgierskiego prawodawcę, już na samym początku trzeba stwierdzić, że większa część Dyrektywy została transponowana do węgierskiego kodeksu cywilnego (dalej WKC). Poza regulacją kodeksową znalazły się w większości poszczególne klauzule abuzywne wymienione w załączniku do Dyrektywy (czternaście z siedemnastu klauzul), jak również art. 6 ust. 2 oraz art. 7 Dyrektywy, transponowane do rozporządzenia o nieuczciwych klauzulach umownych z 1978 r.¹⁹⁵, a także ustawy prawo prywatne międzynarodowe¹⁹⁶. Warto także zwrócić uwagę na fakt, iż poszczególne przepisy dotyczące ochrony konsumenta i klauzul abuzywnych zostały umieszczone w odpowiednich częściach węgierskiego kodeksu w zależności od materii, jaką regulują. Przykładowo można wskazać, że postanowienia Dyrektywy określające

¹⁹⁴ Przepis art. 685 lit. e węgierskiego kodeksu cywilnego stanowi: 685. § E törvény alkalmazásában (...)

e) fogyasztói szerződés: az a szerződés, amely fogyasztó és olyan személy között jön létre, aki (amely) a szerződést gazdasági vagy szakmai tevékenysége körében köti; a törvény jótállásra és kellekszavatosságra vonatkozó szabályai alkalmazásában az a szerződés minősül fogyasztói szerződésnek, amelynek tárgya ingó dolog, kivéve a villamos energiát, a - tartályban, palackban vagy egyéb módon korlátozott mennyiségben vagy meghatározott úrtartalommal ki nem szerelt - vizet és gázt, továbbá a végrehajtási eljárás vagy más hatósági intézkedés folytán eladott dolgot, valamint az olyan árverésen eladott használt dolgot, amelyen a fogyasztó személyesen részt vehet (fogyasztási cikk). W tłumaczeniu na język polski przepis ten stanowi: umowa, którą zawiera konsument z taką osobą, która zawiera umowę w zakresie swojej działalności gospodarczej lub zawodowej; w zastosowaniu ustawy do przepisów powołujących się na gwarancję i rękojmię umowa kwalifikuje się do umowy konsumenckiej, jeżeli jej przedmiotem jest ruchomość, za wyjątkiem energii elektrycznej, wody i gazu w zbiornikach lub o ograniczonej w inny sposób ilości lub ustalonej pojemności, a także rzeczy sprzedawanej w procesie egzekucyjnym lub w rezultacie innego zarządzania przez władzę, lub też używanego przedmiotu sprzedanego na aukcji, w której konsument może wziąć udział osobiście (artykuł konsumpcyjny).

¹⁹⁵ 1978. évi 2. törvényerejű rendelete Polgári Törvénykönyv módosításáról és egységes szövegről szóló.

¹⁹⁶ 1979. évi 13. törvényerejű rendelet a nemzetközi magánjogról.

sposób zawarcia umowy, w tym zawieranie umów adhezyjnych, uregulowano w rozdziale dotyczącym składania oświadczeń woli¹⁹⁷, natomiast skutki postanowień uznanych za abuzywne zostały zamieszczone w części dotyczącej nieważności oświadczeń woli¹⁹⁸. Zwrócić jednak należy uwagę na fakt, iż prawodawca węgierski dokonując implementacji wykazał się niestety niekonsekwencją przy rozmieszczaniu poszczególnych przepisów w rozdziałach WKC. Przykładowo należy wskazać postanowienie, dotyczące przeniesienia obowiązku dowodowego ważności postanowienia umownego na proponenta wzorca, w dziale dotyczącym składania oświadczeń woli¹⁹⁹.

Analizując pojęcie wzorców umownych należy zauważyć, że ustawodawca węgierski uregulował tzw. standardy umów w odniesieniu do wszystkich uczestników obrotu gospodarczego. W węgierskim kodeksie cywilnym nie znajdujemy zatem szczególnej regulacji wzorców umownych, mającej zastosowanie wyłącznie w stosunkach pomiędzy przedsiębiorcą a konsumentem. Art. 205A ust. 1 stanowi bowiem w wolnym tłumaczeniu, że *jakiegokolwiek postanowienie umowne, przygotowane wcześniej przez jedną ze stron umowy jako standardowy wzorzec umowy, na treść którego druga strona nie miała żadnego wpływu, i które nie było indywidualnie negocjowane, powinno zostać uznane za standardowy warunek umowy*²⁰⁰. Umieszczenie tego przepisu w części ogólnej, zawierającej generalne reguły składania oświadczeń woli, pozwala na wysunięcie tezy, że celem tego przepisu jest kompleksowe uregulowanie problemu stosowania ogólnych warunków umów w powszechnym, a nie tylko konsumenckim obrocie gospodarczym. Podobnie rzecz ma się z ust. 3 cytowanego art. 205A WKC, który stanowi, że *zakres warunków umowy, sposób ich sformułowania i ustanowienia, jak również to, czy zostały one umieszczone w jednym czy w różnych dokumentach, pozostaje bez znaczenia dla uznania postanowienia umownego za wzorzec umowy*²⁰¹. Przepis ten znajduje szerokie zastosowanie we wszelkich stosunkach gospodarczych, nie ograniczając swojego zakresu zastosowania wyłącznie do umów konsumenckich. Warto także zwrócić uwagę na przepis art. 205B ust. 2 WKC, który stanowi, że *druga strona powinna zostać wyraźnie poinformowana o jakimkolwiek wzorcu umownym, który istotnie różni się od standardowych wzorców stosowanych w umowach danego rodzaju, jak również, jeżeli różni się od wzorców, postanowień lub zobowiązań wcześniej stosowanych między tymi samymi stronami*²⁰². Przepis ten ustanawia niezwykle istotną regułę, obligu-

¹⁹⁷ Art. 205a -207 WKC.

¹⁹⁸ Art. 239 WKC.

¹⁹⁹ Art. 205A ust. 2 WKC.

²⁰⁰ Art. 205/A. § (1) WKC stanowi: *Általános szerződési feltételnek minősül az a szerződési feltétel, amelyet az egyik fél több szerződés megkötése céljából egyoldalúan, a másik fél közreműködése nélkül előre meghatároz, és amelyet a felek egyedileg nem tárgyalnak meg.*

²⁰¹ Art. 205/A. § (3) WKC stanowi: *Az általános szerződési feltételnek minősítés szempontjából közömbös a szerződési feltételek terjedelme, formája, rögzítésének módja, és az a körülmény, hogy a feltételek a szerződési okiratba szerkesztve vagy attól elválasztva jelennek meg.*

²⁰² Art. 205/B. § (2) WKC stanowi: *Külön tájékoztatni kell a másik felet arról az általános szerződési feltételről, amely a szokásos*

jącą proponenta wzorca umownego do wyraźnego wskazania „niestandardowych” warunków umownych. Instytucja ta nie została jednakże wsparta istotnymi narzędziami ochrony indywidualnej konsumenta. Kodeks nie wprowadza bowiem szczególnej sankcji za zachowanie niezgodne z normą prawną, wynikającą z tego przepisu, a jedynie pozostawia możliwość stwierdzenia nieważności w normalnym trybie.

Istotnym elementem regulacji dotyczącej wzorców umownych jest także ustanowienie szeregu wskazówek dotyczących stosowania i wykładni wzorców umownych, stosowanych zarówno w obrocie profesjonalnym, jak i w stosunkach z konsumentami. Przykładowo wskazać należy przepis art. 205C WKC, który stanowi, że w przypadku tzw. wojny formularzy lub formularza i innego postanowienia należy stosować wzorzec wprowadzony później lub inne postanowienie²⁰³. Z kolei postanowienie art. 207 ust. 5 WKC stanowi, że tajne postanowienia, jak również ukryte motywy nie mają zastosowania i powinny pozostać bez wpływu na ważność całej umowy²⁰⁴. Podobnie generalne zastosowanie znajduje art. 207 ust. 1 WKC, który stanowi, że umowy, jak i poszczególne ich postanowienia, należy interpretować, biorąc pod uwagę powszechnie akceptowane znaczenie użytych słów²⁰⁵.

Dopełnieniem tej regulacji w odniesieniu do konsumentów jest art. 207 ust. 2 WKC, który stanowi, że *jeżeli wykładnia standardowego warunku lub wzorca umownego zawartego w umowie konsumenckiej, zgodnie z zasadami wskazanymi w art. 207 ust. 1 nie daje pożądaných rezultatów, należy zastosować wykładnię, która jest bardziej sprzyjająca dla konsumenta*²⁰⁶. Przepis ten jest zatem niemalże literalnym odzwierciedleniem postanowienia zawartego w art. 5 Dyrektywy.

Szczególną uwagę należy zwrócić na regulacje dotyczące sankcji umowy zawierającej nieuczciwe postanowienia. Należy zauważyć, że przepis art. 209 ust. 1 węgierskiego kodeksu cywilnego stanowi literalną transpozycję art. 3 ust. 1 Dyrektywy. Podobnie jak regulacja zawarta w Dyrektywie, powołany przepis uzależnia uznanie warunków umownych za nieuczciwe w przypadku, gdy warunki te stojąc w sprzeczności z wymogami dobrej wiary i uczciwości powodują nieusprawiedliwioną dysproporcję praw lub obowiązków

szerződési gyakorlattól, a szerződésre vonatkozó rendelkezésektől lényegesen vagy valamely korábban a felek között alkalmazott kikötéstől eltér. Ilyen feltétel csak akkor válik a szerződés részévé, ha azt a másik fél - a külön, figyelemfelhívó tájékoztatást követően - kifejezetten elfogadta.

²⁰³ Art. 205/C. WKC stanowi: *Ha az általános szerződési feltétel és a szerződés más feltétele egymástól eltér, az utóbbi válik a szerződés részévé.*

²⁰⁴ Art. 207 ust. 5 WKC stanowi: *A felek titkos fenntartása vagy rejtett indoka a szerződés érvényessége szempontjából közömbös.*

²⁰⁵ Art. 207. ust. 1 WKC stanowi: *A szerződési nyilatkozatot vita esetén úgy kell értelmezni, ahogyan azt a másik félnek a nyilatkozó feltehető akarátára és az eset körülményeire tekintettel a szavak általánosan elfogadott jelentése szerint értenie kellett.*

²⁰⁶ Art. 207 ust. 2 WKC stanowi: *Ha az általános szerződési feltétel, illetve a fogyasztói szerződés tartalma az (1) bekezdésben foglalt szabály alkalmazásával nem állapítható meg egyértelműen, a feltétel meghatározójával szerződő fél, illetve a fogyasztó számára kedvezőbb értelmezést kell elfogadni.*

wynikających z umowy na korzyść przedsiębiorcy²⁰⁷. Jednocześnie charakter umowy, zgodnie z art. 209 ust. 2 WKC, *powinien być określany z uwzględnieniem rodzaju towarów lub usług, których umowa dotyczy i z odniesieniem, w czasie wykonania umowy, do wszelkich okoliczności związanych z wykonaniem umowy oraz do innych warunków tej umowy lub innej umowy, od której ta jest zależna*²⁰⁸. Jest to zatem literalna transpozycja przepisu art. 4 ust. 1 Dyrektywy. Podobnie, w sposób harmonijny, implementowane zostały także przepisy art. 4.2 Dyrektywy (art. 209 ust. 4 WKC²⁰⁹) oraz art. 1.2 Dyrektywy (art. 209 ust. 5 WKC²¹⁰).

Analizując skutki stosowania nieuczciwych klauzul umownych należy przede wszystkim zwrócić uwagę na przepis art. 209A ust. 1, który stanowi, że osoba pokrzywdzona przez zastosowanie wobec niej w umowie klauzuli abuzywnej może zakwestionować taką klauzulę²¹¹, co w konsekwencji może spowodować jej bezskuteczność *ex tunc*.

Szczególne znaczenie w regulacji węgierskiej ma przepis art. 209A ust. 2, który stanowi, że warunek umowy, który został zaproponowany przez stronę zawierającą umowę z konsumentem, i który nie został indywidualnie negocjowany, lecz jedynie inkorporowany do umowy jako wzorzec umowny, powinien zostać uznany za bezskuteczny, z zastrzeżeniem, że bezskuteczność może zostać stwierdzona tylko w interesie konsumenta²¹². Cytowany przepis stanowi zatem odzwierciedlenie postanowienia zawartego w art. 6 ust. 1 Dyrektywy z tą różnicą, że węgierski kodeks cywilny rozszerza ochronę konsumenta na wszelkie wzorce umowne, a nie tylko na klauzule abuzywne. Co więcej, stwierdzenie bezskuteczności, mimo spełnienia przewidzianych prawem przesłanek, może nastąpić tylko na korzyść konsumenta. Uzupełnieniem powołanych powyżej przepisów są postanowienia zawarte w art. 239 ust. 2 WKC²¹³, który podobnie jak art. 6 ust. 1 Dyrektywy ustanawia zasadę, iż w przypadku uznania jednej z klauzul umowy za bezskuteczną umowa pozostaje w mocy, jeżeli można ją stosować bez tego bezskutecznego posta-

²⁰⁷ 209. ust. 1 WKC stanowi: *Tisztességtelen az általános szerződési feltétel, illetve a fogyasztói szerződésben egyedileg meg nem tárgyalt szerződési feltétel, ha a feleknek a szerződésből eredő jogait és kötelezettségeit a jóhiszeműség és tisztesség követelményének megsértésével egyoldalúan és indokolatlanul a szerződési feltétel támasztójával szerződést kötő fél hátrányára állapítja meg.*

²⁰⁸ Art. 209 ust. 2 WKC stanowi: *A feltétel tisztességtelen voltának megállapításakor vizsgálni kell a szerződéskötéskor fennálló minden olyan körülményt, amely a szerződés megkötésére vezetett, továbbá a kikötött szolgáltatás természetét, az érintett feltételnek a szerződés más feltételeivel vagy más szerződésekkel való kapcsolatát.*

²⁰⁹ Art. 209 ust. 4 WKC stanowi: *A tisztességtelen szerződési feltételekre vonatkozó rendelkezések nem alkalmazhatók a főszolgáltatást megállapító, illetve a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás arányát meghatározó szerződési kikötésekre.*

²¹⁰ Art. 209 ust. 5 WKC stanowi: *Nem minősülhet tisztességtelennek a szerződési feltétel, ha azt jogszabály állapítja meg, vagy jogszabály előírásának megfelelően határozzák meg.*

²¹¹ Art. 209A. ust. 1 WKC stanowi: *Az általános szerződési feltételként a szerződés részévé váló tisztességtelen kikötést a sérelmet szenvedett fél megtámadhatja.*

²¹² Art. 209A ust. 2 stanowi: *Fogyasztói szerződésben az általános szerződési feltételként a szerződés részévé váló, továbbá a fogyasztóval szerződő fél által egyoldalúan, előre meghatározott és egyedileg meg nem tárgyalt tisztességtelen kikötés semmis. A semmisségre csak a fogyasztó érdekében lehet hivatkozni.*

²¹³ Art. 239 ust. 2 WKC stanowi: *Fogyasztói szerződés részbeni érvénytelenség esetén csak akkor dől meg, ha a szerződés az érvénytelen rész nélkül nem teljesíthető.*

nowienia. Artykuł 239 ust. 1 WKC rozszerzył sankcję bezskuteczności całej umowy na przypadek, w którym strony nie zawarłyby w ogóle umowy bez postanowienia, które zostało uznane za bezskuteczne²¹⁴.

Ważne uzupełnienie regulacji europejskiej stanowią przepisy art. 209B WKC²¹⁵. Uprawniają one bowiem organizacje zajmujące się ochroną konsumentów do występowania przed sądami w sprawach o stwierdzenie bezskuteczności postanowień abuzywnych oraz o stwierdzenie nieważności wzorców umownych, w interesie zarówno indywidualnych konsumentów, jak i w interesie ogółu. Istotne jest także, że sądy orzekając bezskuteczność postanowień umownych mogą je orzec *in favorem tetri* (zgodnie z art. 209B ust. 1 WKC). Jednak w przeciwieństwie do Polski, tzw. rozszerzona skuteczność wyroku dotyczy tylko stosunków pomiędzy podmiotem będącym stroną postępowania oraz wszystkich jego klientami, z którymi zawiera umowę obejmującą zakwestionowane postanowienie.

Istotnym elementem odróżniającym regulację węgierską jest także to, iż organizacja konsumencka występująca o uznanie warunków umownych za bezskuteczne może zażądać podania przez sąd wyroku do publicznej wiadomości przez opublikowanie go na koszt przedsiębiorcy w prasie codziennej²¹⁶. Odmiennie zatem niż w Polsce, krajowy regulator nie tworzy powszechnie dostępnego spisu klauzul uznanych za abuzywne, a jedynie poszczególne organizacje zajmujące się ochroną konsumentów przygotowują takie zestawienia wyłącznie dla potrzeb prowadzonej przez siebie działalności.

Analiza poszczególnych klauzul uznanych za niedozwolone

Dokonując analizy implementacji do prawa węgierskiego poszczególnych klauzul, które przez prawodawcę unijnego zostały zakwalifikowane jako nieuczciwe warunki umowy, już *prima facie* można stwierdzić, iż legislator węgierski dokonał całościowej transpozycji wszystkich klauzul zawartych w Dyrektywie Rady 93/13. Należy także zwrócić uwagę, że węgierski prawodawca

²¹⁴ Art. 239. ust. 1 WKC stanowi: *A szerződés részbeni érvénytelensége esetén az egész szerződés csak akkor dől meg, ha a felek azt az érvénytelen rész nélkül nem kötötték volna meg. Jogszabály ettől eltérően rendelkezhet.*

²¹⁵ 209/B. WKC stanowi: (1) *Az általános szerződési feltételként a fogyasztói szerződés részévé váló tisztességtelen kikötés 209/A. § (2) bekezdése szerinti érvénytelenségének megállapítását a külön jogszabályban meghatározott szervezet is kérheti a bíróságtól. A bíróság a tisztességtelen kikötés érvénytelenségét a kikötés alkalmazójával szerződő valamennyi félre kiterjedő hatállyal megállapítja.*

(2) *A külön jogszabályban meghatározott szervezet kérheti továbbá az olyan általános szerződési feltétel tisztességtelenségének megállapítását, amelyet fogyasztókkal történő szerződés-kötések céljából határoztak meg és tettek nyilvánosan megismerhetővé, akkor is, ha az érintett feltétel még nem került alkalmazásra.*

(3) *A bíróság a (2) bekezdés szerinti eljárásban, ha megállapítja a sérelmes általános szerződési feltétel tisztességtelenségét, azt alkalmazása esetére (a jövőre nézve) - a kikötés nyilvánosságra hozójával szerződő valamennyi félre kiterjedő hatállyal - érvénytelenül nyilvánítja. A tisztességtelen szerződési feltétel alkalmazója köteles a fogyasztó igényét az ítélet alapján kielégíteni. A bíróság ítéletében továbbá eltiltja a tisztességtelen általános szerződési feltétel nyilvánosságra hozóját a feltétel alkalmazásától.*

(4) *Az (2) bekezdés szerinti per az ellen is megindítható, aki a fogyasztókkal történő szerződés-kötések céljából meghatározott és megismerhetővé tett tisztességtelen általános szerződési feltétel alkalmazását nyilvánosan ajánlja. A bíróság, ha megállapítja a sérelmes általános szerződési feltétel tisztességtelenségét, azt - alkalmazása esetére - érvénytelenül nyilvánítja, és eltilt az alkalmazásra ajánlástól.*

²¹⁶ Art. 209 ust. 2 i 3 WKC.

otoczył szerszą ochroną prawną konsumenta, niż wynika to z wytycznych zawartych przez unijnego legislatora, poprzez zawarcie w prawie węgierskim większej ilości klauzul, które uznane zostały za abuzywne. Na uwagę zasługuje również fakt, iż implementowane do prawa węgierskiego poszczególne klauzule niedozwolone są bardziej czytelne oraz krótsze od tych zawartych w Dyrektywie unijnej.

Poszczególne klauzule abuzywne z przedmiotowej Dyrektywy zostały implementowane do węgierskiego Rozporządzenia Rządu w sprawie kwalifikowania nierzetelnych warunków umów zawieranych z konsumentem w 1999 r.²¹⁷. Tylko trzy klauzule abuzywne zostały przez węgierskiego ustawodawcę transponowane do węgierskiego kodeksu cywilnego z 1959r.²¹⁸. Są to klauzule opisane w Dyrektywie literami a (implementowana do art. 342 ust. 1 WKC), i (implementowana do art. 207 ust. 5 WKC) oraz p (zawarta w art. 328 ust. 3 WKC). Dwie klauzule abuzywne, opisane w Dyrektywie literami j oraz p, zostały implementowane zarówno do kodeksu cywilnego, jak i Rozporządzenia. Pozostałe opisane w Dyrektywie przykładowe niedozwolone klauzule umowne zostały implementowane tylko do Rozporządzenia.

Ustawodawca węgierski stwierdził w § 1 ust. 2 Rozporządzenia²¹⁹, iż klauzule oznaczone w Dyrektywie literami *m, o, f, g, d, b, p, n* oraz *q* będą w umowach przedsiębiorców z konsumentami na Węgrzech uznane za nieważne, i to ze skutkiem *ex tunc*. Zgodnie z § 2 węgierskiego Rozporządzenia²²⁰, klauzule oznaczone w Dyrektywie Rady literami *h j k c b* oraz *d* implementowane do prawa węgierskiego należy traktować jako warunek nierzetelny w umowach do momentu udowodnienia przez przedsiębiorcę, że jest inaczej.

Nie wszystkie klauzule zostały implementowane do prawa węgierskiego w sposób literalny. Przykładowo treść klauzuli określonej w Dyrektywie literą *a*²²¹ została znacząco zmodyfikowana. Ustawodawca węgierski umiejscowił art. 342 ust. 1 WKC²²² w części kodeksu regulującej odpowiedzialność za wyrządzoną szkodę. Widać wyraźnie, iż legislator węgierski sformułował ogólną zasadę dotyczącą odpowiedzialności odszkodowawczej, która odmiennie niż w Dyrektywie, ma zastosowanie nie tylko do umów konsumenckich, ale także do kontraktów między przedsiębiorcami. Należy również zaznaczyć, że

²¹⁷ 18/1999. (II.5.) Korm. rend. a fogyasztóval kötött szerződésben tisztességtelennek minősülő Feltételekről; Magyar Közlöny 1999/9 (II.5.).

²¹⁸ 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről; Lezárva: 2006. június 30.; Hatály: 2006.VII.1. - 2009.VI.30. HMJ-English - Act IV of 1959 - on the Civil Code of the Republic of Hungary.

²¹⁹ § 1 ust. 2 węgierskiego Rozporządzenia stanowi: (2) Tilos az olyan feltétel, amely az (1) bekezdés alapján tisztességtelennek minősül.

²²⁰ § 2 węgierskiego Rozporządzenia stanowi: 2. § A fogyasztó és a gazdálkodó szervezet közötti szerződésben az ellenkező bizonyításáig tisztességtelennek kell tekinteni különösen azt a szerződési feltételt, amel.

²²¹ Aneks 1 litera a Dyrektywy stanowi: (a) excluding or limiting the legal liability of a seller or supplier in the event of the death of a consumer or personal injury to the latter resulting from an act or omission of that seller or supplier.

²²² Art. 342 ust. 1 węgierskiego kodeksu cywilnego stanowi: (1) Semmis valamely szerződésnek az a kikötése, amely a szándékos vagy súlyos gondatlanságból eredő károkozásért, az életben, a testi épségben, az egészségben okozott károsodásért, továbbá bűncselekmény következményeieért való felelősséget előre korlátozza vagy kizárja.

przepis węgierskiego kodeksu obejmuje swoją sankcją także unieważnienie klauzuli umownej, która ogranicza lub wyłącza odpowiedzialność za wyrządzoną szkodę przez konsumenta. Reasumując należy stwierdzić, iż w omawianym zakresie prawodawca węgierski otoczył ochroną prawną nie tylko konsumenta, ale również inne podmioty obrotu gospodarczego.

Podobnie postąpił węgierski legislator dokonując implementacji klauzuli opisanej literą *d* Dyrektywy unijnej. Paragraf 2 pkt j Rozporządzenia z 1999 r. stanowi mianowicie, że *nieważna może być umowa, która zobowiązuje konsumenta do przesadnie wysokiej zapłaty finansowej, w przypadku niewypełnienia świadczenia lub wypełnienia go niezgodnie z przedmiotową umową*²²³, natomiast przepis Dyrektywy stwierdza jedynie, iż sprzedawca lub dostawca nie może zatrzymywać kwot wpłaconych przez konsumenta, w przypadku, gdy ten zdecyduje się nie zawierać lub nie wywiązywać z umowy²²⁴.

Przy transpozycji klauzuli opisanej w Dyrektywie literą *f*²²⁵ (art. 1 § 1 pkt d Rozporządzenia²²⁶), węgierski legislator pominął część przepisu, która stanowiła, iż za nieuczciwą klauzulę umowną należy uznać zapis, pozwalający sprzedawcy lub dostawcy na zatrzymanie kwot wpłaconych za niewykonane jeszcze usługi, gdy ten zdecyduje się rozwiązać z konsumentem umowę.

Również odmiennie, niż w literze *g*²²⁷ Dyrektywy unijnej, została uregulowana treść przepisu § 1 pkt d Rozporządzenia²²⁸. Węgierski legislator postanowił ogólnie, że nieuczciwa może być klauzula zezwalająca podmiotowi gospodarczemu na odstąpienie od umowy w każdej chwili, podczas gdy przepis Dyrektywy Rady stanowi o rozwiązaniu umowy zawartej na czas nieokreślony, bez właściwego powiadomienia, chyba że istnieją ku temu poważne podstawy.

Na uwagę zasługuje także fakt, iż klauzula abuzywna opisana w Dyrektywie unijnej literą *n*²²⁹ nie została implementowana literalnie. Prawodawca węgierski w § 1 pkt h Rozporządzenia²³⁰ postanowił, że nie tylko ogranicze-

²²³ § 2 pkt j węgierskiego Rozporządzenia stanowi: *a fogyasztót túlzott mértékű pénzösszeg fizetésére kötelezi, ha a fogyasztó nem teljesít vagy nem szerződés szerűen teljesít.*

²²⁴ Aneks 1 litera d Dyrektywy stanowi: *(d) permitting the seller or supplier to retain sums paid by the consumer where the latter decides not to conclude or perform the contract, without providing for the consumer to receive compensation of an equivalent amount from the seller or supplier where the latter is the party cancelling the contract.*

²²⁵ Aneks 1 litera f Dyrektywy stanowi: *(f) authorizing the seller or supplier to dissolve the contract on a discretionary basis where the same facility is not granted to the consumer, or permitting the seller or supplier to retain the sums paid for services not yet supplied by him where it is the seller or supplier himself who dissolves the contract.*

²²⁶ 1. § (1) Rozporządzenia stanowi: *A fogyasztó és a gazdálkodó szervezet közötti szerződésben tisztességtelennek minősül különösen az a szerződési feltétel, amely: (d) lehetővé teszi, hogy a gazdálkodó szervezet a szerződéstől bármikor elálljon, vagy azt felmondja, ha a fogyasztó ugyanerre nem jogosult.*

²²⁷ Aneks 1 litera g Dyrektywy unijnej stanowi: *(g) enabling the seller or supplier to terminate a contract of indeterminate duration without reasonable notice except where there are serious grounds for doing so.*

²²⁸ § 1 pkt h węgierskiego Rozporządzenia stanowi: *lehetővé teszi, hogy a gazdálkodó szervezet a szerződéstől bármikor elálljon, vagy azt felmondja, ha a fogyasztó ugyanerre nem jogosult.*

²²⁹ Aneks 1 litera n Dyrektywy stanowi: *(n) limiting the seller's or supplier's obligation to respect commitments undertaken by his agents or making his commitments subject to compliance with a particular formality.*

²³⁰ A § 1 pkt h węgierskiego Rozporządzenia stanowi: *h) kizárja vagy korlátozza a gazdálkodó szervezetnek az általa igénybe vett közreműködőért való felelősségét.*

nie, ale również wykluczenie odpowiedzialności podmiotu gospodarczego za współuczestnika wykorzystywanego przez niego do realizacji umowy, będzie stanowiło klauzulę abuzywną. Transpozycję tą należy ocenić pozytywnie, ponieważ węgierski legislator postanowił otoczyć szerszą ochroną prawną konsumenta, niż wynika to z wytycznych zawartych przez ustawodawcę europejskiego. Natomiast nie została implementowana ta część przepisu unijnego, która stwierdza, że może być unieważniona ta klauzula umowna, która uzależnia zgodność zobowiązania od spełnienia szczególnych formalności ze strony konsumenta.

Niewielka zmiana dokonana wreszcie została przy implementacji klauzuli oznaczonej w Dyrektywie literą *q*²³¹. W tym przypadku ustawodawca węgierski jedynie ogólnie określił w § 1 pkt i Rozporządzenia²³², że będzie stanowić klauzulę abuzywną postanowienie umowne ograniczające lub wykluczające skorzystanie przez konsumenta ze środków zabezpieczonych prawem lub uzgodnieniami stron, podczas gdy Dyrektywa w sposób bardziej szczegółowy przytacza wszelkie zapisy, które takie naruszenie wobec konsumenta będą stanowić.

Pozostałe klauzule abuzywne opisane w Dyrektywie unijnej literami *b, c, e, h, i, j, k, l, m, o* oraz *p* zostały przez węgierskiego prawodawcę implementowane do prawa węgierskiego literalnie, z zachowaniem ducha oraz celu przedmiotowej Dyrektywy. Niewielka zmiana dokonana wreszcie została przy transpozycji przepisu opisanego literą *h*²³³ Dyrektywy, gdzie prawodawca węgierski dokonał kosmetycznej zmiany w § 2 pkt c Rozporządzenia²³⁴, stanowiąc o nierozsądnie krótkim terminie na świadczenie określonego zachowania się, podczas gdy Dyrektywa zawiera w swej treści zwrot o stanowczo krótkim okresie na spełnienie określonego zachowania się.

Reasumując poczynione rozważania – implementacja dokonana przez węgierskiego prawodawcę nie odbiega w sposób znaczący od wytycznych zawartych w Dyrektywie 93/13. Uwagę zwraca przede wszystkim implementacja wszystkich klauzul abuzywnych do węgierskiego porządku prawnego. Warto również podkreślić, że modyfikacje w dokonanej transpozycji są nie-

²³¹ Aneks 1 litera q Dyrektywy stanowi: *(q) excluding or hindering the consumer's right to take legal action or exercise any other legal remedy, particularly by requiring the consumer to take disputes exclusively to arbitration not covered by legal provisions, unduly restricting the evidence available to him or imposing on him a burden of proof which, according to the applicable law, should lie with another party to the contract.*

²³² § 1 pkt i węgierskiego Rozporządzenia stanowi: *i) kizárja vagy korlátozza a fogyasztó jogszabályon vagy a felek közötti megállapodáson alapuló igényérvényesítési lehetőségeit, kivéve, ha azt egyben más, jogszabályban meghatározott vitarendezési móddal helyettesíti.*

²³³ W aneksie 1 litera h Dyrektywy Rady 93/13 stanowi: *automatically extending a contract of fixed duration where the consumer does not indicate otherwise, when the deadline fixed for the consumer to express this desire not to extend the contract is unreasonably early.*

²³⁴ § 2 pkt c węgierskiego Rozporządzenia stanowi: *c) meghosszabbítja a határozott időre kötött szerződést, ha a fogyasztó másként nem nyilatkozik, feltéve, hogy a nyilatkozat megtételére nyitva álló határidő ésszerűtlenül rövid.*

liczne, a pominięcia części przepisów przez węgierskiego ustawodawcę zdarzają się bardzo rzadko, w związku z czym implementację całościowo należy ocenić pozytywnie.

6.3. Orzecznictwo z zakresu ochrony konsumenta i uznania postanowień wzorca umowy za niedozwolone

Węgierski prawodawca zapewnił w ustawodawstwie krajowym szerszą ochronę prawną konsumentom, niż wynikałoby to z wytycznych zawartych w Dyrektywie. W związku z gruntowną nowelizacją węgierskiego kodeksu cywilnego przeprowadzoną w 2006 r., a w szczególności zmianą przepisów prawnych dotyczących stwierdzenia abuzywności klauzul umownych, Węgry jeszcze nie zdążyły wykształcić bogatego orzecznictwa z zakresu ochrony konsumentów i uznania postanowień wzorca umowy za niedozwolone. Trzeba także zaznaczyć, iż w państwie węgierskim nie jest prowadzony powszechny system, w którym rejestrowane byłyby klauzule uznane za nieuczciwe, krzywdzące konsumenta oraz niezgodne z prawem węgierskim. Podmiotem bardzo mocno wpływającym na węgierski rynek konsumencki jest Stowarzyszenie Ochrony Konsumentów. Niestety, jak udało się ustalić u źródła, Stowarzyszenie nie może pochwalić się znacznymi osiągnięciami w zakresie eliminacji klauzul abuzywnych. Wynika to m.in. z ograniczonych funduszy Stowarzyszenia na prowadzenie spraw sądowych. Funkcjonujące na Węgrzech Európai Fogyasztói Központ Magyarországon (Europejskie Centrum Konsumentów) prowadzi listę klauzul abuzywnych wyłącznie na własne potrzeby i publicznie jej nie udostępnia. W sprawach dotyczących telekomunikacji uznaniem klauzul za potencjalnie abuzywne zajmuje się na Węgrzech Narodowy Nadzór Telekomunikacji, prowadzący w ramach swojej właściwości postępowania w sprawach uznania klauzul używanych przez podmioty działające na danym rynku za niezgodne z prawem węgierskim. Orzeczenia sądów węgierskich z zakresu ochrony konsumentów, a także wyroki uznające nieuczciwość klauzul w umowach przedsiębiorców z konsumentami upublicznianie są na bieżąco w prasie powszechnej. Nie jest zatem prowadzony, jak ma to miejsce w Polsce, ogólnodostępny rejestr klauzul uznanych za niezgodne z prawem.

Sytuacja konsumenta w bieżących sprawach, w przypadku zastosowania wobec niego krzywdzącej klauzuli, może być zmieniona tylko w drodze normalnej procedury sądowej, prowadzonej zgodnie z art. 209 A²³⁵ oraz

²³⁵ § Art. 209 A WKC stanowi: (1) Az általános szerződési feltételként a szerződés részévé váló tisztességtelen kikötést a sérelmet szenvedett fél megtámadhatja.

(2) Fogyasztói szerződésben az általános szerződési feltételként a szerződés részévé váló, továbbá a fogyasztóval szerződő fél által egyoldalúan, előre meghatározott és egyedileg meg tárgyaló tisztességtelen kikötés semmis. A semmisségre csak a fogyasztó érdekében lehet hivatkozni.

209 B²³⁶ WKC. Każda klauzula umowna może być zakwestionowana przez stronę umowy przed sądem powszechnym, który stwierdzając abuzywność konkretnego postanowienia powinien jednak zgodnie z treścią art. 209 A ust. 2 WKC orzekać na korzyść konsumenta, a nie przedsiębiorcy. Warto w tym miejscu przytoczyć postanowienie Sądu Miejskiego w Szeged²³⁷, wyjaśniające charakter klauzul abuzywnych. Postanowienie to stanowi zarazem istotną wskazówkę interpretacyjną dla innych organów. Sąd ten stwierdził, iż na poziomie klauzuli generalnej niedozwolone postanowienie umowne posiada dwa elementy. Jednym z nich jest fakt, że strona opracowująca warunki umowne narusza zasadę postępowania w dobrej woli (element subiektywny), w związku z czym prawa i obowiązki wynikające z umowy zostają bezzasadnie ustalone jednostronnie na szkodę drugiej strony. W ten sposób naruszona zostaje zasada symetrii praw i obowiązków umownych i powstaje asymetria traktowana jako drugi element (element obiektywny) przesądzający o abuzywności. Brak proporcji nie występuje jednak pomiędzy usługą i wynagrodzeniem, nie dotyczy też kształtowania cen. Nieprawidłowość umowy nie wynika więc z zachwiania proporcji wartości, a związana jest z brakiem równouprawnienia stron umowy.

Warto podkreślić, że również organizacja konsumencka może zgodnie z treścią art. 209 B WKC zakwestionować uczciwość oraz zgodność klauzuli umownej z przepisami prawa węgierskiego, nie tylko w konkretnym kontrakcie handlowym, ale także w ogólnie stosowanym wzorcu umowy w stosunkach danego rodzaju. Taka kontrola abstrakcyjna organizacji konsumenckiej może przybrać formę *actio popularis*, czyli powództwa wytoczonego przez dany podmiot w interesie ogółu. Stwierdzenie przez sąd abuzywności konkretnego postanowienia umownego, w drodze powództwa wytoczonego w interesie ogółu społeczeństwa, może zostać na wniosek organizacji konsumenckiej upublicznione i wywierać skutek także na przyszłość.

Orzekając o niezgodności z prawem klauzuli umownej sąd może, jeśli uzna to za niezbędne, publicznie zakazać na przyszłość jej stosowania, nie tylko

²³⁶ Art. 209 B WKC stanowi: (1) Az általános szerződési feltételként a fogyasztói szerződés részévé való tisztességtelen kikötés 209/A. § (2) bekezdése szerinti érvénytelenségének megállapítását a külön jogszabályban meghatározott szervezet is kérheti a bíróságtól. A bíróság a tisztességtelen kikötés érvénytelenségét a kikötés alkalmazójával szerződő valamennyi félre kiterjedő hatállyal megállapítja.

(2) A külön jogszabályban meghatározott szervezet kérheti továbbá az olyan általános szerződési feltétel tisztességtelenségének megállapítását, amelyet fogyasztókkal történő szerződéskötések céljából határoztak meg és tettek nyilvánosan megismerhetővé, akkor is, ha az érintett feltétel még nem került alkalmazásra.

(3) A bíróság a (2) bekezdés szerinti eljárásban, ha megállapítja a sérelmes általános szerződési feltétel tisztességtelenségét, azt alkalmazása esetére (a jövőre nézve) - a kikötés nyilvánosságra hozójával szerződő valamennyi félre kiterjedő hatállyal - érvénytelenné nyilvánítja. A tisztességtelen szerződési feltétel alkalmazója köteles a fogyasztó igényét az ítélet alapján kielégíteni. A bíróság ítéletében továbbá eltiltja a tisztességtelen általános szerződési feltétel nyilvánosságra hozóját a feltétel alkalmazásától.

(4) Az (2) bekezdés szerinti per az ellen is megindítható, aki a fogyasztókkal történő szerződéskötések céljából meghatározott és megismerhetővé tett tisztességtelen általános szerződési feltétel alkalmazását nyilvánosan ajánlja. A bíróság, ha megállapítja a sérelmes általános szerződési feltétel tisztességtelenségét, azt - alkalmazása esetére - érvénytelenné nyilvánítja, és eltilt az alkalmazásra ajánlástól.

²³⁷ Sąd Miejski w Szeged P. 23 454 /1999/25.

w ramach wzorca stosowanego w umowach między tymi samymi stronami, ale także jako standardowe wzorce umowne stosowane w umowach danego rodzaju²³⁸. Sąd może również stwierdzić, że konkretna nieuczciwa klauzula umowna będzie uważana za niebyłą oraz nie mającą znaczenia prawnego z mocą *ex tunc*, nie tylko w konkretnych kontraktach handlowych, ale także w odniesieniu do wszelkich uczestników stosunków prawnych, w których była stosowana²³⁹.

Analizując węgierskie orzecznictwo dotyczące usług użyteczności publicznej, odnoszące się do zakresu ochrony przyznanej konsumentowi wraz z uznaniem postanowień wzorca umowy za niedozwolone, należy przytoczyć interesujące orzeczenie Sądu Miejskiego z dnia 9 marca 2000 r. w mieście Szeged (3.G.40.009/2000/3.), w którym została uznana za niedozwoloną i tym samym nieważną klauzula umowna zawarta w Ogólnych warunkach dostawy gazu o treści: *Zasady rozliczania opłat za zużyty gaz usługodawca określi w swoim regulaminie zakładowym. Zgodnie z tym, jeżeli w miejscu poboru gazu zainstalowano licznik gazowy usługodawca raz na trzy miesiące dokona odczytu licznika, zaś w okresie pomiędzy odczytami będzie wystawiał faktury miesięczne. Faktura nie poparta konkretnym odczytem licznika opiera się na obliczeniach uwzględniających zwyczajne i warunki korzystania z gazu przez klienta. Regulamin zakładowy usługodawcy jest dostępny dla klientów w biurach obsługi klienta i każdy może się z nim zapoznać.* W przedmiotowej sprawie sąd uznał, że umieszczenie przez firmę DÉGÁZ Rt., będącą jedynym dostawcą gazu w regionie południowej Niziny Węgierskiej, w punkcie 11. Ogólnych warunków dostawy gazu powołanej klauzuli abuzywnej, jest dla konsumenta krzywdzące ze względu na niezgodny z prawem sposób rozliczania usługi.

W obszarze usług użyteczności publicznej, związanych z wywozem odpadów stałych oraz odprowadzaniem nieczystości kanalizacyjnych, na uwagę zasługuje ugoda z dnia 9 lutego 2006 r. zawarta w wyniku toczącego się długiego procesu sądowego (od listopada 2003 r.) pomiędzy firmą Remondis Szolnok Rt., a Krajowym Zrzeszeniem Ochrony Konsumentów, zgodnie z którą zapewniono konsumentom możliwość wyboru odpowiedniej wielkości pojemnika na odpady spośród 80-120-240-1100-litrowych, pod warunkiem zamykania pokrywy pojemnika pomiędzy poszczególnymi opróżnieniami przez pozwaną firmę Remondis Szolnok Rt., co zostało podyktowane względami ochrony środowiska. Ponadto w kolejnej ugodzie z dnia 8 marca 2006 r. pozwana także przez Krajowe Zrzeszenie Ochrony Konsumentów firma Remondis Szolnok Rt., posiadająca prawo wyłączności na wywożenie odpadów stałych w mieście Szolnok, zobowiązała się nie stosować różnicowania wobec różnych konsumentów lub grup konsumentów korzystających z tej

²³⁸ Art. 209 B ust. 3 WKC.

²³⁹ Art. 209 B ust. 4 WKC.

samej usługi, o ile uchwała Rady Miasta w tym zakresie nie będzie stanowiła inaczej.

Sąd węgierski uznał za nieuczciwą klauzulę umowną stanowiącą, że w opłaty za kanalizację wliczony zostanie koszt prognozowanych kar za ścieki nakładanych na usługodawców. W przedmiotowej sprawie Krajowe Zrzeszenie Ochrony Konsumentów wystąpiło na drogę postępowania sądowego przeciwko firmie Fővárosi Csatornázási Művek Rt., ponieważ tak sformułowane postanowienie umowne było nieuczciwe oraz krzywdziło konsumentów, przerzucając na nich ciężar obowiązków, które należały do usługodawcy.

W obszarze usług telekomunikacyjnych uwagę zwraca orzeczenie węgierskiego Sądu Stołecznego, w którym uznano, że nieważne są Ogólne Warunki Umowne stosowane przez telefonię komórkową Vodafone Magyarországi Mobil Távközlési Rt. (Vodafone Magyarországi Telefonía Komórkowa S.A.), w treści których znalazło się postanowienie, zgodnie z którym począwszy od dnia 10 lutego 2003 r. pozwana firma miała prawo ograniczenia usług w zależności od ruchu danych. Sąd węgierski uznał, iż kwestionowana klauzula nie może być stosowana w umowach konsumenckich, ponieważ jest sprzeczna z przepisami prawa węgierskiego, krzywdzi konsumenta, a ponadto jej stosowanie przez przedsiębiorcę jest nieuczciwe, w związku z powyższym powództwo zasługiwało na uwzględnienie w całości.

W odniesieniu do umów o świadczenie usług telekomunikacyjnych niemalże regułą jest stosowanie przez operatorów klauzul zezwalających im na zablokowanie możliwości wykonywania połączeń w przypadku niezapłacenia przez konsumenta rachunku telefonicznego w terminie, co przez sąd węgierski zostało z oczywistych względów uznane za nieuczciwe. Można w tym miejscu jako przykład wskazać postanowienie sądu²⁴⁰ w procesie Narodowego Nadzoru Telekomunikacyjnego, w którym uznano za abuzywną klauzulę zawartą w Ogólnych Warunkach Umowy firmy Vodafone Rt., która ograniczała konsumentom dostęp do usługi w przypadku, gdy kwota nie uiszczonych jeszcze opłat za usługę przekroczy indywidualnie ustaloną kwotę graniczną, która to z kolei dla poszczególnych abonentów wynosi min. 16'2150,00 HUF. Sąd węgierski nakazał pozwanej firmie, aby dokonała zmiany tego warunku umowy, ponieważ dzięki temu usługodawca ma prawo zaprzestać świadczenia usług jednostronnie i po zaistnieniu określonego, w nieprzewidywalny dla abonenta sposób, warunku. Sąd stwierdził, iż warunek ten ma charakter subiektywny, nie jest transparentny dla abonenta sam w sobie i związane z nim konsekwencje nie są obiektywne. Ponadto odstępstwo w ogólnych warunkach umownych od obowiązujących przepisów prawa może wystąpić wyłącznie, kiedy przepisy jednoznacznie to dopuszczają lub kiedy taka jest wola

²⁴⁰ Sygn. Nr HS-1054-11/2006.

stron umowy i odstępstwa działają na korzyść abonentów. Zdaniem sądu klauzula ta jest sprzeczna z przepisami prawa węgierskiego tj. z § 207 ust. 2 WKC²⁴¹ (art. 5 Dyrektywy) oraz z § 2 lit. e Rozporządzenia z 1999²⁴² r. (Aneks 1 lit. k Dyrektywy), w związku z czym nie może być stosowana w umowach z konsumentami.

Podobne orzeczenie zostało wydane przez sąd²⁴³ w postępowaniu przeciwko Magyar Telekom Távközlési Nyrt., w którym została stwierdzona niezgodność postanowień punktu 9.2.4. rozdziału V. Ogólnych Warunków Umownych z prawem węgierskim²⁴⁴. Przytoczone postanowienie umowne zostało uznane za abuzywne, ponieważ usługodawca tylko wówczas może ograniczyć dostęp do usług, jeżeli abonent nie ureguluje swoich zobowiązań nawet po upływie minimum 30-dniowego terminu płatności określonego w wezwaniu do zapłaty.

Warto także zwrócić uwagę na decyzję Rady Antymonopolowej przy Urzędzie Antymonopolowym z dnia 10 czerwca 2004 r., w którym stwierdziła, że nie do przyjęcia jest klauzula Ogólnych Warunków Umownych firmy FiberNet Kommunikációs Rt. w odniesieniu do pakietów telewizji kablowej, której treść stanowi: „usługodawca na podstawie własnej jednostronnej decyzji może umieszczać w pakiecie programów nowe kanały, wiążące się ze znacznym wzrostem kosztów abonentów”. Rada wyraziła pogląd, że tak sformułowane postanowienie umowne jest krzywdzące, w związku z tym nie może być stosowane w kontraktach z konsumentami. Ponadto Rada uznała, iż jest także klauzulą abuzywną zapis, zgodnie z którym firma FiberNet Kommunikációs

²⁴¹ § 207 ust. 2 WKC stanowi: (2) *Ha a fogyasztói szerződés tartalma az (1) bekezdésben foglalt szabály alkalmazásával nem állapítható meg egyértelműen, a fogyasztó számára kedvezőbb értelmezést kell elfogadni.*

²⁴² § 2 lit. e węgierskiego Rozporządzenia stanowi: *lehetővé teszi, hogy a gazdálkodó szervezet egyoldalúan, alap os ok nélkül a szerződésben meghatározott tulajdonságú szolgáltatástól eltérően teljesítsen.*

²⁴³ Sygn. Nr HS-4305-8/2006.

²⁴⁴ Punkt 9.2.4. rozdział V. Ogólnych Warunków Umowy stanowi: „9.2.4. *Specjalne zasady dotyczące wypowiedzenia umowy – poza postanowieniami punktu 9.2.3 – obowiązujące w przypadku zalegania abonenta z uiszczeniem opłaty*

a) *W celu wywiązania się z obowiązku minimalizowania strat Usługodawca – przy równoczesnym pisemnym powiadomieniu abonenta uprawniony jest do natychmiastowego ograniczenia połączeń wychodzących abonenta, jeżeli zaległości płatnicze przekraczają w przypadku abonenta indywidualnego 20.000,- forintów, zaś w przypadku abonenta instytucjonalnego 90.000,- forintów. Określone w niniejszym punkcie kwoty graniczne są wielokrotnością średniej kwoty faktury dla danej kategorii abonentów, których przekroczenie Usługodawca zobowiązany jest na podstawie postanowień Kodeksu Cywilnego minimalizować.*

b) *Jeżeli abonent przy zawieraniu umowy określił, że winien posiadać dostęp do połączeń o podwyższonych taryfach i w ciągu pierwszych trzech miesięcy od daty zawarcia umowy roczne obroty przekroczyły 100.000,- forintów w przypadku abonenta indywidualnego i 300.000,- forintów w przypadku abonenta instytucjonalnego, wówczas usługodawca ze względu na zapobieganie szkodom ma prawo ograniczyć połączenia wychodzące abonenta przy równoczesnym powiadomieniu abonenta, o ile abonent nie udzielił uprzednio odpowiedniego poręczenia majątkowego.*

c) *Jeżeli abonent spóźni się z uiszczeniem opłaty za połączenia o podwyższonej taryfie (06-90), wówczas usługodawca wraz z upływem otwartego terminu uiszczenia faktury ma prawo wyłączenia możliwości wykonywania połączeń o podwyższonej taryfie. Usługodawca nie ma prawa ograniczania możliwości wykonywania innych połączeń, czy też wypowiedzenia umowy wyłącznie na podstawie zaległości płatniczych wymykających z opłat za połączenia o podwyższonej taryfie.*

d) *Usługodawca ma prawo umorzenia części lub całości zaległości płatniczych abonenta indywidualnego, jeżeli brak płatności wynika z trudnych do przewidzenia i uniknięcia przyczyn zewnętrznych (powódź, trzęsienie ziemi, pożary lasów, itp.), zmiany sytuacji majątkowej i finansowej abonenta, uniemożliwiających mu uregulowanie faktury. Usługodawca tylko wówczas umorzy należność, jeżeli abonent wcześniej terminowo regulował swoje rachunki, jest w stanie wiarygodnie potwierdzić zmianę swojej sytuacji oraz poświadczyc, że jego dochody nie przekraczają płacy minimalnej”.*

Rt. od dnia 1 stycznia 2003 r. stosowała dużo wyższe, niż w firmach świadczących podobne usługi, opłaty za dojazd do klienta (4'000,00 HUF + VAT). W przedmiotowej sprawie Rada zwróciła uwagę, że tak drastyczna podwyżka opłat, przewyższająca znacznie poziom inflacji, zapewniła pozwanej firmie duże profity, wynikające z przerzucenia kosztów własnej działalności na konsumenta, stwierdzając: „planowane inwestycje nie mogą stanowić podstawy prawnej do podwyższenia opłat.”

W odniesieniu do sektora użyteczności publicznej związanego z usługami transportowymi na uwagę zasługuje wyrok węgierskiego Sądu Stołecznego (nr 6.P.27.132/2004/11.) stwierdzający, że niedozwolona i nieważna jest klauzula zawarta w Ogólnych Warunkach Umownych stosowanych przez Magyar Légiközlekedési Rt. (Węgierskie Linie Lotnicze S.A.), zgodnie z którą od 1 lutego 2004 r. w cenę biletu lotniczego firma wliczała także należną jej opłatę za jego wystawienie. Sąd stwierdził, iż tak sformułowane postanowienie umowne jest niezgodne z prawem, krzywdzi konsumenta, a ponadto nie jest wiążące, ponieważ konsument nie miał wpływu na jego treść, gdyż klauzula ta została mu przedstawiona w postaci uprzednio przygotowanego wzorca standardowego.

Podobne stanowisko wyraził Sąd Stołeczny w wyroku o sygnaturze 7.G.41.775/2004/11 stwierdzając, że niezgodna z przepisami prawa jest klauzula o treści: „ubezpieczenie autocasco nie obejmuje przypadków, kiedy w chwili kradzieży dowód rejestracyjny pojazdu znajduje się w pojeździe”. Sąd uznał, iż kwestionowany Ogólny Warunek Umowy stosowany przez Towarzystwo Ubezpieczeniowe Allianz Hungária Biztosító Rt. jako pozwanego, krzywdzi konsumenta, w związku z czym jego stosowanie w umowach jest niedozwolone. Ponadto Sąd zauważył, że w przedmiotowej sprawie konsument nie miał wpływu na ustalenie treści nieuczciwej klauzuli, nie była ona również indywidualnie negocjowana, lecz została przedstawiona konsumentowi jako standardowa umowa stosowana w kontraktach danego rodzaju.

Przy analizie orzecznictwa dotyczącego abuzywności klauzul umownych należy również sięgnąć do wyroków z zakresu szczególnie interesującej konsumentów – branży budowlanej. I tak, w odniesieniu do usług związanych z pośrednictwem przy sprzedaży nieruchomości, na uwagę zasługuje orzeczenie węgierskiego Trybunału Konstytucyjnego nr 2/2005 (kwalifikator węgierskiego systemu informacji prawniczej EBH 2005.1333.), w którym decyzją Trybunału do umowy dotyczącej pośrednictwa przy sprzedaży nieruchomości nie mają zastosowania przepisy węgierskiej ustawy nr CXVII. z 2000 r. (2000. évi CXVII. törvény rendeltetései nem alkalmazhatók). W przedmiotowej sprawie Trybunał uznał, że niedozwolone jest zawarcie w treści umowy zlecenia postanowienia, w myśl którego zleceniobiorcy należy się pro-

wizja nawet wówczas, gdy nieruchomość zostanie zakupiona przez klienta nie przedstawionego przez zleceniobiorcę. Ponadto Trybunał stwierdził, że również niezgodny z założeniami umowy pośrednictwa sprzedaży nieruchomości jest zapis, zgodnie z którym zleceniobiorcy należy się prowizja nawet, jeżeli po upływie określonego czasu od daty wygaśnięcia umowy zleceniodawca samodzielnie dokona sprzedaży swojej nieruchomości.

W innym orzeczeniu²⁴⁵ sąd uznał za nieważne postanowienia umowy o roboty budowlane, które w bliżej nieokreślonym czasie daje przedsiębiorcy prawo do kwestionowania cen jednostkowych²⁴⁶. Sąd wskazał w szczególności, że mogą zaistnieć takie przymusowe okoliczności ekonomiczne, z powodu których w chwili zawierania umowy na generalne wykonawstwo przedsiębiorca nie jest jeszcze w stanie określić i zawrzeć w umowie wszystkich cen jednostkowych na poszczególne rodzaje robót, składających się na cenę ostateczną. Zarówno wykonawca, jak i zamawiający nie jest bowiem w stanie z wyprzedzeniem przewidzieć wszystkich okoliczności, które mogą wynikać ze zmiennych warunków ekonomicznych. Od stron umowy należy jednak oczekiwać określenia na miarę posiadanych możliwości wynagrodzenia za wykonawstwo robót. Mając to na względzie, przedmiotowe klauzule należy uznać za naruszające prawo. Sąd stwierdził ponadto, że tak sformułowane warunki umowne umożliwiają generalnemu wykonawcy dokonanie jednostronnej zmiany umowy, co mogłoby prowadzić do uzyskania jednostronnych korzyści. Aczkolwiek sąd nie wykluczył sytuacji, że może wystąpić taki przypadek szczególny, kiedy w chwili zawierania umowy wykonawca nie zna jeszcze swoich podwykonawców i realizacja umowy po uzgodnionej cenie nie naruszałaby istotne interesy wykonawcy. W takim wypadku uzasadnione może być zawarcie ze zleceniodawcą takiej umowy, która może uwzględniać kształtowanie ostatecznej ceny umownej w oparciu o uwagi podwykonawców, dostawców i innych uczestników procesu inwestycyjnego. Wszystko to nie zmienia jednak postaci rzeczy, że powyższe klauzule nie mogą mieć zastosowania jako ogólne warunki umowne. W tej samej umowie sąd zakwestionował inne postanowienie, które w przypadku wystąpienia oszczędności przy realizacji robót wykonanych w oparciu o bardziej celowe rozwiązania

²⁴⁵ BH1987,246.

²⁴⁶ § punkt 2. umowy: „Po przeprowadzeniu procedury zgłoszeniowej wyżej wymienione wynagrodzenie zostaje zmienione na kwotę uzgodnioną przez strony”.

punkt 25. umowy: „Strony umowy ustalają, że wykonawca może zgłaszać swoje zastrzeżenia do przekazanej mu dokumentacji wykonawczej w następujący sposób:

.... II. Zastrzeżenia do cen jednostkowych: ....

b) w stosunku do pracodawców nie podlegających obowiązkowi zawarcia umów, za wyjątkiem podwykonawstwa i dostaw, do dnia ..... 19... roku. Wykonawca zobowiązany jest przekazać inwestorowi do zatwierdzenia wszelkie zastrzeżenia do cen jednostkowych zgłoszone przez poszczególnych podwykonawców, dostawców, i innych uczestników procesu inwestycyjnego w ciągu 30 dni od daty ich otrzymania. Czas na rozpatrzenie zastrzeżeń przez inwestora wynosi 30 dni. Wykonawca przesyła inwestorowi zastrzeżenia do cen jednostkowych w 7 egzemplarzach, z których 4 zostaje podpisane przez uprawnione osoby reprezentujące inwestora i odesłane do wykonawcy w ciągu 30 dni, pod groźbą utraty prawa. W przypadku różnicy zdań strony na wniosek wykonawcy dokonują wzajemnych uzgodnień”.

techniczne, dopuszcza ich podział pomiędzy stroną inicjującą a stroną przychylającą się do proponowanych zmian²⁴⁷. W odniesieniu do tego punktu sąd stwierdził między innymi, że kwota oszczędności wynikających z zastosowania bardziej racjonalnego rozwiązania technicznego została w umowie podzielona niezgodnie z obowiązującymi przepisami i zapewnia uzyskanie jednostronnych korzyści. Z tego względu klauzula ta uznana została za niedozwoloną.

Sporą grupę orzeczeń stanowią decyzje sądów węgierskich zakazujące stosowania w Ogólnych Warunkach Umów kredytu z konsumentami klauzul, które pozwalają bankom na wypowiedzenie umowy kredytu bez powodu, nawet w przypadku prawidłowego wywiązywania się klienta ze swoich zobowiązań umownych. Warto w tym miejscu wskazać orzeczenie Sądu Stołecznego²⁴⁸, w którym za abuzywną uznana została klauzula zawarta w Ogólnych Warunkach Umowy kredytu na zakup samochodu osobowego lub małego samochodu dostawczego, o treści: *Bank ma prawo wypowiedzenia niniejszej umowy ze skutkiem natychmiastowym, jeżeli Dłużnik naruszy którekolwiek ze swoich zobowiązań zawartych w niniejszej umowie, lub jeśli bank widzi zagrożenia dla spłaty kredytu.* W tym konkretnym przypadku pozwany na podstawie Ogólnych Warunków Umownych udziela dłużnikowi pożyczki na **częściowe** sfinansowanie ceny zakupu pojazdu, który to dłużnik poprzez zawarcie umowy kupna-sprzedazy ze sprzedającym nabywa prawo własności pojazdu. Umowa warunkowa jest integralną częścią umowy kredytu i mówi, że zabezpieczenie zobowiązań płatniczych kupującego stanowi prawo własności pojazdu. Sąd węgierski zajął stanowisko, iż takie sformułowanie treści postanowienia umownego stwarza możliwość uzyskania nieuzasadnionej korzyści ze strony banku, czyli że możliwa jest ich interpretacja na niekorzyść konsumenta, a ponadto daje możliwość wypowiedzenia umowy bez powodu, nawet klientowi wywiązującemu się ze swoich zobowiązań umownych²⁴⁹. Równocześnie w przypadku wygaśnięcia umowy z innego powodu niż naruszenie jej postanowień, warunek ten wyklucza możliwość dochodzenia przez stronę słabszą zwrotu zapłaconych już kwot, gdyż bank korzystając z umowy warunkowej może przejść prawo własności pojazdu. Tak sformułowana klauzula jest niezgodna z § 209 A²⁵⁰ oraz § 209 B ust. 1 i 2 WKC²⁵¹ (art. 3 ust. 1 Dyrektywy) i nie może być stosowana w umowach z konsumentami.

²⁴⁷ punkt 48. umowy: „Strony ustalają, że w przypadku wystąpienia oszczędności przy realizacji robót wykonanych w oparciu o bardziej celowe rozwiązania techniczne – po pomniejszeniu o koszty zamiany i inne stosowne koszty – zostaną one podzielone w sposób następujący: Strona inicjująca wprowadzenie zmian technicznych otrzyma 80% kwoty oszczędności, zaś strona przychylająca się do nich otrzyma 20% tej kwoty. Realizowane w ten sposób roboty częściowe zostaną rozliczone przez strony na zasadzie wolnorynkowej, zgodnie z obowiązującymi przepisami”.

²⁴⁸ Sygn. Nr 2.Gf.75 980/2001/14.

²⁴⁹ Ciekawe, że w Polsce takie uprawnienie przysługuje bankowi nie na podstawie umowy, ale bezpośrednio z tekstu ustawy prawo bankowe.

²⁵⁰ § 209 A WKC stanowi: A fogyasztói szerződés tisztességtelen kikötését a fogyasztó megtámadhatja akkor is, ha az nem minősül általános szerződési feltételnek.

²⁵¹ § 209 B ust. 1 i 2 WKC stanowi: 209/B. § (1) Tisztességtelen az általános szerződési feltétel, illetve a fogyasztói szerződés

Przytoczenia wymaga również postanowienie Sądu Stołecznego I Instancji²⁵², w którym za nieważną została uznana klauzula umowna zawarta w treści Ogólnych warunków umowy leasingu stwierdzająca, że wraz z wygaśnięciem umowy leasingu automatycznie wygasa także zawarta umowa ubezpieczenia. W komentowanej sprawie powodowie zwrócili się do sądu o uznanie nieważności postanowień Ogólnych Warunków Umownych stosowanych przez pozwanego w umowie leasingu, sporządzanej na typowym formularzu umownym (tzw. umowa blankietowa) dotyczących ubezpieczenia. Powoływali się na fakt, że pozwany naruszając zasadę działania w dobrej wierze, przy ustalaniu warunków umownych dotyczących zawarcia, trwania i wypowiedzenia ubezpieczenia nie brał pod uwagę ich interesów, zaś niektóre warunki zostały jednoznacznie, w sposób jednostronny i niczym nie uzasadniony ustalone na szkodę leasingobiorcy. Stwierdzili, że za niedozwolone należy uznać klauzule umowne, które nie wyrażają w pełni interesów leasingobiorcy; wynikające z umowy leasingu korzyści z tytułu ubezpieczenia odnosi leasingodawca, zaś obciążenia z tego tytułu ponosi wyłącznie leasingobiorca. Równocześnie umowa leasingu nie uwzględnia interesów leasingobiorcy, które występują niezależnie od umowy leasingu w celu zapewnienia ochrony ubezpieczeniowej. Sąd uznał, że kwestionowane postanowienia umowne są sprzeczne z § 209A oraz § 209B ust. 1 i 2 WKC i są nieważne.

6.4. Porównanie implementacji węgierskiej i polskiej

Implementacja Dyrektywy 93/13 dokonana przez węgierskiego prawodawcę wydaje się być najbardziej poprawna pod względem technicznym ze wszystkich dotychczas ocenianych. Ustawodawca węgierski zadał sobie trud i transponował poszczególne przepisy Dyrektywy we właściwe miejsca węgierskiego systemu prawa. Oznacza to, że przepisy proceduralne znalazły się w ustawie dotyczącej postępowania, przepisy prawa materialnego znalazły się w poszczególnych częściach kodeksu cywilnego, etc. Jak wskazano powyżej węgierski legislator niestety nie ustrzegł się przy tym od błędów, jednakże nie są to na tyle poważne uchybienia, aby zaważyły na całości i jakości węgierskiej implementacji.

Godną aprobaty nowością w regulacji węgierskiej jest przyznanie czynnej legitymacji procesowej organizacjom konsumenckim. W Polsce podobne

kikötése, ha a jóhiszeműség követelményének megsértésével a feleknek a szerződésből eredő jogosultságait és kötelezettségeit egyoldalúan és indokolatlanul az egyik fél hátrányára állapítja meg.

(2) Egyoldalúan és indokolatlanul hátrányos a jogosultságok és kötelezettségek meghatározása különösen, ha a szerződésre irányadó lényeges rendelkezéstől jelentősen eltér; vagy

b) összeegyeztethetetlen a szerződés tárgyával, illetve rendeltetésével.

²⁵² Sygn. Nr 4.Gf.75 026/2001/10.

uprawnienie procesowe wynika wprawdzie z treści art. 61 § 1 kodeksu postępowania cywilnego, jednakże praktyka nie wskazuje jakoby organizacje korzystały w szerszym zakresie z tego uprawnienia.

Analiza zebranego orzecznictwa pozwala wysnuć wniosek, iż skala stosowania przez przedsiębiorców w umowach z konsumentami klauzul abuzywnych jest na Węgrzech bardzo duża. Często się zdarza, że poszczególne klauzule umowne sformułowane są w taki sposób, iż na pierwszy rzut oka trudno jest stwierdzić, czy są nieuczciwe, niezgodne z przepisami prawa węgierskiego oraz czy krzywdzą konsumenta. Dopiero dogłębna analiza konkretnego przypadku przez sąd może dać odpowiedź, czy postanowienie umowne jest niedozwolone czy też nie. Dlatego minusem węgierskiego systemu ochrony przyznanej konsumentowi jest brak prowadzenia przez Krajowe Zrzeszenie Ochrony Konsumentów ogólnego rejestru klauzul uznanych za abuzywne przez sądy węgierskie, co zapewne ułatwiłoby konsumentowi szybkie zorientowanie się, czy konkretna klauzula umowna jest krzywdząca oraz ewentualne wystąpienie na drogę postępowania sądowego celem jej wyeliminowania z obrotu prawnego.

Podsumowując rozważania należy zauważyć, że dokonana przez węgierskiego prawodawcę implementacja zasługuje na szczególne uznanie i po implementacjach francuskiej oraz brytyjskiej należy do najlepszych w Europie. Jest to także bardzo dobry przykład, jak w sposób techniczny powinna wyglądać implementacja Dyrektywy do krajowego porządku prawnego.

ROZDZIAŁ III

Ocena rozwiązań w zakresie klauzul abuzywnych w poszczególnych krajach

1. Konsument europejski wśród różnych reżimów prawnych klauzul abuzywnych

Przeprowadzone w ramach niniejszego opracowania badania pozwalają na wyciągnięcie wniosków natury ogólnej. Zanim jednak zostaną sformułowane spostrzeżenia co do normatywnych i konstrukcyjnych cech regulacji klauzul abuzywnych w poszczególnych krajach, a także uwagi co do sposobów implementacji oraz szczególnych cech orzecznictwa, niezbędnych jest kilka słów komentarza poświęconego zagadnieniom istotnym nie tyle z punktu widzenia badacza, prawnika czy teoretyka, ale konsumenta. Otóż uwzględniając tę perspektywę użyteczność uregulowania problematyki klauzul abuzywnych w Europie nie przedstawia się optymistycznie. Przygotowanie opracowania wymagało dotarcia do materiałów i źródeł, które – jak się wydaje – powinny być bez problemów dostępne dla przeciętnego użytkownika prawa ochrony konsumentów, czyli konsumenta właśnie. Niestety okazało się, że zdobycie informacji na temat regulacji tego obszaru prawa jest stosunkowo trudne, a w wielu przypadkach wręcz niemożliwe. Materiały zdobywane były za pośrednictwem ambasad polskich na terenie wybranych krajów, przedstawicieli nauki w tych krajach, prawników pochodzących z tych krajów, organizacji konsumenckich, organów administracji, do których statutowych zadań należy ochrona konsumentów, instytucji unijnych, a nawet internetu. Mimo, iż w zdobywaniu informacji uczestniczyli profesjonaliści (prawnicy, tłumacze etc.) – uzyskanie wiarygodnych danych było bardzo trudne. Trudności te występowały zarówno wówczas, gdy pozyskując informacje od razu informowano o celu zbierania dla potrzeb ekspertyzy, ale także wówczas, gdy podejmowano próby zdobycia informacji w charakterze konsumenta. Oznacza to, że skoro „zawodowcy” mieli aż takie problemy ze zdobyciem informacji, sytuacja przeciętnego konsumenta, zwłaszcza nie znającego języka, nie mającego odpowiednich kontaktów, nie dysponującego profesjonalną wiedzą – jest znacznie gorsza. W kwestii dostępności materiałów źródłowych warto podkreślić jest, że mimo wszystko o wiele łatwiej zdobyć stosowne materiały z Anglii (tam publikowane są obszernie opracowania poświęcone klauzulom abuzywnym) oraz Francji. Jeżeli chodzi o Francję trzeba także dodać, że sposób przedstawiania informacji o klauzulach abuzywnych uwzględnia

potrzeby konsumentów znacznie bardziej niż w innych krajach. Stosunkowo łatwo dostępne są bowiem nie tylko poszczególne regulacje prawne, ale także orzeczenia sądów różnych instancji, które – co szczególnie istotne – nie tylko zawierają fragment wyroku, ale są też zwykle uporządkowane według pewnych kryteriów, a nadto wiele orzeczeń jest omówionych w przystępnej dla ogółu formie. Ten sposób prezentacji zasługuje na szczególną pochwałę, gdyż pozwala na zrozumienie istoty zakazanego postanowienia oraz motywów, jakimi kierował się sąd wydając rozstrzygnięcie określonego rodzaju. Jak się okazało nie jest natomiast łatwo dotrzeć do orzecznictwa w Niemczech.

W tym kraju bowiem konsument może korzystać z wyspecjalizowanych organizacji konsumenckich, które zwykle służą mu pomocą i wyręczają w problemach, nie ma więc szczególnej tendencji samodzielnego załatwiania swoich problemów przez konsumentów działających „na własną rękę”. Znacznie gorzej natomiast przedstawia się sytuacja w krajach tzw. „nowej Unii”. Bardzo źle jest pod tym względem w Czechach, w których mimo zaangażowania jednego z dziekanów Wydziału Prawa Uniwersytetu im. Masaryka w Brnie nie udało się zdobyć reprezentatywnego orzecznictwa. W kraju tym bardzo trudno jest zdobyć informacje o klauzulach abuzywnych, a siła organizacji konsumenckich nie jest wystarczająca, by wspierać konsumentów na odpowiednim poziomie. Wprowadzona regulacja niedozwolonych postanowień umownych ma charakter tymczasowy i sama przez się nie stanowi dostatecznego oręża w walce z nadużywającymi swojej przewagi przedsiębiorcami. Podobnie mało optymistycznie przedstawia się sytuacja na Słowacji, o czym zresztą była mowa w poprzednich rozdziałach. Dobrze natomiast wypada ocenić zarówno regulację, jak i dostępność do orzecznictwa prokonsumenckiego na Węgrzech.

Na tym tle Polska prezentuje się dobrze. Znaczna w tym zasługa UOKiK, który na swych stronach internetowych udostępnia rejestr klauzul abuzywnych. Nadto na stronach tych, a także stronach organizacji konsumenckich można spotkać stosunkowo dużo publikacji poświęconych klauzulom abuzywnym, i nie jest to tylko kwestia większej dostępności z uwagi na znajomość języka. Można powiedzieć, że pod tym względem Polska wyprzedza nie tylko Czechy i Słowację, ale także Węgry i Niemcy. Nie odstaje też zbyt od Francji oraz Anglii, co uwzględniając stosunkowo krótką historię rodzimej regulacji klauzul abuzywnych i jednak niewielkie doświadczenie – uznać należy za sukces.

W zdobyciu informacji na temat rozwiązań przyjętych w poszczególnych krajach dla konsumenta podstawowym utrudnieniem jest bariera językowa. W przypadku niniejszego opracowania była ona tym większa, że analizie podlegało kilka systemów prawnych, co uniemożliwiało stworzenie

tw. mini słowniczka terminów właściwych wszystkim regulacjom. W badaniach prawnoporównawczych wskazane jest bowiem stworzenie kategorii wspólnych dla porównywanych systemów, tak by desygnaty poszczególnych pojęć nie różniły się między sobą. W przypadku badania kilku porządków w tak niewielkim opracowaniu stworzenie odpowiedniego słowniczka pojęć podstawowych, z uwagi bardzo różne kultury prawne, odmienne założenia systemów prawnych, metod wykładni etc. jest w zasadzie niemożliwe. Te problemy, z którymi trzeba było dać sobie radę w podjętej pracy badawczej są dla konsumenta absolutnie nie do przewyciężenia.

Reasumując – stwierdzić trzeba, że mimo, iż regulacje klauzul abuzywnych w poszczególnych krajach opierają się na tej samej Dyrektywie i realizują te same cele, to jednak konsumentom z różnych krajów nie jest łatwo posługiwać się unormowaniem z kraju dla nich obcego. Będą mieli bowiem ogromne problemy z dotarciem do informacji o tekście stosownej ustawy oraz orzecznictwa. Z pomocą raczej nie przyjdą im ani ambasady, ani organizacje konsumenckie. Będą zatem mieli świadomość, że mają prawo odwołać się do szeroko pojmowanej abuzywności, ale barierą będzie zawsze brak wiedzy co do tego jak to zrobić, na co się powołać, z jakich informacji i źródeł skorzystać. W tym sensie można powiedzieć, że odmienności każdego z krajów przesądzają jednak o porażce regulacji ogólnoeuropejskiej, której jednym z zadań było ułatwienie przepływu towarów i usług. Odmienności w systemach prawnych oraz kulturze poszczególnych państw członkowskich UE są jednak znaczne, a mimo formalnej jedności pryncypiów regulacji, nie pozwalają one na odpowiednią dozę swobody. I nie jest to tylko kwestia języka czy kultury danego kraju.

2. Podobieństwa i różnice w legislacji poszczególnych państw – próba wyodrębnienia podstawowych modeli implementacji Dyrektywy 93/13

Przechodząc do wniosków natury konstrukcyjnoprawnej w pierwszym rzędzie trzeba stwierdzić, że zasadniczo można wyróżnić dwa podstawowe sposoby implementacji Dyrektywy 93/13. Pierwszy z nich można by nazwać „autorskim”. Polega na faktycznym przełożeniu założeń Dyrektywy na stosunki właściwe dla danego kraju i stworzeniu swoistej całościowej i spójnej regulacji. To podejście właściwe jest regulacji francuskiej, z rozbudowanym systemem organów mających za zadanie ochronę przed klauzulami abuzywnymi (Rada Stanu, Komisja ds. Klauzul Abuzywnych skupiająca przedstawicieli konsumentów i przedsiębiorców), a także specyficzną konstrukcją prawną. Takie rozwiązanie zostało zastosowane także w Niemczech. Jed-

nak wyraźnie różni się ono od standardów francuskich, bez wątpienia jest jednak charakterystyczne – autorskie właśnie. Regulacja angielska stanowi w zasadzie powtórzenie Dyrektywy i z tego punktu widzenia nie wydaje się szczególnie nowatorska czy autorska. Trzeba jednak pamiętać, że charakter Dyrektywy jako aktu o charakterze postulatywnym, wskazującego pewien kierunek i raczej unikającego gotowych rozwiązań, doskonale pasuje do systemu *common law*, w którym to treści generalne i postulatywne na konkrety przekłada raczej praktyka, a nie legislator. Ważne jest, że ta praktyka w Anglii jest bardzo dobrze rozwinięta i jak przystało na porządek prawny oparty w dużej mierze na precedensach, orzecznictwo jest stosunkowo łatwo dostępne. Jeżeli chodzi o przeanalizowane państwa należące do byłego tzw. bloku wschodniego, to przyjęty w nich sposób implementacji można nazwać translatywnym. Opiera się on bowiem na prostym tłumaczeniu (translacji) tekstu Dyrektywy na język danego kraju²⁵³. Niemniej jednak w przypadku krajów „nowej Unii” owa translacja dokonywana jest bardziej lub mniej starannie i prowadzi do różnych konsekwencji. Jak już wspomniano, wydaje się, że najmniej starannie przeprowadzona została w Czechach. Pewien zamysł – więcej niż tylko prostej translacji – daje się zauważyć w implementacji węgierskiej. W kraju tym podjęto próbę uporządkowania regulacji unijnej i przełożenia poszczególnych jej zapisów na przepisy krajowe znajdujące się we właściwych częściach dotychczasowych aktów prawnych. W Polsce takiego zabiegu nie przeprowadzono. W zasadzie całość regulacji klauzul abuzywnych zamieszczono w art. 385¹-135³ KC oraz w jednym rozdziale kodeksu postępowania cywilnego, choć można było np. kwestię tzw. *onus probandi* umiejscowić w bardziej nadających się do tego miejscach. Pod tym względem za nad wyraz staranną należy ocenić wspomnianą już regulację węgierską, która wprawdzie wpisuje się w kategorię implementacji translatywnej, nie mniej przeprowadzone modyfikacje zostały dokonane w sposób bardzo interesujący. Widać to już choćby na przykładzie implementacji listy klauzul podejrzanych o abuzywność, zawartych w załączniku do Dyrektywy. Ich przełożenie do węgierskiego porządku prawnego pozwoliło na uporządkowanie poszczególnych klauzul, skrócenie i zwiększenie stopnia ich czytelności bez utraty meritum.

3. Polski konsument w obliczu klauzul abuzywnych w krajach UE

Wskazane powyżej problemy, na jakie natknęli się autorzy niniejszej publikacji wskazują, że przeciętny konsument ma niewielkie szanse na uzyskanie rzetelnej pomocy w przypadku zawarcia umowy z nieuczciwym przed-

²⁵³ W tym sensie paradoksalnie implementacja angielska jest najbardziej translatywna, gdyż okazuje się niemal wiernym odbiciem Dyrektywy.

siębiorcą z innego kraju. Analizowana Dyrektywa, pomimo, iż w zamyśle miała uporządkować i ujednoczyć europejski porządek prawny, spowodowała wprawdzie poważne zwiększenie ochrony w poszczególnych krajach, jednakże jak się wydaje bez większego wpływu na rynek europejski pojmowany jako całość. Uzyskanie przez konsumenta pomocy oraz informacji w zakresie klauzul abuzywnych w poszczególnych krajach, mimo że utrudnione, nie jest jednak niemożliwe. Warto więc wskazać instytucje i miejsca, w których konsument będzie mógł uzyskać podstawową pomoc.

W Wielkiej Brytanii każdy konsument może zwrócić się o pomoc do Consumer Direct²⁵⁴. Jest to instytucja rządowa zapewniająca bardzo rozbudowaną sieć placówek, a także bardzo dobrą obsługę telefoniczną oraz internetową dostępną dla wszystkich konsumentów. Opisywany w niniejszej pracy OFT niestety nie zajmuje się pojedynczymi przypadkami, kierując konsumentów bezpośrednio do Consumer Direct. Bardzo ważnym elementem brytyjskiego systemu ochrony konsumenta są publikowane miesięcznie przez OFT²⁵⁵ biuletyny zawierające postanowienia uznane przez OFT za nieuczciwe lub jedynie podejrzewane o nieuczciwość, a ze stosowania których przedsiębiorcy wycofali się dobrowolnie.

We Francji spis klauzul abuzywnych można znaleźć na stronach internetowych Komisji ds. Klauzul abuzywnych²⁵⁶. Każdy konsument może zwrócić się o pomoc do Europejskiego Centrum Konsumentckiego²⁵⁷. Jednakże do nawiązania kontaktu i uzyskania pomocy prawnej niezbędna jest znajomość języka francuskiego. Pracownicy tej organizacji posługują się co prawda językiem angielskim, lecz prowadzenie przykładowo rozmowy telefonicznej w tym języku napotyka poważne trudności.

Jak wskazywano powyżej, w Niemczech nie istnieje jeden ogólnokrajowy spis wszystkich klauzul abuzywnych. Rejestry zawierające klauzule stosowane w poszczególnych dziedzinach prowadzone są przez wyspecjalizowane organizacje społeczne. Jak w większości krajów unijnych, informacje o tychże organizacjach najłatwiej znaleźć w Internecie – jednakże brak znajomości choćby podstaw języka niemieckiego może konsumentowi znacznie utrudnić dochodzenie swoich uzasadnionych roszczeń. Podobnie jak we Francji, główną organizacją niosącą pomoc konsumentom poszkodowanym stosowaniem przez przedsiębiorców nieuczciwych klauzul umownych jest Europejskie Centrum Konsumentckie²⁵⁸.

²⁵⁴ <http://www.consumerdirect.gov.uk/>.

²⁵⁵ <http://www.of.gov.uk>.

²⁵⁶ <http://www.clauses-abusives.fr/index.htm>.

²⁵⁷ CENTRE EUROPEËN DES CONSOMMATEURS, Dyrektor: BIANCA SCHULZ c/o Euro-Info-Verbraucher e.V.; Rehfusplatz 11; D-77694 Kehl; Tel. +49/78 51 991 48 0 0820/200 999 (DOSTEPNY TYLKO Z FRANCJI); Fax: +49/78 51 991 48 11; E-mail: info@euroinfo-kehl.com; www.euroinfo-kehl.com.

²⁵⁸ EUROPÄISCHE VERBRAUCHERZENTRUM DEUTSCHLAND Dyrektor: Jutta Gurkmann c/o Euro-Info-

Także w Czechach można uzyskać pomoc w Europejskim Centrum Konsumentckim²⁵⁹. Niestety centrum to nie prowadzi rejestru klauzul abuzywnych i ewentualnej ochrony można dochodzić wyłącznie w indywidualnym postępowaniu sądowym. Sytuację być może zmieni planowana na połowę 2007 roku nowelizacja prawa konsumentckiego, która ma zwiększyć uprawnienia organizacji społecznych tak, aby i one mogły reprezentować konsumenta przed sądami powszechnymi.

Na Słowacji ochronę konsumentom zapewnia Europejske Spotrebiteľske Centrum²⁶⁰, działające przy Ministerstwie Gospodarki. Pamiętać jednak należy, że na Słowacji nie ma jednolitego spisu klauzul uznanych wcześniej w podobnych sprawach za nieuczciwe. W efekcie każda sprawa rozpatrywana jest osobno, co znacznie utrudnia i wydłuża proces dochodzenia przez konsumenta swoich słusznych roszczeń

Na Węgrzech każdy konsument może próbować uzyskać niezbędną pomoc w European Consumer Centre of Hungary²⁶¹. Jednakże z uwagi na brak znajomości języka angielskiego pracowników tej instytucji, jak również brak jakichkolwiek tekstów aktów prawnych w języku angielskim – uchylenie się od skutków zawartej z nieuczciwym przedsiębiorcą umowy może być utrudnione, jeżeli nie w ogóle niemożliwe.

4. Wnioski końcowe i podsumowanie głównych tez opracowania

Przeprowadzona analiza wykazała, że mimo wspólnego rodowodu regulacji prokonsumentckich oraz wspólnych dla wszystkich badanych krajów celów tejsze regulacji, zastosowane środki prawne, specyfika kulturowa i rozwój gospodarczy sprawiły, iż każdy z krajów prezentuje inny sposób ochrony przed nieuczciwymi klauzulami umownymi. Różnice uwidaczniają się już przy analizie pojęć podstawowych, takich jak konsument, sprzedawca czy dostawca. W Niemczech i na Węgrzech regulacja klauzul abuzywnych w swym zasadniczym trzonie ma zastosowanie do wszystkich umów, nie tylko konsumentckich. Charakterystyczne dla francuskiego porządku prawnego objęcie ochroną konsumentką także niektórych grup przedsiębiorców jest widoczne również w niektórych porządkach prawnych. Z kolei Polska jest jedynym

---

Verbraucher e.V., Rehfusplatz 11; D-77694 Kehl; Tel. +49/7851 991 48 0; Fax: +49/7851 991 48 11; E-mail: info@euroinfo-kehl.com; www.euroinfo-kehl.com.

²⁵⁹ EUROPEAN CONSUMER CENTRE OF THE CZECH REPUBLIC; Dyrektor: Karel Kronovetr, Na Frantisku 32; 110 15, Prague 1; Tel. +420/22406 2672; Fax: +420/22406 2314, E-mail: esc@mpo.cz; http://www.mpo.cz.

²⁶⁰ EUROPSKE SPOTREBITELSKE CENTRUM; Dyrektor: Veliova Džensída, Mierova 19; 827 15 Bratislava; Tel. +421/2 4854 1605; Fax: +421/2 4854 1627, E-mail: ecc@economy.gov.sk; www.economy.gov.sk/ecc.

²⁶¹ EUROPEAN CONSUMER CENTRE OF HUNGARY; Dyrektor: Gyorgy Morvay, Logodi u. 22-24; 1012 Budapest; tel. +36/1 473 0338; Fax: +36/1 331 7386, E-mail: info@efk.hu; www.efk.hu.

krajem, gdzie aż taką wagę przykładają się do tzw. kontroli abstrakcyjnej. Dla rodzimego porządku prawnego właściwe jest rozszerzenie skuteczności wyroków Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów także na stosunki nie objęte bezpośrednio postępowaniem sądowym. Ten sam cel osiąga się we Francji poprzez działanie Rady Stanu. Z kolei na Węgrzech sąd rozpoznający daną indywidualną sprawę ma możliwość rozszerzenia skuteczności wydanego wyroku także na inne stosunki, co zbliża tę regulację do polskiej. Na Węgrzech ciekawe jest także znajdujące się w przepisach zastrzeżenie, że bezskuteczność danego postanowienia może być stwierdzona tylko, gdy jest to z korzyścią dla konsumenta. Wydaje się to być zastrzeżenie oczywiste, niemniej jednak w złożonych stosunkach prawnych może się okazać, że spełnienie kryteriów abuzywności eliminuje daną klauzulę z umowy, a nie jest to do końca po myśli konsumenta. Warto, aby także inne państwa rozważyły, czy nie wprowadzić pomysłu węgierskiego. Równie ciekawym rozwiązaniem stosowanym przez Węgrów jest publikacja orzeczeń dotyczących klauzul abuzywnych w prasie codziennej. Na tym tle przyjęty w Polsce sposób upubliczniania poprzez Monitor Sądowy i Gospodarczy, który ma małe szanse dotarcia do konsumentów jest mało skuteczny. Z rozwiązań węgierskich warty poważniejszego namysłu jest także przepis nakazujący interpretację umów konsumenckich w oparciu o powszechnie akceptowane znaczenie użytych słów, a nie skomplikowane i mało czytelne tzw. słowniczki umowne, albo slang techniczno-prawny. Interesującym węgierskim rozwiązaniem jest także obowiązek informowania przez przedsiębiorcę o odmienności wzorca względem standardu rynkowego, albo poprzedniego standardu stosowanego przez danego przedsiębiorcę.

Jak widać na przykładzie Węgier, można przeprowadzić implementację translatywną z wieloma elementami indywidualnymi. Na drugim biegunie implementacji translatywnej znajduje się regulacja czeska i słowacka. W tej ostatniej pominięto niektóre – jak się wydaje istotne – fragmenty wzorca unijnego. Przykładowo brak tu domniemania nieuzgodnienia indywidualnego klauzuli, albo domniemania abuzywności całej klauzuli, ani jakiegokolwiek innego instrumentu procesowego ułatwiającego konsumentowi prowadzenie postępowania z przedsiębiorcą. W Słowacji natomiast przyjmuje się, że brak negocjacji przy zawieraniu umowy jest przesłanką konieczną każdego stosunku konsumenckiego. W konsekwencji, jeżeli negocjacje się pojawiają, wówczas dany stosunek nie jest kwalifikowany jako konsumencki, a jego słabsza strona pozbawiona jest należytej ochrony.

Dla Czech, ale także Słowacji, charakterystyczne jest, że w definicji abuzywności nie pojawia się kryterium dobrej wiary, a tylko tzw. dysproporcja w uprawnieniach obu stron. Wydaje się, że takie sformułowanie przepisów mających kluczowe znaczenie dla rozważanej instytucji jest niewystarczające.

W regulacji francuskiej pochwalić można rozwiązanie, że klauzule abuzywne mogą znaleźć się nie tylko w umowach, ale także wszelkiego rodzaju innych dokumentach pojawiających się w stosunkach z konsumentami, w tym kwitach, biletach, gwarancjach itp. Niezwykle wartościowe jest także przyjęte we Francji rozwiązanie nakazujące uwzględniać w stosunkach konsumenckich tzw. szkodę emocjonalną (inną niż na osobie). Jasnym przecież jest, że dla konsumenta ten rodzaj szkody jest często bardziej dolegliwy niż uszczerbek majątkowy. Dziwne zatem, że w innych krajach – w tym zwłaszcza w Polsce – tak niechętnie orzecznictwo dostrzega ten rodzaj krzywdy. Warto upowszechnić w całej Europie ten typowo francuski rodzaj wrażliwości i nakierowanie na człowieka, a nie tylko na aspekty ekonomiczne. Bardzo ciekawy jest także przepis nakazujący każdemu przedsiębiorcy wydanie stosowanych przez niego wzorców umownych każdej osobie mającej w tym interes prawny. Warto upowszechnić to rozwiązanie w innych krajach. Powinno się także rozważyć stworzenie odpowiedniego niezależnego ciała do oceny abuzywności danego postanowienia na kształt francuskiej Komisji ds. Klauzul Abuzywnych. Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, iż jej stanowiska są powszechnie akceptowane, mimo braku istnienia formalnej podstawy do takiego respektowania. Jest to zasługująca na szczególny szacunek sama w sobie ogromna wartość rozwiązania francuskiego.

Przechodząc do analizy orzecznictwa w poszczególnych krajach – skoro obowiązujące w nich przepisy wykazują istotne różnice, to także wydawane na ich podstawie orzeczenia nie będą jednolite. Aby stanowczo wypowiedzieć się w tej sprawie trzeba by podjąć bardzo szeroko zakrojone badania ogromnej liczby orzeczeń. Niemniej jednak wysiłek podjęty przy powstawaniu niniejszego opracowania pozwala na ostrożne sformułowanie powyższej tezy. Jaskrawym przykładem potwierdzającym tę tendencję jest orzeczenie sądu węgierskiego, który uznał za abuzywną klauzulę upoważniającą bank do wypowiedzenia kredytu nawet, gdy kredytobiorca spłaca raty na normalnych zasadach, ale jego sytuacja finansowa uległa poważnemu pogorszeniu. W Polsce tego rodzaju wyrok nie mógłby zostać wydany, gdyż zakwestionowane na Węgrzech rozwiązanie jest niemal identyczne z obowiązującymi w Polsce przepisami prawa bankowego. Potwierdza to sformułowaną wyżej tezę o stosunkowo trudnym położeniu konsumentów w różnych krajach i ograniczeniu możliwości nie tylko dotarcia do regulacji oraz orzecznictwa, ale przede wszystkim oparcia na nim swoich żądań. Z drugiej jednak strony nie wszystko można ocenić aż tak krytycznie. W orzecznictwie daje się bowiem zauważyć również pewne tendencje właściwe wszystkim porządkom prawnym. Nie może być inaczej, skoro poczucie uczciwości, sprawiedliwości, przyzwoitości, dobrej wiary, ekwiwalentności, do których to kategorii

odwołują się poszczególne unormowania, są wspólne dla większości ludzi. O jedności w tym zakresie świadczyć może choćby zawarta w załączniku do Dyrektywy lista klauzul podejrzanych o abuzywność, która zasadniczo – z większymi lub mniejszymi zmianami – została inkorporowana do porządków krajowych przez wszystkie badane państwa.

Jako jednorodną tendencję wskazać należy poglądy jurysprudencji w zakresie stosowania przez przedsiębiorców różnorodnych mechanizmów służących automatyzacji procesu przedłużania umowy na dalsze okresy, albo też ograniczenia w możliwości wypowiedzenia stosunków zawartych na czas nieoznaczony. Kilka zbliżonych orzeczeń dotyczących tego właśnie zagadnienia znalazło się w materiałach francuskich, niemieckich czy angielskich.

W kilku krajach zakwestionowana została klauzula umowna zawierająca oświadczenie konsumenta, iż zapoznał się z umową (ogólnymi warunkami umów), co miało – w zamyśle proponenta wzorca – uchronić przed powoływaniem się przez konsumenta na brak indywidualnego uzgodnienia. Bardzo dużo orzeczeń zakazuje stosowania postanowień ograniczających (bądź sugerujących ograniczenie) odpowiedzialność dostawcy usług internetowych za przerwy oraz złą jakość świadczonej usługi. Innym często kwestionowanym zastrzeżeniem umownym jest odwoływanie się w umowach do niejasnych i bliżej niesprecyzowanych zasad prawa, reguł etycznych, standardów, czy wreszcie wzorców umownych, do których konsument w chwili zawarcia umowy nie miał dostępu. Powszechnie kwestionuje się też pobieranie opłat, w tym ryczałtowych, na których wysokość konsument nie ma wpływu (o których nie wie), albo które nie uwzględniają specyfiki konkretnego klienta (np. sposobu – sankcyjnego lub zwykłego – rozwiązania umowy i związanych z tym kosztów demontażu określonych urządzeń). Z drugiej jednak strony, w orzecznictwie węgierskim pojawiło się orzeczenie idące w nieco innym kierunku, a mianowicie zakazujące różnicowania opłat za eksploatację urządzeń doprowadzających media w zależności od położenia miejsca dostawy tych mediów, a więc właśnie standaryzujące opłaty dla wszystkich konsumentów tego przedsiębiorstwa.

Jak wynika z powyższej analizy – prawo europejskie jest dość różnorodne. Na Starym Kontynencie daje się bowiem zauważyć skłonność poszczególnych państw do indywidualizowania regulacji, nawet tych opartych na wspólnych założeniach. Owo indywidualizowanie występuje zarówno wśród państw tradycyjnie już stosujących tylko im właściwe konstrukcje prawne (np. Niemcy, Francja), jak i pozostałych. Odmienne sposoby implementacji prowadzą wprawdzie do różnic w stanowiskach sądów, niemniej dają się wyodrębnić pewne grupy zagadnień, co do których linia orzecznicza we wszystkich kra-

jach jest zasadniczo tożsama. Nie można przy tym zapomnieć o ogromnym bogactwie europejskiego porządku prawnego, co z jednej strony jest wartością samą w sobie, z drugiej zaś – niestety – znacznie utrudnia konsumentom swobodne korzystanie z usług oferowanych przez przedsiębiorców rozsianym na całym kontynencie.

Na tle regulacji innych krajów polskie unormowanie niedozwolonych postanowień umownych przedstawia się interesująco. Wprawdzie nie cechuje go taka specyfika, jak regulacji niemieckiej czy francuskiej, niemniej reprezentujemy przyzwoity poziom Anglii, czy Węgier, choć od tych ostatnich moglibyśmy wiele ciekawych rozwiązań zapożyczyć. Nie tylko my zresztą. Rozwiązania węgierskie, mimo że wpisują się raczej w tzw. translatywny sposób implementacji, to jednak zostały wzbogacone o wartość bliższego poznania wartości. Natomiast regulacje takich krajów jak Czechy i Słowacja pozostają na stosunkowo niskim poziomie, co przekłada się także na orzecznictwo. Dla Polski charakterystyczne jest rozwiązanie polegające na ciekawym i stosunkowo rozbudowanym systemie kontroli abstrakcyjnej wzorców. Niemałe znaczenie, głównie dla propagowania praw konsumenta, ma też rejestr klauzul abuzywnych. W pracach nad jego udoskonaleniem warto skorzystać z doświadczeń francuskich, bliskich nam z powodów konstrukcyjnych, ale także po prostu świetnie funkcjonujących, a co ważniejsze doskonale wyważających interesy konsumentów i przedsiębiorców.

www.uokik.gov.pl
